การศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาโบราณสถานพงตึก

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

โดย

นางสาวชวนันท์ จันทร์ประเสริฐ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2553

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

การศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาโบราณสถานพงตึก

โดย
นางสาวชวนันท์ จันทร์ประเสริฐ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา 2553
ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ASSESSMENT TOWARDS GUIDELINES FOR CONSERVATION AND DEVELOPMENT OF PONG TUK ARCHAEOLOGICAL SITE

By

Chawanan Chanprasert

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree

MASTER OF ARTS

Program of Cultural Resource Management

Graduate School

SILPAKORN UNIVERSITY

2010

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “ การศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาโบราณสถานพงตึก ” เสนอโดย นางสาวชวนันท์ จันทร์ประเสริฐ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม

….....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปานใจ ธารทัศนวงศ์)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
วันที่.....เดือน..... พ.ศ.....

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์
รองศาสตราจารย์สายันต์ ไพรชาญจิตร์

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์สุรพล นาถะพินธุ)
...../...../.....

..... กรรมการ
(อาจารย์พิสิฐ เจริญวงศ์)
...../...../.....

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์สายันต์ ไพรชาญจิตร์)
...../...../.....

51112204 : สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม
คำสำคัญ : การอนุรักษ์และการพัฒนา / โบราณสถานพงตึก

ชวนันท์ จันทร์ประเสริฐ : การศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาโบราณสถานพงตึก. อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : รศ.สายันต์ ไพรชาญจิตร์. 112 หน้า.

การศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาโบราณสถานพงตึกครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประเมินศักยภาพในขณะปัจจุบัน และเสนอแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานพงตึก โดยวิธีการศึกษาจากเอกสาร การศึกษาภาคสนาม

ผลการศึกษาพบว่า แม้ว่าโบราณสถานพงตึกมีคุณค่าและความสำคัญสูงมาก ทั้งด้านคุณค่าทางวิชาการ โบราณคดีและประวัติศาสตร์ คุณค่าความหายาก คุณค่าที่แสดงนัยของอดีต และคุณค่าด้านเศรษฐกิจ เห็นได้จากการประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานสำหรับชาติ แต่ในปัจจุบันโบราณสถานพงตึกมีความเสื่อมโทรมทางกายภาพ จำเป็นต้องเร่งดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนา

ในการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายของแนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาโบราณสถานพงตึก มีแผนงานที่ควรจะดำเนินการ 3 ระยะ คือ

1. ระยะสั้น หรือ แผนงานเร่งด่วนต้องดำเนินการในระยะ 1-2 ปี
   1.1 แผนงานปรับปรุงภูมิทัศน์
   1.2 แผนงานประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว
   1.3 แผนงานพัฒนาพิพิธภัณฑ์วัดดงสัก
2. ระยะกลาง ต้องดำเนินการในระยะ 3-5 ปี
   2.1 แผนงานพัฒนาแหล่งเรียนรู้โบราณสถานพงตึก
   2.2 แผนงานพัฒนาความเป็นผู้นำในชุมชน
   2.3 แผนงานส่งเสริมรายได้แก่คนในชุมชน
3. ระยะยาว เป็นระยะที่สามารถทำได้ในระยะตั้งแต่ 5-10 ปี
   3.1 แผนงานศึกษาวิจัยทางโบราณคดี ประวัติศาสตร์

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีการศึกษา 2553
ลายมือชื่อนักศึกษา .....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ .....

51112204 : MAJOR : CULTURAL RESOURCE MANAGEMENT
KEY WORD : CONSERVATION AND DEVELOPMENT / PONG TUK ARCHAEOLOGICAL SITE
CHAWANAN CHANPRASERT : ASSESSMENT TOWARDS GUIDELINES FOR CONSERVATION AND DEVELOPMENT OF PONG TUK ARCHAEOLOGICAL SITE. THESIS ADVISOR : ASST.PROF.SAYAN PRAICHARNJIT. 112 pp.

The purposes of this research was to evaluate current potential and propose guidelines for conservation and development of Pong Tuk archaeological site by documents review and field study.

The results of the study were as follows : Pong Tuk archaeological site is very important and high value in informational value, rarity value, associative value and economic value as seen from it was registered to be national archaeological site. However, Pong Tuk archaeological site is physical damaged that necessary to conserve and develop.

The processes to achieve the objective of conservation and development of Pong Tuk archaeological site have 3 phases as the following ;

1. Short term phase or Urgent plan to be process within 1-2 years.
   1.1 Improve landscape plan
   1.2 Travel public plan
   1.3 Develop Museum of Dong Sak Temple plan
2. Mid-term phase that process within 3-5 years
   2.1 Develop Pong Tuk archaeological site study center plan
   2.2 Develop community leadership plan
   2.3 Increase community income plan
3. Long term phase that process within 5-10 years
   3.1 Research archaeology and history plan

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี ทั้งนี้ได้รับความอนุเคราะห์ในการให้คำแนะนำถึงประเด็นต่างๆในการศึกษาและชี้แนวทางในการแก้ปัญหา อันเป็นประโยชน์ในการวิเคราะห์และสรุปผลการศึกษา รวมทั้งการแก้ไขงานให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น จากรองศาสตราจารย์สายันต์ ไพรชาญจิตร์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้ศึกษาขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่ง

ขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์พิสิฐ เจริญวงศ์ และรองศาสตราจารย์สุรพล นาถะพินธุ คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ ที่กรุณาให้ความช่วยเหลือ แนะนำสิ่งที่ดีที่สุด และตรวจแก้ไขวิทยานิพนธ์ให้ถูกต้องและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น นอกจากนี้ต้องขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์สุรพล นาถะพินธุ อีกครั้งที่ได้ให้ความกรุณาในการแนะนำ สนับสนุน และให้คำปรึกษาในการเริ่มต้นวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์คณะโบราณคดีทุกท่านที่ได้ประสิทธิประสาทวิชาต่างๆ ให้ ทำให้สามารถทำงานได้อย่างมั่นใจ ผู้ศึกษาขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณ ผู้ให้ข้อมูลทุกท่าน ที่กรุณาให้สัมภาษณ์และให้ความร่วมมือในการเก็บข้อมูล โดยเฉพาะพระครูจริยาภิรัต เจ้าอาวาสวัดดงสัก, พระครูสังฆรักษ์ อรุณ ปัสสโร รองเจ้าอาวาสวัดดงสัก, คุณ Wesley Clarke และคุณประสิทธิ์ ฝาเงิน สำหรับข้อมูลและคำแนะนำต่างๆที่เป็นประโยชน์ในการศึกษาครั้งนี้ จนทำให้การวิจัยครั้งนี้สำเร็จครบถ้วนสมบูรณ์

ขอขอบคุณแรงสนับสนุน ความช่วยเหลือ และกำลังใจที่ได้รับจากครอบครัว รวมทั้งเพื่อนๆพี่ๆน้องๆทุกคน จนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์ลงได้

สุดท้ายนี้ หากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการอนุรักษ์และการพัฒนาโบราณสถานพงตึกหรือมีประโยชน์ต่อผู้สนใจในประการใด นับเป็นความปิติอย่างยิ่งที่ได้ทำการศึกษาวิทยานิพนธ์นี้ และหากมีข้อผิดพลาดประการใด ผู้ศึกษาขออภัยไว้ ณ ที่นี่

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศิลปศาสตร์

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย ..... ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ ..... จ
กิตติกรรมประกาศ ..... ฉ
สารบัญตาราง ..... ฌ
สารบัญภาพ ..... ญ
บทที่
1 บทนำ 1
ที่มาและความสำคัญ 1
วัตถุประสงค์ 2
ขอบเขตการศึกษา 2
ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา 4
2 ปริทัศน์วรรณกรรมเพื่อการวิจัย 5
แนวคิดและทฤษฎี 5
แนวคิดการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม 5
แนวคิดการมีส่วนร่วม 7
แนวคิดการประเมินคุณค่า 11
แนวคิดการอนุรักษ์ 15
แนวคิดการพัฒนาเชิงอนุรักษ์ 18
แนวคิดการจัดการภูมิทัศน์ 20
การศึกษากฎหมายที่เกี่ยวข้อง 22
แนวคิดการวิเคราะห์ 22
3 ระเบียบวิธีการศึกษา 25
วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล 25
กลุ่มประชากรที่ทำการศึกษา 26
เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา 27
การวิเคราะห์และการนำเสนอข้อมูล 27

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

บทที่ หน้า

4 ผลการศึกษา 29
การดำเนินงานทางโบราณคดี 30
การดำเนินงานศึกษาสภาพปัจจุบันและ 61
ปัญหาการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี
การประเมินศักยภาพและคุณค่าโบราณสถานพงตึก 70
การศึกษาผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง 76
แนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาโบราณสถานพงตึก 88
5 บทสรุป 101

บรรณานุกรม 108

ประวัติผู้วิจัย 112

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	การประเมินความเสื่อมโทรมของโบราณสถานพงตึก	74
2	การจัดลำดับความเสื่อมโทรม	75
3	การแบ่งกลุ่มลำดับการอนุรักษ์และการพัฒนาเร่งด่วน	75
4	สรุปความคิดเห็นและความต้องการของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง	87
5	การวิเคราะห์ SWOT ในการจัดทำแผนการจัดการโบราณสถานพงตึก	88
6	แผนงานปรับปรุงภูมิทัศน์	91
7	แผนงานประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว	92
8	แผนงานพัฒนาพิพิธภัณฑ์วัดดงสัก	94
9	แผนงานพัฒนาแหล่งเรียนรู้โบราณสถานพงตึก	95
10	แผนงานพัฒนาความเป็นผู้นำในชุมชน	97
11	แผนงานส่งเสริมรายได้แก่คนในชุมชน.....	97
12	แผนงานศึกษาวิจัยทางโบราณคดี ประวัติศาสตร์	99
13	การแบ่งกลุ่มลำดับการอนุรักษ์และการพัฒนาเร่งด่วน	104

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	ดอกไม้ทอง	34
2	ตะเกียงโรมันสำริด	35
3	พระพุทธรูปอินเดียสมัยหลังคุปตะ	36
4	บริเวณสวนกล้วยในสภาพปัจจุบัน	37
5	พระนารายณ์ 4 กร	38
6	พระพุทธรูปสำริด ประทับนั่งปางแสดงธรรม	39
7	ภาชนะดินเผาสมัยทวารวดี	39
8	ภาชนะ 6 เหลี่ยม	40
9	สภาพปัจจุบันของบ้านปรักสะแก	40
10	โบราณสถานแห่งที่ 1	41
11	ศาลเจ้า	43
12	เสากลมทำด้วยศิลา	43
13	ระฆังหินที่จัดแสดงไว้บริเวณโบราณสถานแห่งที่ 1	44
14	ระฆังหิน	44
15	โบราณสถานแห่งที่ 2 ฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัส	45
16	ฐานศิลาแลงรองประติมากรรมและส่วนยอดอาคาร	47
17	ส่วนยอดอาคารและแท่งหินศิลาแลง	47
18	หน้าสิงห์ดินเผา ประดับสถาปัตยกรรม	48
19	ชิ้นส่วนลวดลายปูนปั้น ประดับสถาปัตยกรรม	48
20	ลวดลายปูนปั้น ประดับสถาปัตยกรรม	48
21	โบราณสถานแห่งที่ 2 ฐานวงกลม	49
22	โบราณสถานแห่งที่ 2 ฐานวงกลม	49
23	พระพุทธรูป ปางประทานอภัย	51
24	พระพุทธรูป ปางแสดงธรรม	51
25	พระพุทธรูปยืนปางแสดงธรรม	51
26	พระพุทธรูปยืนปางประทานอภัย	52
27	พระพิมพ์ประทับนั่งห้อยพระบาทในซุ้มพุทธคยา	53
28	พระพิมพ์ประทับนั่งปางมารวิชัยในซุ้มพุทธคยา	53

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

ภาพที่		หน้า
29	พระพิมพ์พระพุทธรูปประทับนั่งแบบวัชราสนะ	54
30	พระพิมพ์ประทับนั่ง สมัยทวารวดี	54
31	พระพิมพ์ประทับนั่ง สมัยทวารวดี	55
32	พระพิมพ์ประทับนั่ง สมัยทวารวดี	55
33	สถูปจำลอง สำริด	56
34	ยอดสถูป ดินเผา	56
35	ภาชนะดินเผา	57
36	พิพิธภัณฑ์วัดดงสัก	57
37	ภายในพิพิธภัณฑ์วัดดงสัก	58
38	ภายในพิพิธภัณฑ์วัดดงสัก	59
39	ต้นไม้และหญ้าขึ้นรกปกคลุมโบราณสถานทั้ง2แห่ง	65
40	โบราณสถานแห่งที่ 1	66
41	โบราณสถานแห่งที่ 2 ฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัส	66
42	โบราณสถานแห่งที่ 2 ฐานวงกลม	67
43	ทางเข้าแหล่งโบราณสถานแห่งที่ 1	68
44	ป้ายบอกทางและป้ายอธิบายแหล่ง	69
45	ทางเดินชมโบราณสถาน	69
46	แนวกั้นเขตโบราณสถาน	70
47	บริเวณโดยรอบของโบราณสถานพงตึก	80
48	การสัมภาษณ์พระครูสังฆรักษ์ อรุณ ปภัสฺสโร	86
49	การสัมภาษณ์คุณประสิทธิ์ ฝาเงิน	86

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

บทที่ 1
บทนำ

ที่มาและความสำคัญ

เมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม พ.ศ. 2470 ชาวนากำลังไถนาแล้วพบพระพุทธรูปทำด้วยทองและเงิน รวมทั้งพบโครงกระดูกมนุษย์ 1 โครง ทางราชบัณฑิตยสภาจึงได้ส่งศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดย์ ให้มาสำรวจและขุดค้นโบราณสถานพงตึก จึงได้พบฐานโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและโบราณวัตถุในสมัยทวารวดีจำนวนมาก ในพ.ศ. 2478 ได้มีการขุดค้นโบราณสถานพงตึกอีกครั้งและกรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนโบราณสถานพงตึก เมื่อวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2478 และปีพ.ศ. 2513 กรมศิลปากรมอบให้หน่วยศิลปากรที่ 2 (สุพรรณบุรี) ทำการขุดแต่งบูรณะโบราณสถานพงตึก หลักฐานทางโบราณคดีที่พบ คือ ฐานโบราณสถานที่มีการย่อมุมและมีบันไดทางขึ้น สันนิษฐานว่าเดิมคงเป็นวิหาร, ฐานโบราณสถานสี่เหลี่ยมจัตุรัส ตรงกลางมีฐานประติมากรรมตั้งอยู่ สันนิษฐานว่าเป็นฐานศาสนสถาน และพบซากฐานโบราณสถานวงกลม สันนิษฐานว่าอาจจะเป็นฐานสถูปทรงกลม ส่วนโบราณวัตถุที่พบเป็นจำนวนมาก ได้แก่ พระพุทธรูปสำริด, พระพิมพ์ตะกั่วและดินเผา, ภาชนะดินเผาแบบต่างๆ, เครื่องประดับปูนปั้นที่ใช้ตกแต่งอาคาร และระฆังหิน นอกจากนี้ยังพบโบราณวัตถุที่แสดงถึงการติดต่อกับชุมชนภายนอกโดยผ่านทางพ่อค้าชาวอินเดีย ได้แก่ ตะเกียงโรมันสำริด, พระพุทธรูป สกุลช่างอมราวดี เป็นต้น สันนิษฐานว่าเมืองโบราณพงตึกเป็นชุมชนที่มีความสำคัญในสมัยทวารวดี มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 11 เมืองโบราณพงตึกตั้งอยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสมสำหรับการเป็นจุดแวะพักของพ่อค้าที่มาทางทะเล ซึ่งผ่านเข้ามาทางด่านเจดีย์สามองค์ ด้วยทำเลที่ตั้งของเมืองพงตึกตั้งอยู่ระหว่างเมืองคูบัว เมืองอู่ทอง และเมืองนครปฐม จึงทำให้เมืองพงตึกตั้งอยู่บนกึ่งกลางเส้นทางการค้าโบราณสำหรับพ่อค้าใช้เป็นเส้นทางผ่านไปยังชุมชนต่างๆในสมัยทวารวดี

เมืองโบราณสถานพงตึก เป็นโบราณสถานที่เป็นอสังหาริมทรัพย์ที่มีอายุเก่าแก่และเป็นหลักฐานที่มีประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ และโบราณคดีของชาติ โบราณสถานพงตึกจึงได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานจากกรมศิลปากร และเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีของจังหวัดกาญจนบุรี แต่สภาพปัจจุบันของโบราณสถานพงตึกนั้น อยู่ในสภาพทรุดโทรมและกำลังประสบปัญหาหลายด้าน คือ 1. ปัญหาด้านวิชาการ ซึ่งมีข้อมูลทางวิชาการยังไม่เพียงพอ เนื่องจากมีการสำรวจขุดค้นน้อยครั้งและพบหลักฐานทางโบราณคดีไม่มากนัก จึงทำให้มีข้อมูลทางวิชาการ, หนังสือ, รายงาน และงานวิจัยที่เกี่ยวกับโบราณสถานพงตึกมีจำนวนน้อย 2. ปัญหาด้านคุณค่า

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วังท่าพระ

การจัดการโบราณสถานพงตึกในปัจจุบันยังไม่เหมาะสมกับการที่โบราณสถานพงตึกได้ขึ้นทะเบียนโบราณสถานให้เป็นแหล่งทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีคุณค่าและมีความสำคัญมากทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ และ 3. ปัญหาด้านการจัดการ โบราณสถานพงตึกได้รับการปฏิบัติที่ไม่เหมาะสม ยังขาดการดูแลรักษาที่ดี โบราณสถานพงตึกทั้ง 2 แห่งมีหญ้าขึ้นรกปกคลุมโบราณสถาน ดินทับถมโบราณสถานหนาขึ้นทำให้ปิดบังโบราณสถาน และอาจส่งผลให้โบราณสถานนั้นทรุดโทรมและเสียหายได้ ส่วนพิพิธภัณฑ์วัดดงสักยังไม่ได้เปิดให้ชมอย่างเป็นทางการ เนื่องจากขาดการจัดการพิพิธภัณฑ์ให้เป็นระบบ เช่น การทำทะเบียนโบราณวัตถุ, การจัดแสดง และคำอธิบายโบราณวัตถุ เป็นต้น นอกจากนี้โบราณสถานพงตึกขาดความร่วมมือจากคนในชุมชนในการดูแลรักษา และไม่มีการให้บริการข้อมูลหรือให้ความรู้เกี่ยวกับโบราณสถานพงตึก อีกทั้งขาดการส่งเสริมสนับสนุนด้านการท่องเที่ยวจากภาครัฐและส่วนปกครองท้องถิ่นอีกด้วย

จากสภาพปัญหาดังกล่าว โบราณสถานพงตึกจึงควรได้รับการดูแลรักษาและอนุรักษ์อย่างเร่งด่วน โดยการร่วมมือกันอย่างจริงจังจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการโบราณสถานพงตึก ซึ่งได้แก่ กรมศิลปากร, องค์การบริหารส่วนตำบลพงตึก, สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด, สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศ, นักวิชาการ ทั้งนักวิชาการทางโบราณคดีและนักวิชาการท้องถิ่น, พระภิกษุวัดดงสัก, ชาวบ้านหมู่ 4 บ้านพงตึก และชาวบ้านผู้ที่อาจได้รับผลกระทบจากการจัดการโบราณสถานพงตึก ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ความต้องการและความร่วมมือในการจัดการการอนุรักษ์และการพัฒนาโบราณสถานพงตึกด้วย ดังนั้นผู้ศึกษาจึงได้ทำการประเมินศักยภาพและคุณค่าของโบราณสถานพงตึก ศึกษาปัญหาและความต้องการของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อเสนอแนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาโบราณสถานพงตึกที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ให้คงอยู่ต่อไป

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วังท่าพระ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษารวบรวมข้อมูล และประเมินศักยภาพและคุณค่าของโบราณสถานพงตึกในสถานการณ์ปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาปัญหาการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีของโบราณสถานพงตึก
3. เพื่อศึกษาความต้องการของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการโบราณสถานพงตึก
4. เพื่อเสนอแนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาโบราณสถานพงตึก

ขอบเขตการศึกษา

ขอบเขตการศึกษาแบ่งออกเป็น 2 ด้าน คือ ด้านพื้นที่ทำการศึกษาและด้านเนื้อหา ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. ด้านพื้นที่ทำการศึกษา

แผนการจัดการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานพงตึกนั้น มีขนาดพื้นที่ประมาณ 4 ตารางกิโลเมตร ซึ่งสามารถแบ่งพื้นที่ศึกษาได้ 5 บริเวณ ดังนี้

1.1 โบราณสถานแห่งที่ 1 คือ พื้นที่ในหมู่ที่ 4 ตำบลพงตึก อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งเป็นบริเวณที่มีโบราณสถาน เป็นฐานอาคารก่อด้วยศิลาแลงรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า

1.2 โบราณสถานแห่งที่ 2 คือ พื้นที่ในหมู่ที่ 4 ตำบลพงตึก อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งเป็นบริเวณที่มีโบราณสถาน เป็นฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัสกว้างยาวด้านละ 6 เมตร สันนิษฐานว่าเป็นฐานศาสนสถาน และพบซากโบราณสถานเป็นฐานวงกลม เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 9 เมตร สันนิษฐานว่าอาจจะเป็นฐานสถูปทรงกลม ฐานเหล่านี้สร้างด้วยศิลาแลง

1.3 บริเวณสวนกล้วย คือ พื้นที่ในหมู่ที่ 4 ตำบลพงตึก อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งเป็นบริเวณที่เคยมีโบราณสถาน ฐานสี่เหลี่ยมจตุรัส สร้างด้วยศิลาแลง และทางเข้าปูด้วยอิฐอยู่ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ

1.4 บริเวณบ้านปลักสะแก คือ พื้นที่ในหมู่ที่ 2 ตำบลพงตึก อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งเป็นบริเวณที่อยู่ทางทิศใต้สุดของหมู่โบราณสถานพงตึก ไม่พบร่องรอยของโบราณสถาน แต่พบโบราณวัตถุ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

1.5 พิพิธภัณฑ์วัดดงสัก คือ พื้นที่ในบริเวณวัดดงสัก หมู่ที่ 4 ตำบลพงตึก อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งเป็นบริเวณกุฏิสงฆ์และหอสวดมนต์ เป็นอาคารไม้สักชั้นเดียวใต้ถุนสูง ของที่จัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์ส่วนหนึ่งเป็นโบราณวัตถุที่ได้มาจากการขุดค้นโบราณสถานพงตึก, ของที่ชาวบ้านขุดพบจากแม่น้ำแม่กลองหน้าวัดแล้วนำมาอุทิศให้แก่วัด และของท่านเจ้าอาวาสหามาเพิ่มเติม

2. ด้านเนื้อหา

การศึกษาค้นคว้าวิเคราะห์ข้อมูล ทั้งจากเอกสารและจากข้อมูลภาคสนาม มีเนื้อหาสำคัญเกี่ยวกับเรื่องดังต่อไปนี้

2.1 ศึกษาและรวบรวมข้อมูลของโบราณสถานพงตึกทางด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี

2.2 ศึกษาศักยภาพและคุณค่าของโบราณสถานพงตึก

2.3 ศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาการจัดการโบราณสถานพงตึก

2.4 ศึกษาความต้องการของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการโบราณสถานพงตึก

2.5 กำหนดทิศทางในการศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาโบราณสถานพงตึก

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

1. ช่วยกำหนดทิศทางการอนุรักษ์และการพัฒนาโบราณสถานพงตึกให้เป็นไปอย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพในการนำไปสู่แผนปฏิบัติการ

2. เพื่อการเสนอแนวทางให้โบราณสถานพงตึก เป็นแหล่งเรียนรู้ศึกษาค้นคว้าและเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีของจังหวัดกาญจนบุรี

3. เพื่อให้แนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาโบราณสถานพงตึก เป็นตัวอย่างในการศึกษาแนวทางการจัดการอนุรักษ์โบราณสถานแห่งอื่นๆต่อไป

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บทที่ 2
ปริทัศน์วรรณกรรมเพื่อการวิจัย

การศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาโบราณสถานพงตึกนั้น มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเข้าใจถึงหลักการ แนวคิดทฤษฎี รวมไปถึงข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ที่ทำการศึกษาอย่างชัดเจนก่อนที่เข้าไปศึกษาในพื้นที่จริง ดังนั้นในบทการศึกษาแนวคิดและเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องของ**การศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาโบราณสถานพงตึก** แบ่งออกเป็น 3 ส่วนหลัก ๆ คือ 1. ทบทวนในส่วนของแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ คือ แนวคิดการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม แนวคิดการมีส่วนร่วม แนวคิดการประเมินคุณค่า แนวคิดการอนุรักษ์ แนวคิดการพัฒนาเชิงอนุรักษ์ และแนวคิดการจัดการภูมิทัศน์ 2. ทบทวนข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการโบราณสถานพงตึก และ 3. แนวทางการวิเคราะห์ ซึ่งทั้งหมดเป็นฐานข้อมูลที่สำคัญในการนำมาพิจารณาวิเคราะห์ถึงความสำคัญของเมืองโบราณพงตึกและปัญหาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมของโบราณสถานพงตึก ทั้งนี้การกำหนดกรอบแนวคิดรวมไปถึงการประเมินสถานภาพของความรู้นั้น พิจารณาจากเอกสารต่างๆคือ งานวิจัย, หนังสือ, วารสาร, สารนิพนธ์ และวิทยานิพนธ์ ในสาขาที่เกี่ยวข้อง

มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนกลาง

แนวคิดและทฤษฎี

1. แนวคิดการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม

พิสิฐ เจริญวงศ์ (2542) อธิบายว่า ทรัพยากรวัฒนธรรม มีทั้งของเก่าจากอดีต เป็นมรดกที่เหลือมาถึงคนรุ่นหลัง และมีของใหม่ที่เราสร้างขึ้น สำหรับธนิก เลิศชาญฤทธ์ (2550) ให้ความหมายของทรัพยากรวัฒนธรรมว่าหมายถึงผลผลิตของวัฒนธรรมหรือลักษณะต่างๆของระบบวัฒนธรรม (ทั้งในอดีตและปัจจุบัน) ที่มีค่าหรือเป็นตัวแทน หรือสามารถสื่อถึงวัฒนธรรมต่างๆได้ ดังนั้นทรัพยากรวัฒนธรรมจึงรวมถึงซากสิ่งของที่มนุษย์ทำขึ้น แหล่งโบราณคดี โบราณสถาน ศาสนสถาน เสื้อผ้า เอกสารทางประวัติศาสตร์ จารึก ภาษา ศาสนา ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ภูมิปัญญา ฯลฯ และสิ่งของที่มนุษย์ไม่ได้ทำขึ้น แต่มีความหมายทางใดทางหนึ่งต่อมนุษย์ เช่น ซากสัตว์ ซากพืช ละอองเรณู แหล่งน้ำ ดิน และหิน ที่มนุษย์นำมาใช้ประโยชน์ นอกจากนี้สายันต์ ไพรชาญจิตร์(2550) เสนอความหมายของทรัพยากรวัฒนธรรมว่า เป็นส่วนประกอบของวัฒนธรรมทั้งหมด ในสังคมมนุษย์ทั้งที่เป็นวัฒนธรรมทางวัตถุที่จับต้อง มองเห็นได้ และเป็นความหมาย ความรู้ ภูมิปัญญา ความเชื่อ กฎระเบียบแบบแผนเพื่อการปฏิบัติ และความรู้สึกนึกคิดที่ไม่สามารถจับต้อง มองเห็น หรือสัมผัสได้ ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถจัดการให้เกิดประโยชน์แก่การดำรงชีวิตของมนุษย์ในแต่ละชุมชน แต่ละสังคม แต่

ละยุคสมัยได้ และทรัพยากรวัฒนธรรมในสังคมปัจจุบันประกอบด้วยสิ่งที่เป็นมรดกสืบทอดมาจากอดีตและสิ่งที่ยังมีการสร้างสรรค์ ดัดแปลงขึ้น เพื่อใช้สอยให้สมประโยชน์ในการแก้ปัญหาด้านต่างๆ ของสังคม

โบราณสถาน ตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2535 มาตรา 4 ระบุว่า โบราณสถาน หมายถึง อสังหาริมทรัพย์ ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการก่อสร้าง หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของอสังหาริมทรัพย์ นั้นเป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ และโบราณคดี ดังนั้นโบราณสถานถือเป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมประเภทหนึ่งด้วย

การจัดการ คือ การวางแผน นโยบาย การดำเนินการ และการควบคุม เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายหรือเกิดประโยชน์ขึ้น โดยการใช้บุคคลและทรัพยากร (เถาวัลย์ นันทาภิวันต์ 2520) การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม ต้องมีกระบวนการทำงานอย่างเป็นระบบ โดยมีแนวทาง แนวคิด และวิธีการ ดังนั้น การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม หมายถึงการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมอย่างมีระบบผ่านการวางแผน การศึกษาวิจัย การอนุรักษ์ สงวนรักษา ป้องกัน และเผยแพร่

รูปแบบการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมทางโบราณคดีที่ผ่านมาจะอยู่ในรูปแบบของอุทยานประวัติศาสตร์และพิพิธภัณฑ์ ที่ให้ความสำคัญต่อโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และแหล่งโบราณคดี การจัดการแบบอุทยานประวัติศาสตร์ ถือเป็นจุดแรกเริ่มของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม และเป็นการเปลี่ยนแนวคิดและแนวปฏิบัติต่อโบราณสถาน โบราณวัตถุที่เคยมีมาแต่เดิม โดยมุ่งเน้นในเรื่องการอนุรักษ์โบราณสถานและพัฒนาเศรษฐกิจควบคู่กับไป (สายันต์ ไพรชาญจิตร์ 2548) แนวคิดส่วนใหญ่ที่ปรากฏในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในประเทศไทย ล้วนได้รับอิทธิพลมาจากตะวันตก ซึ่งหลังจากที่ทั่วโลกได้ตระหนักถึงความสำคัญของโบราณสถานและอนุสรณ์สถาน ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ จึงเกิดองค์กรที่จะร่วมสร้างหลักเกณฑ์และทฤษฎีในการอนุรักษ์โบราณสถานร่วมกัน เช่น องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) สภาระหว่างชาติว่าด้วยโบราณสถาน(ICOMOS) สถาบันระหว่างชาติว่าด้วยการศึกษาวิธีการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรม (ICCROM) และเกิดกฎบัตรสากลและอนุสัญญาต่างๆ เช่น กฎบัตรนานาชาติแห่งเมืองวานิช ว่าด้วยการสงวนรักษาบูรณะอนุสรณ์สถานและแหล่งที่ตั้ง (International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites 1964) อนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ (Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage 1972) เพื่อใช้เป็นกรอบในการอนุรักษ์มรดกสถาปัตยกรรมร่วมกัน และเป็นหลักในการไปปรับใช้เป็นแนวทางสากลในการอนุรักษ์โบราณสถานในประเทศไทยด้วย ทำ

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

ให้เห็นถึงรูปแบบ การดำเนินงานในการอนุรักษ์โบราณสถานในประเทศไทย ว่ามีการเปลี่ยนแปลงของการอนุรักษ์โบราณสถานตามยุคสมัยที่แตกต่างกัน (กรรณิการ์ สุธีรัตนภิรมย์ 2548)

การจัดการที่ผ่านมาจึงเป็นการอนุรักษ์โบราณสถานที่นำกฎบัตรนานาชาติแห่งเมืองเวนิช (The Venice Charter 1964) มาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการอนุรักษ์ แม้ว่าจะเป็นการอนุรักษ์ในมุมแคบที่เน้นเฉพาะโบราณสถาน แต่ก็ยังให้ความสำคัญของบริเวณที่ตั้งและสถานที่ข้างเคียงควบคู่ไปด้วย แต่การจัดการแหล่งโบราณคดีถือได้ว่าเป็นเรื่องที่ค่อนข้างยุ่งยากในการอนุรักษ์ เนื่องจากไม่มีสิ่งก่อสร้างที่ชัดเจนและมักจะมีข้อจำกัดในการเข้าไปจัดการ (สายันต์ ไพรชาญจิตร์ 2550) การดำเนินงานในการจัดการทรัพยาวัฒนธรรมที่ผ่านมา จึงมีลักษณะแบบรวมศูนย์อำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง คือ หน่วยงานภาครัฐ เป็นผู้กำหนดให้ดำเนินการตามระเบียบปฏิบัติในระบบราชการ และต้องมีผู้เชี่ยวชาญทางด้านวิชาการเข้ามาเกี่ยวข้อง ดังนั้นการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมที่ผ่านมายังขาดการประสานงานและการมีส่วนร่วมของหน่วยงานอื่นและภาคประชาชน

เป้าหมายของการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี คือ การรักษาคุณค่า และความหมายของทรัพยากรโบราณคดีให้ดำรงอยู่ คือ 1. เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรทางโบราณคดี สำหรับวางแผนและป้องกัน 2. เพื่อปกป้องทรัพยากรทางโบราณคดีและทำให้เกิดประโยชน์ตามความเหมาะสม แต่การอนุรักษ์และสงวนรักษาเป็นเป้าหมายรองลงมา 3. เพื่อให้ประชาชนหรือสาธารณชน นักวิจัย นักเรียน นักศึกษา ฯลฯ สามารถเข้าถึงแหล่งทรัพยากรทางโบราณคดีได้อย่างเท่าเทียม 4. เพื่อใช้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมในการให้การศึกษาเกี่ยวกับอดีต และได้ตระหนักในคุณค่าของทรัพยากรทางโบราณคดีเองด้วย (ธนิก เลิศชาญฤทธ์ 2547)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม เป็นการศึกษาวิจัย การอนุรักษ์ การสงวนรักษา และการฟื้นฟู การดูแล ทำนุบำรุง และการพัฒนาทรัพยากรวัฒนธรรม และข้อมูลที่เกี่ยวข้องที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการแก้ไข ปัญหาและลดผลกระทบที่เกิดจากดำเนินการกิจกรรม หรือโครงการพัฒนาด้านกายภาพต่างๆ ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางลบหรือเกิดความเสียหายต่อแหล่งโบราณคดี โบราณสถาน และทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทอื่นๆ

2. แนวคิดการมีส่วนร่วม

<u>ความหมายและคำจำกัดความ :</u>

ความหมายของการมีส่วนร่วม ได้มีผู้ให้คำนิยามไว้หลากหลาย โดยได้ให้คำจำกัดความไว้ดังนี้

การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิด พิจารณาการตัดสินใจ การปฏิบัติ และรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ ซึ่งมีผลกระทบถึงประชาชนเอง (ยุวรัตน์ วุฒิเมธี 2529 : 20, อ้างถึงในวิวัฒนชัย บุญญานุพงศ์ 2544 : 15)

ทวีทอง หงส์วิวัฒน์ (2527) กล่าวถึง ความหมายของการมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการควบคุมใช้และการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็น ในฐานะสมาชิกของสังคมในการมีส่วนร่วมของประชาชนได้พัฒนาการรับรู้ และภูมิปัญญาซึ่งแสดงออกในรูปการตัดสินใจ การกำหนดชีวิตของตนอย่างเป็นตัวของตัวเอง (ทวีทอง หงส์วิวัฒน์ 2527, อ้างถึงในวิวัฒนชัย บุญญานุพงศ์ 2544 : 15) สำหรับกรรนิการ์ ชมดี (2524) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า เป็นการร่วมมือของประชาชนไม่ว่าของปัจเจกชนบุคคลหรือกลุ่มคนที่เห็นพ้องต้องกันและเข้ามารับผิดชอบเพื่อดำเนินการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ต้องการ โดยการกระทำผ่านกลุ่มหรือองค์กรเพื่อให้บรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์ (กรรนิการ์ ชมดี 2524, อ้างถึงในอลงกรณ์ เอี่ยมสกุลวิวัฒน์ 2550 : 24)

สรุปได้ว่าการมีส่วนร่วม คือ กระบวนการซึ่งประชาชนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีโอกาสแสดงทัศนะ และแลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็น เพื่อแสวงหาทางเลือก และการตัดสินใจต่างๆ เกี่ยวกับสิ่งที่เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับร่วมกัน

มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา สงวนลิขสิทธิ์

<u>กระบวนการมีส่วนร่วม :</u>

วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน (2531) เสนอขั้นตอนของกระบวนการมีส่วนร่วม ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการศึกษาและวิเคราะห์ชุมชน เพื่อนำไปสู่การค้นหาปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน ตลอดจนการจัดลำดับของปัญหาและการคัดเลือกปัญหาที่จะแก้ไขตามลำดับ ก่อนหรือหลัง ชาวบ้านต้องรู้ถึงปัญหาของเขาเอง ไม่ใช่ให้คนภายนอกมาชี้นำปัญหา

2. การมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา

3. การมีส่วนร่วมในการเลือกวิธีและวางแผนในการแก้ปัญหา

4. การมีส่วนร่วมดำเนินการตามแผน

5. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล (วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน 2531, อ้างถึงในวิวัฒนชัย บุญญานุพงศ์ 2544 : 20)

ส่วน อคิน รพีพัฒน์ (2527) ได้แบ่งการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ

1. การค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหาตลอดจนแนวทางแก้ไข

2. การตัดสินใจเลือกแนวทาง และวางแผนพัฒนาแก้ไขปัญหา

3. การปฏิบัติงานในกิจกรรมการพัฒนาตามแผน

4. การประเมินผลงานกิจกรรมการพัฒนา (อคิน รพีพัฒน์ 2527, อ้างถึงในวิวัฒนชัย บุญญานุพงศ์ 2544 : 20-21)

ขณะที่ Norman Uphoff (1977) ได้แบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ โดยมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในทุกขั้นตอนตั้งแต่เริ่มต้น ช่วงดำเนินการวางแผนและช่วงการตัดสินใจตามแผน

2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน โดยพิจารณาว่าใครจะทำอะไรให้กับโครงการได้บ้าง เช่น การช่วยเหลือด้านทรัพยากรการบริหาร การประสานและการขอความช่วยเหลือ เป็นต้น

3. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ซึ่งต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ รวมถึงการกระจายผลประโยชน์ ทั้งผลทางบวกและทางลบ

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Uphoff 1977, อ้างถึงในวิวัฒนชัย บุญญานุพงศ์ 2544 : 21)

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา สามารถแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ 1. การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่ Arnstein(1969) เรียกว่า การร่วมแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็น การร่วมของพันธมิตร การส่งตัวแทนเข้าไปร่วมใช้สิทธิในการตัดสินใจ และการควบคุมการตัดสินใจโดยพลเมือง และ 2. การมีส่วนร่วมแบบเทียม เป็นกระบวนการแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็น การร่วมของพันธมิตร การส่งตัวแทนเข้าไปร่วมใช้สิทธิในการตัดสินใจ และการควบคุมการตัดสินใจโดยความร่วมมือของประชาชนกับองค์กรต่างๆ (White 1994, อ้างถึงใน ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และคณะ 2549 : 21-22)

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลพบุรี

การมีส่วนร่วมในงานพัฒนา สามารถอธิบายได้ใน 4 ลักษณะ ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมในเชิงการกระทำ เกี่ยวข้องกับการที่บุคลฝ่ายต่างๆในชุมชนได้อุทิศแรงกายในการดำเนินกิจกรรมเพื่อให้งานบรรลุเป้าหมาย

2. การมีส่วนร่วมในเชิงเงินตรา คือ การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ชุมชนได้อุทิศเงินในการทำกิจการรวมต่างๆ

3. การมีส่วนร่วมในเชิงความรับผิดชอบ เกี่ยวข้องกับ “การกระจายภารกิจและความรับผิดชอบ” โดยผู้ประสานงานหลักมักดำเนินการแบ่งสรรภารกิจ/หน้าที่ให้คนกลุ่มต่างๆที่มีความสำคัญในพื้นที่ อาทิ การพัฒนาความร่วมมือกับผู้นำท้องถิ่นในการขอความสนับสนุนเกี่ยวกับโครงการ การตั้งคณะกรรมการในการส่งเสริมการดำเนินของโครงการการจัดการและการติดตามการดำเนินงานของโครงการ ตลอดจนการถ่ายทอดเทคโนโลยีต่างๆผ่านการฝึกอบรมและการใช้เครื่องสนับสนุนต่างๆ

4. การมีส่วนร่วมในเชิงการตัดสินใจ เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงอำนาจในการตัดสินใจ ซึ่งนั่นหมายถึง การสร้างความภาคภูมิใจให้กับสมาชิกในชุมชน ผ่านการออกแบบกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้สมาชิกในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการวางแผนและการตัดสินใจต่างๆที่เกี่ยวข้องกับโครงการ (Cohen 1996, อ้างถึงในปาริชาต สถาปิตานนท์ และคณะ 2549 : 21-22)

สถาบันวิจัยสังคม และสถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้จัดประเภทของการมีส่วนร่วม ดังนี้

ภารกิจที่ 1 การมีส่วนร่วมในการวางแผน ได้แก่ ประชาชนมีบทบาทในกิจกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนโครงการ นับตั้งแต่การวิเคราะห์ปัญหา การกำหนดลำดับความสำคัญของปัญหา การกำหนดเป้าหมาย การกำหนดแนวทางการดำเนินงาน การกำหนดแนวทางในการติดตามและประเมินผลโครงการ

ภารกิจที่ 2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม ได้แก่ การสนับสนุนด้านทรัพยากรต่างๆ และการประสานความร่วมมือในการกิจกรรมต่างๆ

ภารกิจที่ 3 การมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์ ได้แก่ การนำเอากิจกรรมต่างๆมาใช้ให้เกิดประโยชน์ โดยเฉพาะในด้านการเพิ่มระดับการพึ่งตนเองและการควบคุมทางสังคม

ภารกิจที่ 4 การมีส่วนร่วมในการได้รับผลประโยชน์ ได้แก่ การแจกจ่ายประโยชน์ต่างๆในการพัฒนาอย่างยุติธรรม

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภารกิจที่ 5 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล ได้แก่ การให้ประชาชนได้ทราบถึงสภาพปัญหาและอุปสรรคต่างๆ เพื่อร่วมกันหาทางแก้ไขปัญหาในลำดับต่อไป (สถาบันวิจัยสังคม และสถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, อ้างถึงในปาริชาติ สถาปิตานนท์ และคณะ 2549 : 23-24)

แนวคิดการมีส่วนร่วม ถือเป็นเครื่องมือสำคัญเพื่อจะนำไปสู่การพัฒนา โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังนั้นการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และการพัฒนาโบราณสถานพงตึก คือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา ทั้งการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การดำเนินการ และการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ โดยกระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน, ส่วนราชการท้องถิ่น และภาครัฐ ซึ่งเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมด ได้ร่วมกันเรียนรู้ ทำความเข้าใจ แสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยน ตัดสินใจ ร่วมกันดูแลอนุรักษ์ จัดการโบราณสถานพงตึก ให้ตรงกับความต้องการและความเหมาะสมกับโบราณสถานพงตึก เพื่อหาแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานพงตึก ตลอดจนร่วมกันกำหนดแนวทางการจัดการโบราณสถานพงตึก

3. แนวคิดการประเมินคุณค่า

ธนิก เลิศชาญฤทธ์(2547) เสนอว่าทรัพยากรวัฒนธรรม เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่มีคุณค่าและความสำคัญ อีกทั้งยังเป็นตัวตัดสินสำหรับการปกป้องและอนุรักษ์คุณค่าทรัพยากรวัฒนธรรมนั้น คือ คุณค่าทางวัฒนธรรม และคุณค่าทางสังคมและเศรษฐกิจร่วมสมัย

1. คุณค่าทางวัฒนธรรม

1.1 คุณค่าที่เป็นเอกลักษณ์ เป็นตัวสะท้อนถึงอารมณ์และความรู้สึกของสังคมที่มีต่อทรัพยากรวัฒนธรรม มีคุณค่าทางจิตใจ จิตวิญญาณ มีอิทธิพลต่อความเคารพและศรัทธาที่แฝงมาจากความเชื่อ

1.2 คุณค่าทางศิลปกรรมที่เกี่ยวข้องหรือคุณค่าทางวิชาการ

1.3 คุณค่าความหายาก

2. คุณค่าทางสังคมและเศรษฐกิจร่วมสมัย

2.1 คุณค่าเชิงเศรษฐกิจ เช่น การท่องเที่ยว การค้า การใช้งาน การชื่นชม

2.2 คุณค่าการใช้สอย มีความสัมพันธ์กับคุณค่าทางเศรษฐกิจ โดยการสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรนั้นได้

2.3 คุณค่าทางการศึกษา

2.4 คุณค่าทางสังคม

2.5 คุณค่าทางการเมือง

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

สำหรับ William D. Lipe (1984) ระบุว่าทรัพยากรวัฒนธรรม มีคุณค่า 4 แบบ คือ

1. คุณค่าที่แสดงนัยแห่งอดีต

2. คุณค่าทางวิชาการ

3. คุณค่าทางสุนทรีย์หรือความงาม

4. คุณค่าทางเศรษฐศาสตร์ (William D. Lipe 1984, อ้างถึงในสายันต์ ไพรชาญจิตร์ 2550 : 25)

เกณฑ์การประเมินคุณค่าโบราณสถานในประเทศอังกฤษ (Darvill *et al.* 1987) แบ่งได้ดังนี้

1. เกณฑ์การประเมินคุณลักษณะ

1.1 อายุสมัย

1.2 ความหายากหรือจำนวนที่มีอยู่

1.3 ความหลากหลายในรูปแบบ

1.4 ความเป็นตัวแทนของยุคสมัย

2. เกณฑ์การประเมินความโดดเด่น

2.1 จำนวนที่เหลืออยู่

2.2 คุณค่าเชิงความสัมพันธ์กับทรัพยากรอื่น

2.3 ศักยภาพในการสงวนรักษา

2.4 การบันทึก

2.5 คุณค่าเมื่ออยู่เป็นกลุ่ม หรืออยู่แยกลำพัง

2.6 ความหลากหลายในลักษณะย่อย

2.7 คุณค่าสำหรับสังคม/ชุมชน

3. เกณฑ์การประเมินสภาพ

3.1 สภาพการคงอยู่

3.2 ความเปราะบาง

3.3 ความยากง่ายในการสูญหาย/ความคงกระพัน

3.4 คุณค่าในการอนุรักษ์ (ธนิก เลิศชาญฤทธ์ 2550 : 47)

<u>วิธีการประเมินคุณค่าโบราณสถาน :</u>

ธนิก เลิศชาญฤทธ์ เสนอกระบวนการในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในด้านวิธีการประเมินความสำคัญไว้ว่า การประเมินความสำคัญ หมายถึง การตีความสำคัญของทรัพยากรวัฒนธรรม โดยการตีความนั้นตั้งอยู่บนพื้นฐานจากการวิเคราะห์หลักฐานเกี่ยวกับทรัพยากรวัฒนธรรมและคุณค่าต่างๆของทรัพยากรวัฒนธรรม (ธนิก เลิศชาญฤทธ์ 2550 : 24)

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

การศึกษาวิธีการประเมินคุณค่าโบราณสถานที่ผ่านมา มีวิธีการประเมินคุณค่าโบราณสถานแตกต่างกันตามพื้นที่ศึกษา โดยผู้ศึกษาได้รวบรวมวิธีการประเมินคุณค่าโบราณสถานต่างๆ ดังนี้

กรณีศึกษาที่ 1 : **วิธีการประเมินคุณค่าโบราณสถานบริเวณชุมชนริมคลองอ้อม จังหวัดนนทบุรี** ได้แบ่งการประเมินคุณค่าออกเป็น 2 ส่วน คือ 1. การประเมินคุณค่าโดยพิจารณาถึงสภาพความเสื่อมโทรมของอาคารโบราณสถานในแต่ละหลัง เพื่อประโยชน์ในการจัดลำดับกลุ่มอาคารโบราณสถาน และ 2. การประเมินคุณค่าที่พิจารณาจากความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน โดยได้นำเอาผลประเมินสรุปจากข้อ 1 เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของหลักฐานทางวิชาการ ในการบรรยายสภาพความเสื่อมโทรมของอาคารโบราณสถานจำเป็นต้องมีการประเมินในเชิงสถิติตัวเลข เพื่อการจัดลำดับกลุ่มอาคารโบราณสถาน โดยวิธีการประเมินคุณค่าจะแบ่งระดับคะแนนไว้ 4 ขั้น ตามลำดับ ดังนี้

ตัวเลข 3 หมายถึง มาก หรือ สภาพความเสื่อมโทรมมาก

ตัวเลข 2 หมายถึง ปานกลาง หรือ สภาพความเสื่อมโทรมปานกลาง

ตัวเลข 1 หมายถึง น้อย หรือ สภาพความเสื่อมโทรมน้อย

ตัวเลข 0 หมายถึง ไม่มี หรือ เพิ่งได้รับการบูรณะ ปฏิสังขรณ์

โดยในตารางการประเมิน จะประกอบด้วย ชื่อโบราณสถานและวัด, ประเภทของโบราณสถาน ซึ่งจะแยกตามลักษณะของสถาปัตยกรรม, คุณค่าความสัมพันธ์ระหว่างโบราณสถาน/วัดกับชุมชน โดยแบ่งเป็นด้านศูนย์กลางของชุมชน กิจกรรมทางวัฒนธรรม และประโยชน์เชิงท่องเที่ยว, คุณค่าความสำคัญในฐานะเป็นหลักฐานทางวิชาการ แบ่งเป็น ประวัติศาสตร์, อายุสมัย, การบูรณะ, สภาพความเสื่อมโทรม และประโยชน์ใช้สอย

ผลรวมของตัวเลขที่ได้จากการประเมินคุณค่าจากตาราง จะมีผลต่อการจัดลำดับคุณค่าความสำคัญของวัด-โบราณสถาน รวมไปถึงความเร่งด่วนในการอนุรักษ์ (มยุรี สุภังคนาช 2545 : 128-134)

กรณีศึกษาที่2 : **วิธีการประเมินคุณค่าโบราณสถานบริเวณฝั่งธนบุรีตรงข้ามบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์** เป็นการประเมินคุณค่าความสำคัญของสถาปัตยกรรมในพื้นที่ศึกษา จากการศึกษาค้นคว้าทางด้านวิชาการและกายภาพ ซึ่งเป็นส่วนที่จะนำไปศึกษาถึงปัญหาที่จะปรับปรุงแก้ไข โดยต้องมีการวิเคราะห์แยกแยะระดับความสำคัญของกลุ่มสถาปัตยกรรมในบริเวณ

การประเมินคุณค่าความสำคัญของสถาปัตยกรรม มีการแยกแยะหัวข้อที่ควรพิจารณาด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลงวันลิขสิทธิ์

1. คุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ เป็นการพิจารณาคุณค่าของสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สำคัญหรือบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ของเมือง หากเกี่ยวข้องกับบุคคลสำคัญมากก็ได้รับค่าคะแนนมากตามลำดับโดยมีค่าคะแนนสูงสุดที่ 3 คะแนน

2. คุณค่าทางด้านอายุ เป็นการพิจารณาคุณค่าโบราณสถานและสถานที่สำคัญนั้นๆ มีอายุเก่าแก่มากน้อยเพียงใด ซึ่งถ้ามีอายุมากก็ย่อมมีคุณค่ามากตามกัน การกำหนดค่าคะแนนจะมีการแบ่งช่วงตามสมัยของประวัติศาสตร์ ดังนี้

2.1 ช่วงก่อนสมัยธนบุรี (อยุธยา) 3 คะแนน

2.2 ช่วงสมัยธนบุรีและรัตนโกสินทร์ตอนต้น 2 คะแนน

2.3 ช่วงสมัยรัตนโกสินทร์เปลี่ยนแปลง (ร.4-ร.6) 1.5 คะแนน

2.4 ช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ปัจจุบัน (ร.7-ปัจจุบัน) 1 คะแนน

3. คุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม เป็นการพิจาณาคุณค่าโบราณสถานและสถานที่สำคัญนั้นๆ มีลักษณะรูปทรงทางสถาปัตยกรรม หรือมีภาพจิตรกรรมฝาผนังที่งดงามเป็นเอกลักษณ์ของโบราณสถานนั้น เป็นลักษณะเฉพาะทางสถาปัตยกรรมของพื้นที่นั้นๆที่หาไม่ได้ใน

พื้นที่อื่นในระดับชาติ หรือมีลักษณะโครงสร้าง การก่อสร้างเฉพาะอย่างพิเศษ ซึ่งจะได้รับค่าคะแนนมากน้อยตามลำดับ โดยให้ค่าคะแนนสูงสุดที่ 3 คะแนน

4. คุณค่าด้านองค์ประกอบของเมือง เป็นการประเมินคุณค่าด้านที่ตั้งโดยถือตัวสถาปัตยกรรมหรือกลุ่มสถาปัตยกรรมนั้นๆ มีความสัมพันธ์ต่อส่วนอื่นๆของเมืองมากน้อยไม่เท่ากัน โดยให้คะแนนของโบราณสถานมากน้อยตามลักษณะสำคัญ โดยมีค่าคะแนนสูงสุดเท่ากับ 3 คะแนน

5. คุณค่าทางด้านสภาพอาคารโบราณสถาน เป็นการพิจารณาคุณค่าของสภาพอาคารโบราณสถานและสถานที่สำคัญ การดูแลรักษาอาคารให้อยู่ในสภาพดี มั่นคงแข็งแรง การรักษาความสะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อย หรืออาจเป็นการดัดแปลงทางกายภาพที่ยังคงรูปแบบดั้งเดิมอยู่ในปริมาณมากพอสมควร และอยู่ในสภาพที่ดีก็จะได้รับค่าคะแนนมากน้อยตามลักษณะทางกายภาพที่ปรากฏโดยมีค่าคะแนนสูงสุดเท่ากับ 3 คะแนน

หลังจากการวิเคราะห์ข้อมูลและประเมินศักยภาพแล้ว ได้นำเสนอลงในตารางให้คุณค่าศักยภาพด้านต่างๆ เป็นตัวเลขและนำมาคูณกับค่าน้ำหนัก และนำตัวเลขมารวมกัน ผลรวมคือศักยภาพของโบราณสถานหรือสถานที่สำคัญนั้น เมื่อได้รับค่าคะแนนศักยภาพแล้วนำมาพิจารณาคะแนนรวมสามารถแบ่งกลุ่มออกได้เป็น

โบราณสถานหรือสถานที่ที่มีศักยภาพสูง มีค่าคะแนน 45-35
โบราณสถานหรือสถานที่ที่มีศักยภาพปานกลาง มีค่าคะแนน 34-25
โบราณสถานหรือสถานที่ที่มีศักยภาพต่ำ มีค่าคะแนน 24-0

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

ผลรวมค่าคะแนนและศักยภาพที่ได้นั้น สามารถนำมาพิจารณาคัดเลือกโบราณสถานหรือสถานที่สำคัญในการศึกษาและกำหนดโครงการอนุรักษ์และพัฒนาต่อไป (สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม 2542 : 126-128)

<u>การวิเคราะห์สภาวะแวดล้อม (SWOT Analysis) :</u>

การวิเคราะห์สภาวะแวดล้อม (SWOT Analysis) เป็นเครื่องมือในการประเมินสถานการณ์สำหรับองค์กรหรือโครงการ เพื่อกำหนดจุดแข็งและจุดอ่อนจากสภาพแวดล้อมภายใน โอกาส และอุปสรรคจากสภาพแวดล้อมภายนอก หรือสิ่งที่อาจเป็นปัญหาสำคัญในการดำเนินงานสู่สภาพที่ต้องการในอนาคต

SWOT เป็นคำย่อมาจากคำว่า Strength, Weakness, Opportunity และ Threat โดย

Strength คือ จุดแข็ง หมายถึง ความสามารถและสถานการณ์ภายในองค์กรหรือโครงการที่เป็นบวก ซึ่งนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการทำงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์

Weakness คือ จุดอ่อน หมายถึง สถานการณ์ภายในองค์กรที่เป็นลบและด้อยความสามารถ

Opportunity คือ โอกาส หมายถึง ปัจจัยและสถานการณ์ภายนอกที่เอื้ออำนวยให้การทำงานขององค์กรบรรลุวัตถุประสงค์

Threat คืออุปสรรค หมายถึง ปัจจัยและสถานการณ์ภายนอกที่ขัดขวางการทำงานขององค์กรไม่ให้บรรลุวัตถุประสงค์ (นันทิยา หุตานุวัตร และณรงค์ หุตานุวัตร 2545 : 1-2)

การวิเคราะห์ SWOT ขององค์การ/โครงการมีข้อที่ควรคำนึง 4 ประการ (Boseman et al., 1986) คือ

1. องค์กรต้องกำหนดก่อนว่า องค์กรต้องการที่จะทำอะไร
2. การวิเคราะห์โอกาสและอุปสรรคต้องกระทำในช่วงเวลาขณะนั้น
3. องค์กรต้องกำหนดปัจจัยหลัก (key success factors) ที่เกี่ยวกับการดำเนินงานให้ถูกต้อง
4. องค์กรต้องประเมินความสามารถของตนให้ถูกต้อง (นันทิยา หุตานุวัตร และณรงค์ หุตานุวัตร 2545 : 6)

หลักการสำคัญของSWOT คือ การวิเคราะห์โดยการสำรวจจากสภาพการณ์ 2 ด้าน คือ สภาพการณ์ภายในและสภาพการณ์ภายนอก ซึ่งเป็นการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน เพื่อให้รู้ตนเอง รู้จักสภาพแวดล้อมชัดเจน และวิเคราะห์โอกาส-อุปสรรค การวิเคราะห์ปัจจัยต่าง ๆ ทั้งภายนอกและภายในองค์กรหรือโครงการ ซึ่งจะช่วยให้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆที่เกิดขึ้นภายนอก ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการกำหนดวิสัยทัศน์ การกำหนดกลยุทธ์และการดำเนินตามกลยุทธ์หรือเพื่อนำมาจัดทำแผนและจัดลำดับกิจกรรมในแผนให้เหมาะสม

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วิทยทรัพยากร

ดังนั้น การประเมินคุณค่าและศักยภาพของทรัพยากรทางโบราณคดี จะช่วยให้สามารถทราบว่าทรัพยากรทางโบราณคดีชนิดต่างๆที่มีอยู่นั้นมีคุณค่าทางด้านใดบ้าง และมีคุณสมบัติเหมาะต่อการตัดสินใจ ลงทุนดำเนินการใดๆต่อไปหรือไม่ เพราะหากพิจารณาแล้วพบว่ามีคุณค่าน้อย หรือไม่มีคุณสมบัติที่เหมาะสมต่อการอนุรักษ์ หรือพัฒนา ก็อาจจะตัดสินใจไม่ดำเนินการใดๆต่อไปก็ได้ หรือพิจารณาแล้วเห็นว่า ทรัพยากรทางโบราณคดีนั้นๆมีคุณค่าและมีคุณสมบัติที่เหมาะสมอย่างยิ่งต่อการดำเนินการอนุรักษ์ และใช้ประโยชน์ในฐานะเป็นแหล่งเรียนรู้หรือแหล่งท่องเที่ยว ก็จะสามารถตัดสินใจและวางแผน ว่าจะทำอย่างไรต่อไป จึงจะเกิดประโยชน์อย่างยั่งยืนต่อชุมชนและส่วนร่วม (สายันต์ ไพรชาญจิตร์ 2550 : 217-218)

4. แนวคิดการอนุรักษ์

“การอนุรักษ์” ตามความหมายของพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 หมายถึง การรักษาให้คงเดิม ส่วนกรมศิลปากรได้ให้คำจำกัดความของการอนุรักษ์ไว้ว่า การดูแลรักษาเพื่อให้คงคุณค่าไว้ ซึ่งหมายรวมถึงการป้องกัน การรักษา การสงวน การปฏิสังขรณ์ และการบูรณะด้วย

Catanese & Snyder (1979) เสนอความหมายในการอนุรักษ์ไว้แตกต่างกันหลายคำ ได้แก่

1. Restoration (การปฏิสังขรณ์) การปฏิสังขรณ์เป็นการซ่อมแซมอาคารให้อยู่ในสภาพดั้งเดิม โดยการสร้างทดแทนของเดิมที่สูญหายไป และรื้อถอนส่วนที่เพิ่มเติมหรือต่อเติมใหม่ออก

2. Rehabilitation and Renovation (การฟื้นฟูบูรณะและปรับปรุงใหม่) การฟื้นฟูบูรณะและปรับปรุงใหม่เป็นการซ่อมแซมอาคารเดิมให้อยู่ในสภาพดีและสามารถใช้ประโยชน์ได้อีก อาจเปลี่ยนแปลงภายในเพื่อให้สามารถรองรับความต้องการในปัจจุบัน

3. Conservation (การสงวนรักษา) การสงวนรักษาทรัพยากรให้สามารถใช้ประโยชน์ได้อีกในอนาคตและปัจจุบัน

4. Replication, Reconstruction (การจำลองหรือสร้างขึ้นใหม่ให้เหมือนเดิม) การจำลองหรือสร้างขึ้นใหม่ให้เหมือนเดิมการสร้างอาคารหรือสิ่งก่อสร้างอื่นๆ ขึ้นมาใหม่ให้มีสภาพเหมือนกับอาคารเดิมที่ถูกทำลายทุกประการ

5. Relocation (การเคลื่อนย้ายไปตั้งในที่ใหม่) การเคลื่อนย้ายไปตั้งในที่ใหม่ เป็นการย้ายอาคารเดิมไปสร้างในที่ตั้งใหม่ให้มีสภาพเหมือนเดิม (สิทธิพร ภิรมย์รื่น 2548 : 47, อ้างถึงในอลงกรณ์ เอี่ยมสกุลวิวัฒน์ 2550 : 34-35)

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

กรมศิลปากรให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์โบราณสถาน จึงมีการออกระเบียบกรมศิลปากร**ว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน พ.ศ. 2528** โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้วิธีการอนุรักษ์โบราณสถานเป็นไปด้วยความถูกต้องตามหลักวิชาการแบบสากล และให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจ สังคม ประเพณี วัฒนธรรมของประเทศไทย โดยยึดถือหลักการสากลว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน แห่งเมืองเวนิช ปี 1964 (The Venice Charter) เป็นหลักการหนึ่งในการร่าง เนื้อหาสาระภายในระเบียบกรมศิลปากรว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน มีดังนี้

1. การจำแนกการอนุรักษ์ ออกเป็น 3 ลักษณะ คือ 1. การสงวนรักษา คือ การรักษาให้คงสภาพของเดิม 2. การปฏิสังขรณ์ คือ การทำให้กลับคืนสู่สภาพอย่างที่เคยเป็นมา และ 3. การบูรณะ คือ การซ่อมแซมปรับปรุงให้มีรูปทรงลักษณะกลมกลืนเหมือนของเดิม แต่แสดงความแตกต่างระหว่างของเดิมและสิ่งที่ทำให้ชัดเจน

2. ให้มีการสำรวจและบันทึกสภาพโบราณสถานอย่างละเอียดก่อนลงมือบูรณะ

3. การบูรณะให้พิจารณาแยกแยะคุณค่าโบราณสถานและเน้นการรักษาคุณค่าที่เด่นที่สุดเป็นหลัก แต่ให้คำนึงถึงคุณค่ารองด้วย

4. อนุญาตให้รื้อส่วนต่อเติมแก้ไขที่ทำให้คุณค่าเดิมเสียออกได้

5. การอนุรักษ์ให้คำนึงถึงภูมิทัศน์และสิ่งแวดล้อมรอบโบราณสถานด้วย

6. โบราณสถานที่มีการบูรณะแก้ไขมาแล้วหลายครั้งให้พิจารณาเลือกแบบที่เหมาะสมที่สุดเป็นหลักในการอนุรักษ์ เพื่อให้โบราณสถานมีคุณค่าและความสำคัญมากที่สุด

7. โบราณสถานที่มีคุณค่าความสำคัญเยี่ยมยอด ควรทำเพียงแต่เสริมความมั่นคงหรือสงวนรักษา

8. วิธีการอนุรักษ์ต้องมีการศึกษาทดลองจนได้ผลเป็นที่พอใจแล้ว

9. การต่อเติมเพื่อความมั่นคงแข็งแรง ควรทำเท่าที่จำเป็นและให้กลมกลืนกับของเดิม

10. การทำชิ้นส่วนใหม่ เพื่อทดแทนส่วนที่หายไปให้ทำกลมกลืนแต่แยกออกว่าเป็นของใหม่

11. การอนุรักษ์จิตรกรรม ประติมากรรม ให้ใช้สงวนรักษายกเว้นปูชนียวัตถุที่เป็นรูปสักการบูชาสืบเนื่องมาโดยตลอด

12. การอนุรักษ์ซากโบราณสถาน ให้ใช้วิธีรวบรวมชิ้นส่วนต่างๆมาประกอบขึ้น ส่วนที่ขาดหายไปที่จำเป็นต่อการสงวนรักษา อาจทำขึ้นใหม่ได้

13. การอนุรักษ์ซากโบราณสถาน ซึ่งมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีทำได้โดยการรักษาไว้ตามสภาพเดิมหลังขุดแต่ง

14. โบราณสถานที่เป็นปูชนียสถานอันเป็นที่เคารพบูชา และเป็นที่รู้จักคุ้นเคยกันดีของประชาชน จะต้องบูรณะไว้โดยไม่มีการแก้ไข เปลี่ยนแปลงลักษณะสีและทรวดทรง

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วังท่าพระ

15. ศิลปวัตถุประกอบโบราณสถาน ถ้าไม่สามารถรักษาให้ปลอดภัยในที่ตั้งแล้วให้สามารถนำไปเก็บในสถานที่ปลอดภัย และทำแบบจำลองเหมือนจริงแทน

16. โบราณสถานที่ยังมีประโยชน์ใช้สอย ให้อนุรักษ์โดยต่อเติมสิ่งจำเป็นใหม่ก็ได้เพื่อความเหมาะสม สิ่งที่เติมต้องไม่ทำลายคุณค่าและกลมกลืนกับของเดิม

17. ต้องมีมาตรการในการบำรุงรักษาโบราณสถานให้มั่นคงแข็งแรงเสมอ

นอกจากระเบียบกรมศิลปากรว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน พ.ศ. 2528 แล้ว ยังมีหลักการอนุรักษ์ กระบวนการอนุรักษ์ และแนวทางดำเนินการอนุรักษ์ของประเทศออสเตรเลีย ตามที่ปรากฏใน The Burra Charter (Australia ICOMOS,1999) ได้กำหนดกระบวนการอนุรักษ์ ประกอบด้วย 10 ขั้นตอนของการดำเนินงาน ดังนี้

1. การระบุสถานที่อนุรักษ์และส่วนที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การเข้าไปถือครอง และคุ้มครองสถานที่ที่จะทำการอนุรักษ์ไม่ให้เสียหายหรือถูกทำลายไปก่อนจะได้รับการอนุรักษ์

2. การเก็บรวบรวม ข้อมูล เกี่ยวกับความสำคัญของสถานที่อนุรักษ์ การดำเนินงานการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เป็นเอกสาร หรือจากคำบอกเล่า และสำรวจสภาพทางกายภาพให้เพียงพอให้ทราบถึงความสำคัญและประเมินความสำคัญได้

3. การประเมินคุณค่าความสำคัญ

4. การจัดเตรียมเอกสารหรือข้อความที่เป็นทางการเกี่ยวกับความสำคัญของสถานที่ หรือสิ่งที่จะอนุรักษ์นั้น

5. การระบุภาระจำยอมที่เกิดจากความสำคัญ

6. การเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยที่จะมีผลกระทบต่ออนาคตของสถานที่อนุรักษ์

7. การพัฒนานโยบาย การระบุทางเลือก พิจารณาทางเลือกในการดำเนินการอนุรักษ์ และทดสอบผลกระทบที่จะมีต่อความสำคัญของสถานที่

8. การจัดเตรียมข้อความนโยบายในการดำเนินการอนุรักษ์

9. การบริหารจัดการสถานที่อนุรักษ์ตามที่กำหนดในนโยบาย

10. การติดตามและปรับปรุงแก้ไข (อลงกรณ์ เอี่ยมสกุลวิวัฒน์ 2550 : 38-39)

5. แนวคิดการพัฒนาเชิงอนุรักษ์

“การพัฒนา” ตามความหมายของพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 หมายถึง การทำให้เจริญ, การเปลี่ยนแปลงในทางเจริญขึ้น

โบราณสถาน ถือเป็นแหล่งศิลปกรรมประเภทหนึ่ง เนื่องจากแหล่งศิลปกรรมตามความหมายของสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ หมายถึง บริเวณที่ตั้งศิลปกรรม ส่วนศิลปกรรม คือ สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นและได้รับยกย่องว่ามีคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม,ประวัติศาสตร์ และโบราณคดี ส่วนคำว่า สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม หมายถึง สิ่งต่างๆทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ทั้งที่มนุษย์สร้างขึ้นและเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติที่อยู่รอบๆแหล่งศิลปกรรม ดังนั้นแนวทางการพัฒนาต้องระมัดระวังเป็นพิเศษ ไม่ให้การพัฒนาไปทำลายแหล่งศิลปกรรมและตัวศิลปกรรมรวมทั้งสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม การพัฒนาจึงต้องอยู่ในกรอบที่กำหนดเท่าที่สามารถรองรับการพัฒนาได้ โดยยังรักษาบรรยากาศสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมไว้ การพัฒนาลักษณะนี้เรียกว่า “การพัฒนาเชิงอนุรักษ์” (สุมาลี อยู่ภู่ 2538 : 157-159) การพัฒนาเชิงอนุรักษ์ จะเน้นที่การควบคุมการเติบโตของการพัฒนาให้อยู่ในบริเวณที่เหมาะสมโดยมีการศึกษาวิจัยอย่างรอบคอบชัดเจนแล้ว เป็นแนวคิดที่จะพัฒนาไปควบคุมกับการอนุรักษ์ บูรณะ โดยอาศัยหลักวิชาการ ข้อบังคับทางกฎหมายที่จะรองรับการอนุรักษ์และควบคุมการพัฒนาให้เป็นไปตามที่ควรเป็น (ประสงค์ เอี่ยมอนันต์ 2537 : 63-66)

การพัฒนาเชิงอนุรักษ์ คือ การพัฒนาชุมชนเมืองที่ควบคู่ไปกับการบูรณะและปฏิสังขรณ์โบราณสถาน และควบคุมบริเวณที่เกี่ยวข้อง บริเวณใกล้เคียงกับบริเวณที่ตั้งโบราณสถานและตัวโบราณสถาน ศาสนสถาน โดยจะต้องมีวิธีการกำหนดให้ชัดเจน หากบริเวณพัฒนาเชิงอนุรักษ์มีสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม ก็ต้องอนุรักษ์และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมด้วย การพัฒนาดังกล่าวจะแตกต่างกับการ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

พัฒนาเชิงเศรษฐกิจ ซึ่งจะมีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจด้านเดียวเป็นตัวนำในการพัฒนา (ประสงค์ เอี่ยมอนันต์ 2534 : 107) ส่วนสำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อมให้ความหมายของการพัฒนาเชิงอนุรักษ์ว่า เป็นการพัฒนาโดยแยกพื้นที่พัฒนาเชิงเศรษฐกิจออกจากบริเวณที่ควรอนุรักษ์ ทั้งการอนุรักษ์ทางธรรมชาติและศิลปกรรม แต่ก็ยังคงแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมต่อของการพัฒนาทั้งสองบริเวณที่ค่อยๆ คลี่คลายจากบริเวณที่ควรอนุรักษ์ โดยเฉพาะบริเวณที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ไปสู่บริเวณที่ค่อยๆมีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยตามลำดับ (สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม 2542 : 136)

ประสงค์ เอี่ยมอนันต์ เสนอวิธีการเนินการ “การพัฒนาเชิงอนุรักษ์” ดังนี้

1. ทำการศึกษาแล้วกำหนดกรอบการพัฒนาที่เหมาะสมกับแหล่งศิลปกรรม

2. การพัฒนาสาธารณูปโภค เช่น ทางเดิน ถนน เท่าที่จำเป็นโดยไม่เกินกว่าที่กำหนดไว้ในกรอบการพัฒนา

3. ควบคุมการพัฒนาในบริเวณต่างๆ ตามกรอบการพัฒนาที่กำหนดไว้ โดยต้องควบคุมให้เกิดความกลมกลืนและการเปลี่ยนแปลงการพัฒนาต้องเป็นไปแบบค่อยเป็นค่อยไป

4. ส่งเสริมในเขตสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมให้มีความสง่างามและมีบรรยากาศที่เหมาะสมสอดคล้องกลมกลืนกับศิลปกรรมและแหล่งศิลปกรรมนั้นๆ (ประสงค์ เอี่ยมอนันต์ อ้างในสุมาลี อยู่ภู่ 2538 : 159)

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลงวันลิขสิทธิ์

ในการนำไปปฏิบัติเพื่อให้ได้ตามที่วางแผนและกรอบการพัฒนาไว้นั้น ประสงค์ เอี่ยมอนันต์ เสนอว่าต้องมีแผนปฏิบัติการที่ดีด้วย ดังนั้นในการปฏิบัติงานจะต้องมีมาตรการและขั้นตอนการปฏิบัติงานที่เหมาะสม คือ มีมาตรการด้านการประชาสัมพันธ์, มาตรการด้านกฎหมาย, มาตรการด้านการบริหารและการจัดองค์กร, มาตรการด้านงบประมาณ และมาตรการด้านเวลา ส่วนขั้นตอนการปฏิบัติงาน ต้องคำนึงถึงการสร้างจิตสำนึกให้เห็นคุณค่าสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม, การปกป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม, การส่งเสริมความสง่างามให้งานศิลปกรรม, การบำรุงรักษาการกำกับดูแลเขตสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม และการประเมินการปฏบัติงาน (ประสงค์ เอี่ยมอนันต์, อ้างถึงในสุมาลี อยู่ภู่ 2538 : 160)

วิธีการอนุรักษ์และพัฒนาตามที่สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม เสนอ มีดังนี้

1. การสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการสาธารณะในบริเวณรอบนอกพื้นที่ศึกษา จะช่วยลดบทบาทการพัฒนาเชิงเศรษฐกิจในพื้นที่ได้

2. วางมาตรการควบคุมการพัฒนาในเขตพื้นที่ศึกษา เพื่อเป็นบริเวณพัฒนาเชิงอนุรักษ์ โดยลดความหนาแน่นในเชิงประเภทการใช้ที่ดิน

3. กำหนดขอบเขตโบราณสถานที่เป็นองค์ประกอบของเมืองในพื้นที่ศึกษา ได้แก่ คลอง คูเมือง ป้อม และโบราณสถานต่างๆ ที่มีศักยภาพในเชิงอนุรักษ์ รวมทั้งกำหนดเขตคุ้มครองของโบราณสถานให้ชัดเจน

4. ทำการโยกย้ายอาคารที่บุกรุกเขตโบราณสถานที่กำหนดเป็นบริเวณอนุรักษ์

5. ควบคุมการพัฒนาพื้นที่ที่เชื่อมต่อระหว่างโบราณสถานต่างๆ โดยเน้นการเปิดมุมมองให้เห็นโบราณสถานต่างๆ ตามที่กำหนดจุดมอง มุมมองและช่องมองไว้

6. จัดโครงสร้างทางจินตภาพของโบราณสถานให้สมบูรณ์และชัดเจน เพื่อเสริมความงามให้กับบริเวณโบราณสถาน

7. จัดเส้นทางสัญจรและทางเดินเท้าที่เข้าสู่โบราณสถานรวมทั้งส่วนเชื่อมต่อโบราณสถานให้เกิดความเหมาะสม พร้อมทั้งจัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกตามความเหมาะสมด้วย (สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม 2542 : 136-137)

โบราณสถานพงตึก มีคุณค่าความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และโบราณคดีอย่างมากเหมาะแก่การเป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ จึงควรนำแนวคิดการพัฒนาเชิงอนุรักษ์มาใช้ในการศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาโบราณสถานพงตึกให้เหมาะสมได้

6. แนวคิดการจัดการภูมิทัศน์

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ความหมายของ “ภูมิทัศน์” ตามความหมายของพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 นั้น คำว่า “ภูมิ” หมายถึง แผ่นดิน และที่ดิน ส่วนคำว่า “ทัศน์” หมายถึง ความเห็น, การเห็น, เครื่องรู้เห็น, สิ่งที่เห็น, การแสดง และทรรศนะ ดังนั้น “ภูมิทัศน์” หมายถึง การรับรู้สภาพแวดล้อมภูมิประเทศทั้งที่ปรากฏตามจริงและภาพลักษณ์ในจิตใจที่รู้สึกได้ (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติและคณะ 2549 : 14)

สมจิต โยธะคง (2541) ให้ความหมายของการดูแลบำรุงรักษาภูมิทัศน์ว่า หมายถึง การดูแลบำรุงรักษางานภูมิทัศน์ที่ต้องมีการกระทำอย่างสม่ำเสมอ ส่วนการจัดการงานดูแลบำรุงรักษาภูมิทัศน์หมายถึง การสั่งงาน การควบคุม การดำเนินงานเกี่ยวกับการดูแลบำรุงรักษาภูมิทัศน์ให้คงสภาพดีอยู่ตลอด (สมจิต โยธะคง 2541 : 3-4) นอกจากนี้สมจิต โยธะคง ได้เสนอแนวคิดการดูแลบำรุงรักษางานภูมิทัศน์ ต้องมีความสัมพันธ์ระหว่างการออกแบบงานภูมิทัศน์ การจัดสร้างงานภูมิทัศน์และการดูแลบำรุงรักษางานภูมิทัศน์ เป็นอัตราส่วนที่สัมพันธ์กัน ต้องคำนึงถึงความสวยงาม การใช้ประโยชน์ ความคงทน แข็งแรง คุณภาพของวัสดุ และการดูแลบำรุงรักษา นอกจากนี้หลักการออกแบบและจัดภูมิทัศน์ต้องใช้หลักการออกแบบง่ายไม่ซับซ้อน คือ จัดอย่างง่ายๆ เน้นความเรียบง่าย (สมจิต โยธะคง 2541 : 7-8)

แนวทางการจัดการภูมิทัศน์ มีแนวทางในการจัดการอยู่หลายรูปแบบขึ้นอยู่กับลักษณะของพื้นที่ คุณค่าด้านต่างๆ วัตถุประสงค์ของการจัดการรวมไปถึงความต้องการใช้สอยพื้นที่ที่มีอยู่ในปัจจุบัน อีกทั้งในการจัดการพื้นที่อาจไม่ได้ใช้แนวทางในการจัดการเพียงแนวทางเดียว แต่ต้องประยุกต์หลายแนวทางเข้าด้วยกันจึงจะมีประสิทธิภาพและใช้ได้จริง ดังนั้นผู้ศึกษาจึงได้ปรับใช้วิธีการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมให้เข้ากับวิธีการจัดการภูมิทัศน์ได้ ดังนี้

1. การศึกษาและการวิจัย ทั้งข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่และข้อมูลผ่านการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล เช่น คุณค่าด้านต่างๆ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง สภาพปัญหา เป็นต้น เมื่อเก็บข้อมูลเบื้องต้นแล้วจะทำให้สามารถกำหนดทิศทางแนวทางการในการจัดการต่อไป

2. การดูแลรักษาให้คงสภาพ เป็นขั้นตอนที่สำคัญมากสำหรับการอนุรักษ์ให้อยู่ในสภาพที่มั่งคง สมบูรณ์

3. การบูรณะและการปฏิสังขรณ์

4. การฟื้นฟูและการปรับประโยชน์ใช้สอยใหม่ เป็นการทำให้ภูมิทัศน์กลับขึ้นมามีชีวิตชีวาขึ้นอีกครั้ง การฟื้นฟูเป็นการส่งเสริมให้ภูมิทัศน์ดั้งเดิมกลับมาดำเนินต่อไป ส่วนการปรับประโยชน์ใช้สอยใหม่ เป็นการปรับหน้าที่การใช้งานของพื้นที่ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อภูมิทัศน์ดั้งเดิมของพื้นที่

5. การพัฒนาและการสร้างสรรค์ใหม่ เป็นสิ่งที่ส่งผลกระทบต่อภูมิทัศน์ดั้งเดิมของพื้นที่อย่างมาก และเสี่ยงต่อการทำลายภูมิทัศน์ของพื้นที่หากรู้เท่าไม่ถึงการณ์ (เกรียงไกร เกิดศิริ 2551 : 102-112)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

จากทั้ง 6 แนวคิดที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่ามีความสอดคล้องและสามารถนำมาปรับใช้กับการจัดการการอนุรักษ์และการพัฒนาโบราณสถานพงตึกได้อย่างเหมาะสม โดยการศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาการจัดการโบราณสถานพงตึกจากข้อมูลเอกสาร ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ และการสัมภาษณ์จากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมด รวมทั้งการศึกษาความเป็นมาและความสำคัญของโบราณสถานพงตึก แล้วจึงทำการประเมินศักยภาพและคุณค่าของโบราณสถาน เพื่อจัดลำดับความสำคัญของแหล่งและพิจารณาความเร่งด่วนในการอนุรักษ์ สำหรับการอนุรักษ์และพัฒนาในการศึกษานี้จะนำสามแนวคิดมาประยุกต์ใช้ด้วยกัน คือ แนวคิดการอนุรักษ์ แนวคิดการพัฒนาเชิงอนุรักษ์ และแนวคิดการจัดการภูมิทัศน์ โดยมีการปรับใช้ให้สอดคล้องกันระหว่างการอนุรักษ์ การบูรณะ การจัดภูมิทัศน์ และการพัฒนา เพื่อนำไปสู่แนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาโบราณสถานพงตึกที่เหมาะสมและสามารถนำไปสู่แผนปฏิบัติการได้ ทั้งนี้แนวทางดังกล่าวจะมุ่งเน้นให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมดมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ความต้องการ ตัดสินใจ และเสนอแนวทางอนุรักษ์และพัฒนาร่วมกัน โดยให้ความสำคัญกับภาคประชาชนและส่วนราชการท้องถิ่นเป็นหลัก

การศึกษากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการโบราณสถานพงตึก

การจัดการโบราณสถานพงตึกมีข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535

หมวด 1 โบราณสถาน

มาตรา 7 เพื่อประโยชน์ในการดูแลรักษาและการควบคุมโบราณสถานให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้ ให้อธิบดีมีอำนาจประกาศในราชกิจจานุเบกษาขึ้นทะเบียนโบราณสถานใด ๆ ตามที่อธิบดีเห็นสมควรได้ และให้มีอำนาจกำหนดเขตที่ดินตามที่เห็นสมควรเป็นเขตของโบราณสถาน

2. พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542

หมวด 2 การกำหนดอำนาจและหน้าที่ในการจัดระบบการบริการสาธารณะ

มาตรา 16 และ **มาตรา 17** กล่าวว่าให้องค์การบริหารส่วนตำบลและองค์การบริหารส่วนจังหวัดมีอำนาจและหน้าที่ในการจัดระบบการบริการสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นของตนเอง ในด้าน การบำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น และการจัดให้มีพิพิธภัณฑ์และหอจดหมายเหตุ

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

3. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550

หมวด 3 สิทธิเสรีภาพของชนชาวไทย ส่วนที่ 12 สิทธิชุมชน และหมวด 14 การปกครองส่วนท้องถิ่น

มาตรา 66 มาตรา 67 และ มาตรา 289 กล่าวถึง ชุมชนและองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีสิทธิและสามารถมีส่วนร่วมกับภาครัฐในการอนุรักษ์หรือฟื้นฟูและการคุ้มครอง ส่งเสริม รักษาจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม รวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพ นอกจากนี้ในการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชน ต้องมีการศึกษาและประเมินผลกระทบและจัดให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียก่อน

แนวคิดการวิเคราะห์

แนวทางการวิเคราะห์ในการวิจัยครั้งนี้ได้จากแนวคิดและผลจากการวิจัยต่างๆ มาสร้างเป็นกรอบสำหรับการศึกษาและวิเคราะห์ดังนี้ คือ การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการโบราณสถานพงตึก การประเมินศักยภาพและคุณค่าของโบราณสถานพงตึกในด้านต่างๆ

ส่วนการอนุรักษ์และพัฒนาจะนำแนวคิดการอนุรักษ์ แนวคิดการพัฒนาเชิงอนุรักษ์ และแนวคิดการจัดการภูมิทัศน์ มาประยุกต์และปรับใช้ให้สอดคล้องกัน เพื่อนำไปสู่แนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาโบราณสถานพงตึกที่เหมาะสมและสามารถนำไปสู่แผนปฏิบัติการได้ โดยการศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาการจัดการโบราณสถานพงตึกจากข้อมูลเอกสาร ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจทางโบราณคดี แล้วจึงทำการประเมินศักยภาพและคุณค่าของโบราณสถาน เพื่อจัดลำดับคุณค่าความสำคัญและความเสื่อมโทรมของแหล่งและพิจารณาความเร่งด่วนในการอนุรักษ์ นอกจากนี้ศึกษาความต้องการของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมด ได้แก่ กรมศิลปากร, องค์การบริหารส่วนตำบลพงตึก, สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดกาญจนบุรี, สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคกลาง เขต 1, นักวิชาการ,พระภิกษุวัดดงสัก, ชาวบ้าน (ชาวบ้านที่มีพื้นที่อยู่ในบริเวณโบราณสถานพงตึกและชาวบ้านผู้ที่อาจได้รับผลกระทบจากการจัดการโบราณสถานพงตึก) โดยการที่ภาคประชาชน ภาคส่วนราชการท้องถิ่น และภาครัฐร่วมกันเรียนรู้ ทำความเข้าใจ แสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยน ตัดสินใจ และร่วมกันดูแล อนุรักษ์ และพัฒนาจัดการโบราณสถานพงตึก การมีส่วนร่วมดังกล่าวถือเป็นกระบวนการสำคัญที่ทำให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีโอกาสในการแสดงความคิดเห็นให้ตรงกับความต้องการและความเหมาะสมกับการจัดการโบราณสถานพงตึก และหาแนวทางในการอนุรักษ์และการพัฒนาโบราณสถานพงตึก ตลอดจนร่วมกันกำหนดแนวทางการจัดการโบราณสถานพงตึก

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

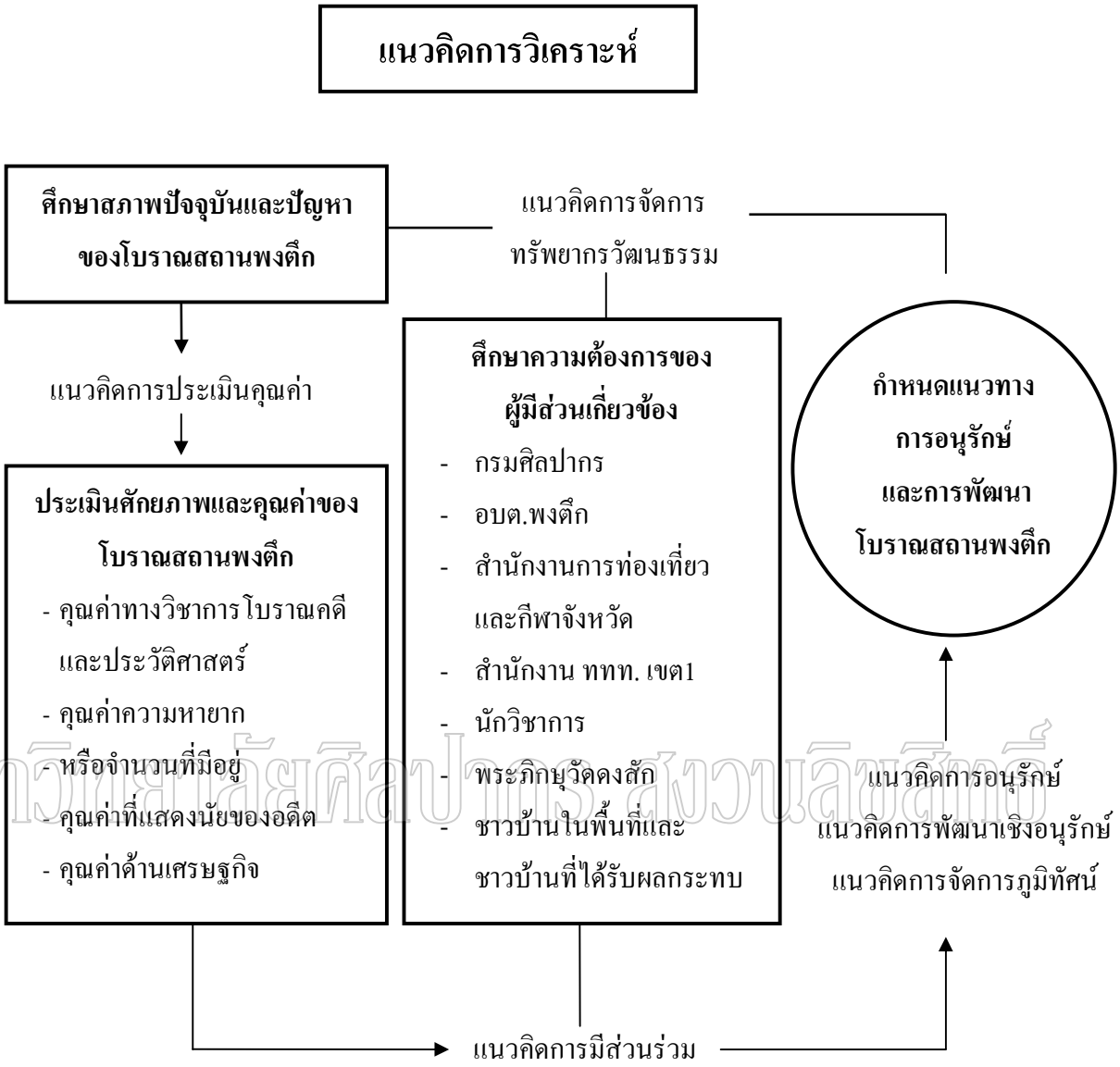

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

แผนภูมิที่ 1 แผนภูมิแนวคิดการวิเคราะห์

บทที่ 3
ระเบียบวิธีการศึกษา

การศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาโบราณสถานพงตึก เป็นการศึกษาโดยการใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการอนุรักษ์และการพัฒนาโบราณสถานพงตึก ในประเด็นการประเมินศักยภาพและคุณค่าของโบราณสถานพงตึก ศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม รวมทั้งศึกษาความต้องการของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการโบราณสถานพงตึก เพื่อเสนอแนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาโบราณสถานพงตึกให้เป็นไปอย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพในการนำไปสู่แผนปฏิบัติการ โดยมุ่งหวังให้โบราณสถานพงตึกเป็นแหล่งเรียนรู้ศึกษาค้นคว้าและเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีของจังหวัดกาญจนบุรี เพื่อเสนอแนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาโบราณสถานพงตึก ให้เป็นตัวอย่างในการศึกษาแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานแห่งอื่นๆต่อไป

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การศึกษาจากเอกสาร (Documentary Study) เป็นการรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีในการศึกษา และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถานพงตึกทางด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี รวมทั้งศึกษาข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการโบราณสถานพงตึก และหลักการอนุรักษ์และแนวทางการจัดภูมิทัศน์ ซึ่งข้อมูลเหล่านี้ได้จากรายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ หนังสือ จุลสาร บทความและเอกสารเผยแพร่ แผนที่ รวมทั้งสื่อทางอินเตอร์เน็ต เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field Study) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดย

2.1 การสำรวจโบราณสถานพงตึกและพื้นที่โดยรอบ โดยการสำรวจทางโบราณคดี เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของแหล่ง ศึกษาปัญหาการจัดการโบราณสถานพงตึก และเพื่อช่วยในการประเมินคุณค่าของโบราณสถาน ซึ่งครอบคลุมพื้นที่สำรวจทั้งหมด ประมาณ 4 ตารางกิโลเมตร ซึ่งแบ่งพื้นที่ศึกษาได้ 6 บริเวณ ดังนี้

2.1.1 โบราณสถานแห่งที่ 1 คือ พื้นที่ในหมู่ที่ 4 ตำบลพงตึก อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งเป็นบริเวณที่มีโบราณสถาน เป็นฐานอาคารก่อด้วยศิลาแลงรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า

2.1.2 โบราณสถานแห่งที่ 2 คือ พื้นที่ในหมู่ที่ 4 ตำบลพงตึก อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งเป็นบริเวณที่มีโบราณสถาน เป็นฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัสและฐานศิลาแลงทรงกลมเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 9 เมตร

2.1.3 บริเวณสวนกล้วย คือ พื้นที่ในหมู่ที่ 4 ตำบลพงตึก อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งเป็นบริเวณที่เคยมีโบราณสถาน ฐานสี่เหลี่ยมจตุรัส สร้างด้วยศิลาแลง และทางเข้าปูด้วยอิฐอยู่ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ

2.1.4 บริเวณบ้านปลักสะแก คือ พื้นที่ในหมู่ที่ 2 ตำบลพงตึก อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งเป็นบริเวณที่อยู่ทางทิศใต้สุดของหมู่โบราณสถานพงตึก ไม่พบร่องรอยของโบราณสถาน แต่พบโบราณวัตถุ

2.1.5 พิพิธภัณฑ์วัดดงสัก คือ พื้นที่ในบริเวณวัดดงสัก หมู่ที่ 4 ตำบลพงตึก อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งเป็นบริเวณกุฏิสงฆ์และหอสวดมนต์

2.2 การทำแผนที่ทางโบราณคดี เพื่อตรวจสอบหาตำแหน่งหลักฐานทางโบราณคดี

2.3 การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ หรือการพูดคุยแบบเป็นกันเอง (Informal Interview) สัมภาษณ์แบบรายบุคคล โดยคำถามประกอบการสัมภาษณ์มีประเด็นที่ครอบคลุมเนื้อหาดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

2.3.1 สภาพปัจจุบันและปัญหาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมของโบราณสถานพงตึก เป็นอย่างไร เป็นการจัดการที่เหมาะสมหรือไม่

2.3.2 ทัศนคติความต้องการในการจัดการโบราณสถานพงตึก เพื่อหาแนวทางในการจัดการเพื่อการอนุรักษ์และการพัฒนาโบราณสถานพงตึก

กลุ่มประชากรที่ทำการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาโบราณสถานพงตึก โดยมีกลุ่มประชากร 2 กลุ่ม คือ

ประชากรกลุ่มที่ 1 คือ ทรัพยากรทางวัฒนธรรม ได้แก่ โบราณสถานพงตึกและโบราณวัตถุ

ประชากรกลุ่มที่ 2 คือ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการโบราณสถานพงตึก ได้แก่

1. กรมศิลปากร สำนักศิลปากรที่ 2 จังหวัดสุพรรณบุรี มีหน้าที่รับผิดชอบในการดูแล รักษาอนุรักษ์ และสืบค้นหาความรู้ทางมรดกศิลปวัฒนธรรมของชาติในส่วนของโบราณวัตถุ โบราณสถาน แหล่งโบราณคดี และอุทยานประวัติศาสตร์ ในเขตพื้นที่ 5 จังหวัด ได้แก่ สุพรรณบุรี กาญจนบุรี นครปฐม นนทบุรี และปทุมธานี รวมทั้งการเผยแพร่ให้บริการงานวิชาการดังกล่าวแก่สาธารณชนผู้สนใจทั่วไป

2. องค์การบริหารส่วนตำบลพงตึก เป็นหน่วยงานราชการบริหารส่วนท้องถิ่น มีหน้าที่รับผิดชอบ ดูแล รักษา ป้องกัน คุ้มครอง ส่งเสริม และพัฒนาพื้นที่ในตำบลพงตึก

3. สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดกาญจนบุรี มีหน้าที่และรับผิดชอบในด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรี

4. สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคกลาง เขต 1 มีหน้าที่รับผิดชอบดำเนินงานด้านการตลาดและส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวในพื้นที่รับผิดชอบ ได้แก่ จังหวัดกาญจนบุรี, จังหวัดนครปฐม, จังหวัดราชบุรี และจังหวัดสุพรรณบุรี

5. นักวิชาการ ทั้งนักวิชาการทางโบราณคดีและนักวิชาการท้องถิ่น

6. พระภิกษุวัดดงสัก ผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์วัดดงสัก

7. ชาวบ้านหมู่ 4 บ้านพงตึก อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี เป็นชาวบ้านที่อยู่อาศัยใกล้กับบริเวณของโบราณสถานพงตึก และชาวบ้านผู้ที่อาจได้รับผลกระทบจากการจัดการโบราณสถานพงตึก

ในการคัดเลือกผู้ให้สัมภาษณ์จะพิจารณาจากบุคคลที่มีหน้าที่รับผิดชอบหรือมีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการโบราณสถานพงตึก ทั้งจากหน่วยงานของภาครัฐ (สำนักงานศิลปากรที่2 กรมศิลปากร, องค์การบริหารส่วนตำบลพงตึก และสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดกาญจนบุรี) หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ (สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคกลาง เขต 1) นักวิชาการท้องถิ่น และภาคประชาชน(ชาวบ้านในพื้นที่หมู่ 4 บ้านพงตึก, วัดดงสักและพิพิธภัณฑ์วัดดงสัก และชาวบ้านที่อาจได้รับผลกระทบจากการจัดการโบราณสถานพงตึก) โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ในประเด็นสำคัญ 3 ประเด็น คือ 1. ศึกษาสภาพปัจจุบันของโบราณสถานพงตึก 2. ศึกษาปัญหาการจัดการโบราณสถานพงตึก และ 3. ศึกษาความต้องการของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการโบราณสถานพงตึก

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วังท่าพระ

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

1. ชุดคำถามในการสัมภาษณ์

2. เครื่องมือที่ใช้ในการสำรวจทางโบราณคดี ได้แก่ แผนที่สภาพภูมิประเทศ มาตราส่วน 1 : 50,000 ของกรมแผนที่, ไม้ scale และเครื่องกำหนดตำแหน่งทางภูมิศาสตร์ (GPS)

3. เครื่องมือช่วยจดจำ สำหรับใช้ในการจดบันทึกรายละเอียดจากการสำรวจและการสัมภาษณ์ ได้แก่ สมุดจดบันทึก, กล้องถ่ายภาพ และเครื่องบันทึกเสียง

การวิเคราะห์และการนำเสนอข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงพรรณนาความ (Descriptive Analysis) ทั้งนี้ผู้ศึกษาใช้วิธีการตีความสร้างข้อสรุปจากข้อมูลที่เป็นรูปธรรม จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริง หรือวิธีการตีความ

และการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย และนำผลการศึกษามาเสนอเป็นแนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาโบราณสถานพงตึกให้เป็นไปอย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพในการนำไปสู่แผนปฏิบัติการ โดย

1. การวิเคราะห์สภาพปัจจุบันและปัญหาการจัดการโบราณสถานพงตึก

2. การประเมินศักยภาพและคุณค่าของโบราณสถาน ได้แบ่งการประเมินคุณค่าออกเป็น 2 ส่วน คือ การประเมินคุณค่าความสำคัญของโบราณสถานพงตึกและการประเมินความเสื่อมโทรมของโบราณสถานพงตึก การประเมินศักยภาพและคุณค่าของโบราณสถานพงตึกโดยการศึกษาจากข้อมูลเอกสารต่างๆ และพิจารณาถึงสภาพปัจจุบันของโบราณสถาน ทั้งนี้ในการเสนอแนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาโบราณสถานพงตึก จะต้องคำนึงถึงศักยภาพ คุณค่าและความสำคัญของโบราณสถาน ซึ่งได้แก่ คุณค่าทางวิชาการ โบราณคดี และประวัติศาสตร์, คุณค่าความหายากหรือจำนวนที่มีอยู่, คุณค่าที่แสดงนัยของอดีต และคุณค่าด้านเศรษฐกิจ

การประเมินศักยภาพ คุณค่า และความสำคัญของโบราณสถานพงตึก สามารถประเมินศักยภาพและคุณค่าในเชิงคุณภาพและเชิงสถิติตัวเลข การประเมินคุณค่าและความเสื่อมโทรมจะทำให้สามารถจัดลำดับคุณค่าความสำคัญของโบราณสถาน รวมไปถึงความเร่งด่วนในการอนุรักษ์ ซึ่งจะเป็นปัจจัยสำคัญในการเสนอแนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนา

3. การวิเคราะห์ความต้องการของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดโบราณสถานพงตึก

4. การวิเคราะห์ SWOT เพื่อเอาผลการวิเคราะห์มากำหนดวิสัยทัศน์ในการจัดทำแผนและจัดลำดับกิจกรรมในแผนให้เหมาะสม

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

ผลจากการประเมินและการวิเคราะห์นำมากำหนดทิศทางและเป้าหมายในการศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาโบราณสถานพงตึก แล้วนำไปสู่การสังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้และนำเสนอผลการศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาโบราณสถานพงตึกในรูปการบรรยายพรรณนาความในการเขียนรายงาน

บทที่ 4
ผลการศึกษา

การศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาโบราณสถานพงตึกนั้น วิธีการและข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาส่วนใหญ่จะเป็นการนำข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี วัฒนธรรม และสังคม มาวิเคราะห์ร่วมกับสภาพปัจจุบันและปัญหาการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีของโบราณสถานพงตึก ผลจากการประเมินศักยภาพและคุณค่าของโบราณสถานพงตึก รวมทั้งศึกษาความต้องการของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการโบราณสถานพงตึก ซึ่งข้อมูลหลัก ๆ มาจากการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร การสำรวจทางโบราณคดีของโบราณสถานพงตึกและพื้นที่โดยรอบ และการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง แล้วนำข้อมูลทั้งหมดมาประมวลผลเพื่อศึกษาตามวัตถุประสงค์หลักของการวิจัย ในบทนี้จะเป็นการนำเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับผลการดำเนินงาน ซึ่งจะแบ่งออกเป็น 4 ส่วนหลักๆ คือ **1. การดำเนินงานทางโบราณคดี 2. การดำเนินงานศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี** เป็นการนำเสนอเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันและปัญหาการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีของบริเวณพื้นที่ศึกษา **3. การประเมินศักยภาพและคุณค่าโบราณสถาน 4. การศึกษาผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง** จะนำเสนอหน้าที่รับผิดชอบของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมด, แผนและยุทธศาสตร์ของหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยงข้อง รวมถึงความคิดเห็นและความต้องการของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องต่อการจัดการโบราณสถานพงตึก ซึ่งข้อมูลดังกล่าวจะมาจากการสำรวจในภาคสนามและการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการโบราณสถานพงตึก และ **5. แนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาโบราณสถานพงตึก** เป็นการนำเสนอการกำหนดเป้าหมายการจัดการและการวางแผนแนวทางการจัดการโบราณสถานพงตึกในด้านต่างๆ

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วังสุโขทัย

การดำเนินงานทางโบราณคดี

ที่ตั้งของเมืองโบราณพงตึก

เมืองโบราณพงตึก ตั้งอยู่บนฝั่งขวาของแม่น้ำแม่กลอง หมู่ที่ 4 ตำบลพงตึก อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี

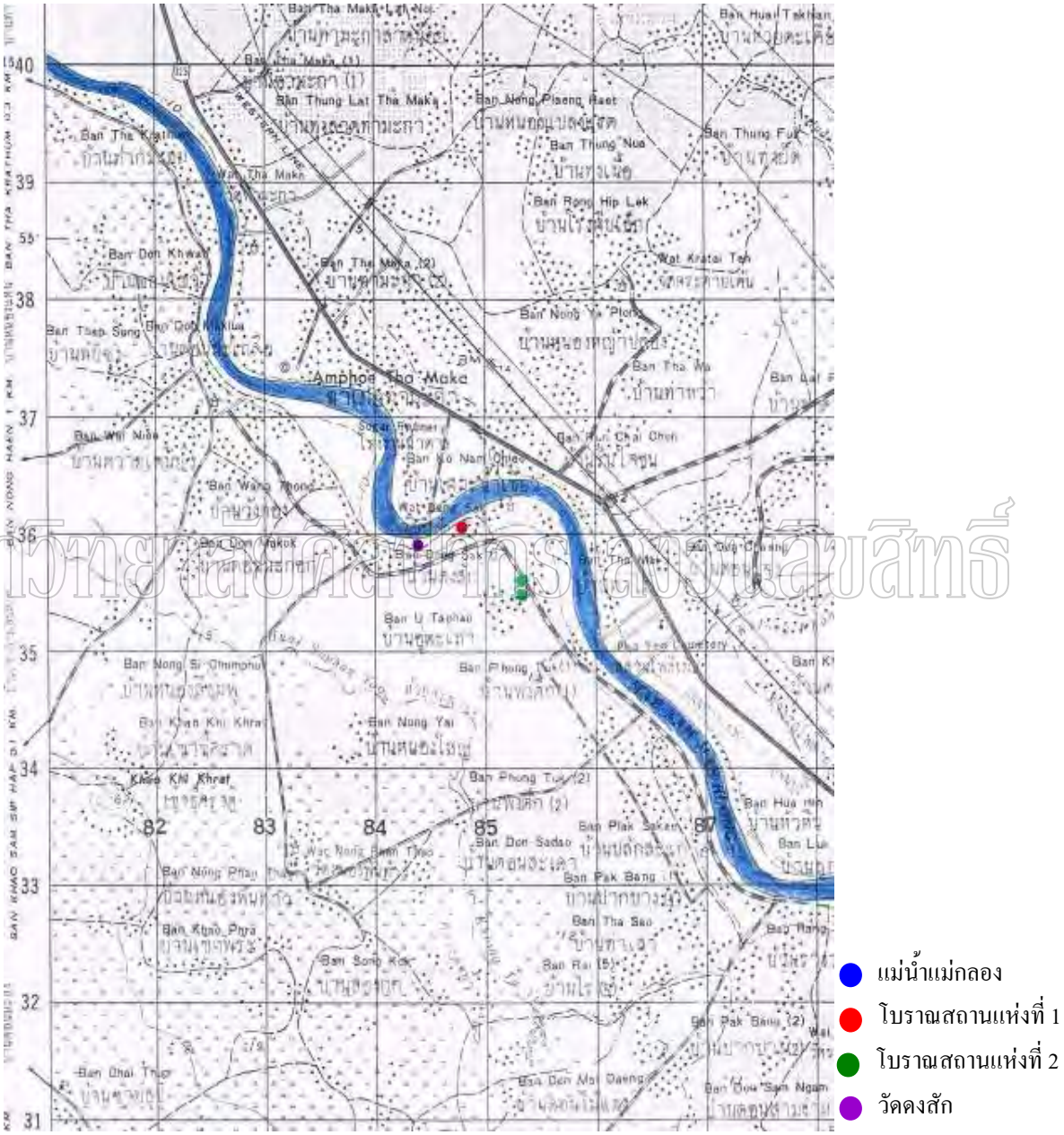

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ลิขสิทธิ์

แผนที่ที่ 1 แผนที่แสดงตำแหน่งที่ตั้งของโบราณสถานพงตึก

ที่มา : กรมแผนที่ทหาร, “อำเภอบ้านโป่ง”, ระวาง 4936 I, พิมพ์ครั้งที่ 1. แผนที่ประเทศไทย ลำดับชุด L 7017, 2542. มาตราส่วน 1:50,000.

การสำรวจและการขุดค้นโบราณสถานพงตึกที่ผ่านมา

ปี พ.ศ. 2470

วันที่ 15 กรกฎาคม พ.ศ. 2470 ชาวนากำลังไถนาแล้วขุดพบพระพุทธรูปโบราณทำด้วยทองเงิน และพบโครงกระดูกมนุษย์ 1 โครง ซึ่งใหญ่กว่ามนุษย์ธรรมดา เกือบ 2 เท่า

วันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2470 หนังสือพิมพ์เดลิเมล์ ได้แจ้งข่าวการค้นพบของชาวบ้านพงตึก

วันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2470 ราชบัณฑิตยสภา สมเด็จฯกรมพระยาดำรงราชานุภาพส่งศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดย์ สำรวจพื้นที่พงตึก พบเนินดินที่มีแผ่นอิฐและศิลาแลงกระจัดกระจายบริเวณสวนกล้วย พบระฆังหินเจาะรูและโบราณวัตถุที่ชาวบ้านนำมาให้ดู ได้แก่ พระพุทธรูปสำริด ชิ้นส่วนตะเกียงโรมัน เซเดย์ได้นำตะเกียงโรมันกลับมาศึกษาต่อที่กรุงเทพฯ ราชบัณฑิตยสภาจึงไปสำรวจพงตึกและทำการขุดค้นตามหลักวิชาการต่อไป

วันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2470 เซเดย์ลงพื้นที่เพื่อกำหนดพื้นที่ที่จะทำการขุดค้น โดยมี มร.ซกิเนอร์ แมนเฟรดิ(Signor Manfredi) สถาปนิกแห่งแผนกโบราณคดี เป็นหัวหน้าทำการขุดค้น และเริ่มงานขุดค้นในวันที่ 27 สิงหาคม พ.ศ. 2470 และจากการขุดคุ้นในครั้งนี้พบซากอาคาร 2 แห่งบริเวณพื้นที่บ้านนายมา (ปัจจุบันเป็นบ้านนายจรูญ แย้มพยนต์) (ยอร์ช เซเดย์ 2507 : 14-19)

ปี พ.ศ. 2478

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ดำเนินการขุดค้นและการขุดแต่งเพิ่มเติม โดย Quaritch Wales ได้ค้นพบ โบราณสถานผังรูปหกเหลี่ยมและร่องรอยของอัฒจันทร์แบบอินเดียที่โบราณสถานอีกแห่งหนึ่งด้วย (Wales 1969 : 66-67)

กรมศิลปากรและผู้แทนสมาคมค้นคว้าโบราณวัตถุแห่งอินเดียได้ร่วมกันขุดค้นที่พงตึกและพบหลักฐานโบราณวัตถุในสมัยทวารวดีจำนวนมาก

กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนโบราณสถานเมืองโบราณสถานพงตึก (ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 52 ตอนที่ 75 วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2478)

ปี พ.ศ. 2495

ดำเนินการขุดเพื่อทำถนนไปตามทางเกวียนโบราณ ระหว่างการขุดพบเทวรูปพระนารายณ์ 4 กร ทำด้วยศิลา

ปี พ.ศ. 2513

กรมศิลปากรมอบให้หน่วยศิลปากรที่ 2 ทำการขุดแต่งบูรณะพงตึก

การสำรวจโบราณสถานพงตึกและพื้นที่โดยรอบ โดยการสำรวจทางโบราณคดี เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของแหล่ง และเพื่อช่วยในการประเมินคุณค่าของโบราณสถาน ซึ่งครอบคลุมพื้นที่สำรวจทั้งหมด ประมาณ 4 ตารางกิโลเมตร ซึ่งแบ่งพื้นที่ศึกษาได้ 6 บริเวณ ดังนี้

1. บริเวณสวนกล้วย (เดิม)
2. บริเวณบ้านปลักสะแก
3. โบราณสถานแห่งที่ 1 เป็นฐานอาคารก่อด้วยศิลาแลงรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า
4. โบราณสถานแห่งที่ 2 เป็นฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัส
5. โบราณสถานแห่งที่ 2 เป็นฐานศิลาแลงทรงกลม
6. พิพิธภัณฑ์วัดดงสัก ตั้งอยู่ในบริเวณวัดดงสัก

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

แผนที่ที่ 2 แผนที่แสดงตำแหน่งโบราณสถานพงตึกและพิพิธภัณฑ์วัดดงสัก

ที่มา : Google map, Pong Tuk [online], accessed 25 Febuary 2010.

Available from http://maps.google.com/

การสำรวจทางโบราณคดี

โบราณสถานพงตึก ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ตำบลพงตึก อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี การเดินทางเข้าสู่พื้นที่ศึกษา ใช้ทางหลวงหมายเลข 323 (ถนนแสงชูโต) ถึงกิโลเมตรที่ 92 เลี้ยวซ้ายเข้าซอยวัดดงสัก ข้ามสะพานแม่น้ำแม่กลอง วัดดงสักจะอยู่ซ้ายมือ แล้วตรงไปประมาณ 1 กิโลเมตร โบราณสถานแห่งที่ 1 จะอยู่ทางขวามือ ส่วนโบราณสถานแห่งที่ 2 ต้องตรงขึ้นไปอีก 1.8 กิโลเมตร มีซอยเล็กด้านซ้ายเข้าไปราว 100 เมตร

โบราณสถานพงตึก ตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำแม่กลอง สภาพพื้นที่ทั่วไปเป็นที่ราบลุ่ม พื้นที่มีความลาดเอียงไปทางทิศตะวันตกเล็กน้อย ในอดีตแหล่งโบราณคดีนี้มีลำน้ำขนาบทั้งสองด้าน คือ แม่น้ำแม่กลองและลำห้วยกรดหรือห้วยสะพานยาว ทำให้พื้นที่เกิดการทับถมของโคลนตะกอนที่ถูกพัดพามากับลำน้ำทั้งสอง สภาพของดินจึงเป็นดินตะกอนลำน้ำที่มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูก

<u>บริเวณสวนกล้วย (เดิม)</u>

บริเวณสวนกล้วย อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของศาลเจ้า การขุดค้นเมืองพงตึกเมื่อปี พ.ศ. 2470 พบอาคารรูปสี่เหลี่ยมจตุรัส กว้างด้านละ 8 เมตร ฐานสร้างด้วยศิลาแลง ตัวอาคารที่พังไปแล้วนั้นสร้างด้วยอิฐ ทางเข้าอยู่ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ เนื่องจากพบร่องรอยของมุขเล็กๆ ทางเข้ามีความกว้าง 1.10 เมตร ผ่านไปยังศาลเจ้า ถนนปูด้วยอิฐ (ยอร์ช เซเดย์ 2507 : 20-21) ฐานอาคารนี้สามารถเปรียบเทียบได้กับโบราณสถานหมายเลข 2,6,9,12,15,39,41 และ 42 ที่เมืองคูบัว (สุริศักดิ์ คงควร 2537 : 53)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

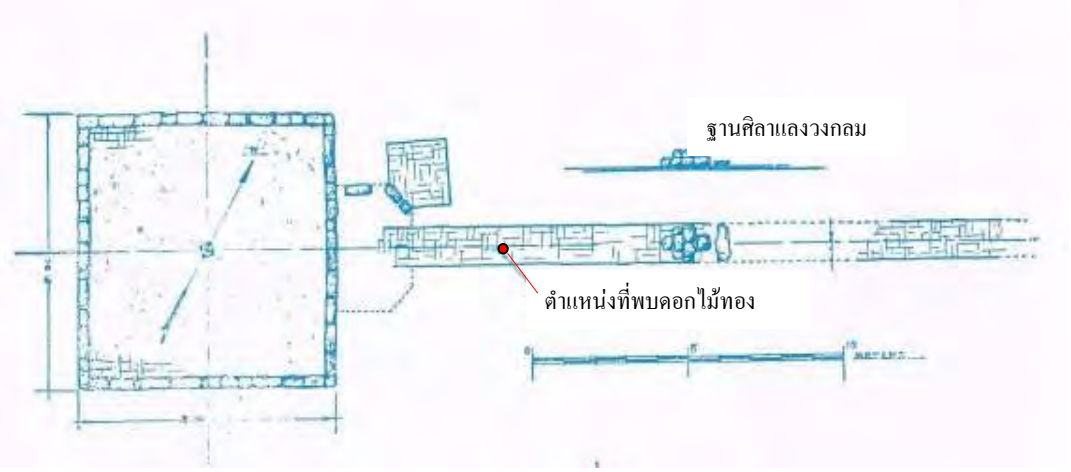

แผนผังที่ 1 แผนผังโบราณสถานบริเวณสวนกล้วยและทางเดิน

ที่มา : กรมศิลปากร, สมุดนำชมโบราณสถาน ตำบลพงตึก และปูชนียสถานพระแท่นดงรัง อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี (พระนคร : กรมศิลปากร, 2505).

การขุดถากถางถนนทางเดินของโบราณสถานนี้ ทำให้พบโบราณวัตถุที่สำคัญ คือ ในระยะ 5 เมตร ห่างจากตัวอาคาร พบดอกไม้ทำด้วยแผ่นทองบางๆวางอยู่บนถนน เซเดย์สันนิษฐานว่าดอกไม้นี้คงเป็นรัศมีของประติมากรรม แต่การค้นพบดอกไม้ทองเช่นเดียวกันกับในประเทศญวน จึงทำให้สันนิษฐานว่าดอกไม้ทองใช้ในการประกอบประเพณีการบรรจุสิ่งมีค่าไว้ภายใต้ฐานศาสนสถานหรือใต้ฐานชุกชี ซึ่งเป็นประเพณีโบราณที่ยังคงทำกันอยู่ในประเทศไทย นอกจากนี้ได้ขุดพบพลอยเม็ดหนึ่งในสวนกล้วยและปัจจุบันเป็นของชาวจีนผู้เป็นเจ้าของสวนกล้วยนั้น สมเด็จฯกรมพระยาดำรงราชานุภาพสันนิษฐานว่าพลอยเม็ดนี้รวมทั้งดอกไม้ทองและสิ่งมีค่าอื่นๆ แต่เดิมคงฝังอยู่ภายใต้ฐานศาสนสถานแห่งนี้ บนถนนระหว่างสวนกล้วยและศาลเจ้านั้น ยังพบฐานอาคารเล็กๆทำด้วยศิลาแลงและเป็นรูปวงกลม แต่ยังไม่ทราบถึงความสำคัญของศิลาแลงเหล่านี้ (ยอร์ช เซเดย์ 2507 : 68-69)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 1 ดอกไม้ทอง

นอกจากนี้ การขุดค้นบริเวณสวนกล้วยพบหลักฐานชิ้นสำคัญที่แสดงถึงการติดต่อกับชุมชนภายนอกและการรับอิทธิพลจากวัฒนธรรมอินเดีย ซึ่งได้แก่ ตะเกียงโรมันสำริดและพระพุทธรูปสำริดศิลปะแบบอินเดีย

ตะเกียงโรมันสำริด เป็นตะเกียงสำริดสูง 27 เซนติเมตร ยาว 21.50 เซนติเมตร ด้ามทำเป็นรูปใบปาล์ม อยู่ระหว่างปลาโลมา 2 ตัว หันหน้าเข้าหากัน ตรงกลางตะเกียงมีฝาเปิดสำหรับเทน้ำมัน บนฝาหล่อเป็นรูปหน้าเทพเจ้าเซเลนัส(Selenus) สวมมงกุฎเถาวัลย์ ในศิลปะกรีก-โรมัน ตรงปลายมีที่ใส่ใส้ (กรมศิลปากร 2505 : 31-32) ชาร์ลส์ ปิการ์ด (Charles Picard) นักปราชญ์ชาวฝรั่งเศสได้ให้ความเห็นว่าตะเกียงโรมันนี้น่าจะหล่อขึ้นที่เมืองอเล็กซานเดรีย(Alexandria) ในประเทศอียิปต์ประมาณก่อนพุทธศตวรรษที่ 6 ที่พบในดินแดนประเทศไทยนั้นคงถูกนำเข้ามาโดยพ่อค้าชาวอินเดีย

(สุภัทรดิศ ดิศกุล 2538 : 2, อ้างถึงใน Charles Picard 1955 : 137-148) ต่อมามีข้อสันนิษฐานใหม่ว่าตะเกียงใบนี้น่าจะนำมาจากอาณาจักรไบแซนไทน์(Byzantine) ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 10-12 โดยเปรียบเทียบกับตะเกียงสำริดที่ขุดพบที่กรีซซึ่งมีอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 9-11 (พิริยะ ไกรฤกษ์ 2533 : 184, อ้างถึงใน Robert L. Brown 1989 : 8-17)

ตะเกียงโรมันนี้เป็นต้นแบบของตะเกียงดินเผาในสมัยทวารวดีต่อมา โดยมีรูปทรงและการใช้งานที่คล้ายกัน(ผาสุก อินทราวุธ 2528 : 43) ตะเกียงโรมันที่พบที่พงตึกเป็นหลักฐานที่แสดงถึงการติดต่อกับชุมชนอื่นที่เชื่อมโยงระหว่างเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กับชุมชนที่อยู่ไกลออกไปอย่างชาวอียิปต์และเมดิเตอร์เรเนียน ตะเกียงโรมันสำริดชิ้นนี้มีความน่าสนใจมากเพราะเป็นหลักฐานชิ้นที่พบแตกต่างจากหลักฐานชิ้นอื่นๆในแหล่งโบราณคดีแถบนี้ (Brigitte Borell 2008 : 15) ตะเกียงโรมันชิ้นนี้ อาจจะเป็นสินค้าหรือของติดตัวของพ่อค้าชาวอินเดียที่นำเข้ามาเท่านั้น เพราะพบเพียงชิ้นเดียว

ปัจจุบันตะเกียงโรมันชิ้นนี้ จัดแสดงภายในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

ภาพที่ 2 ตะเกียงโรมันสำริด

พระพุทธรูปสำริดศิลปะแบบอินเดีย เป็นพระพุทธรูปสำริดองค์เล็ก อายุราวพุทธศตวรรษที่ 7 แสดงถึงสกุลช่างอินเดียศิลปะแบบอมราวดี มีลักษณะสำคัญ คือ ความอ่อนช้อยของจีวร ซึ่งมีริ้วเหมือนคลื่น มีพระนาสิกแหลม (ยอร์ช เซเดย์, 2507, หน้า 75-77) แต่ต่อมามีข้อสันนิษฐานใหม่ว่าพระพุทธรูปองค์นี้เป็นศิลปะอินเดียสมัยหลังคุปตะ โดยสังเกตจากพระพุทธรูปแสดงปางวิตรรกะด้วยพระหัตถ์ทั้ง

2 ข้าง ยกขึ้นในระดับพระอุระ ครองจีวรเป็นริ้ว ชายจีวรพาดพระกรทั้ง 2 ข้าง และตกลงเบื้องล่างเป็นวงโค้ง ริ้วจีวรด้านหลังที่ตกลงเป็นวงโค้งไปขมวดไว้ที่พระกรซ้ายครึ่งหลังและชายจีวรโค้ง ซึ่งแสดงถึงศิลปะสมัยหลังคุปตะแล้ว โดยมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 11-12 (สุภัทรดิศ ดิศกุล 2538 : 3)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 3 พระพุทธรูปอินเดียสมัยหลังคุปตะ

(จัดแสดงภายในพิพิธภัณฑสานแห่งชาติ พระนคร)

พระพุทธรูปองค์นี้เป็นพระพุทธรูปที่เป็นศิลปะอินเดียและนำเข้ามาในประเทศไทย ถือว่าเป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงถึงการรับพุทธศาสนาเข้ามาในดินแดนประเทศไทย นอกจากนี้พระพุทธรูปองค์นี้พบร่วมกับตะเกียงโรมันสำริด จึงเป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงถึงเมืองพงตึกว่าเป็นทางผ่านเส้นทางการค้าในสมัยโบราณ

โบราณสถานบริเวณสวนกล้วย เป็นโบราณสถานที่มีความสำคัญมากของเมืองพงตึก โดยศึกษาจากลักษณะของอาคารโบราณสถานและหลักฐานที่พบ ซึ่งได้แก่ ดอกไม้ทองที่ใช้ในการฝังสิ่งมีค่าไว้ภายใต้ฐานศาสนสถาน และบริเวณรอบๆโบราณสถานสวนกล้วยนี้พบหลักฐานที่แสดงถึงการติดต่อกับชุมชนภายนอกที่อยู่ไกลออกไปอย่างชาวอียิปต์และเมดิเตอร์เรเนียน คือ ตะเกียงโรมันที่ทำขึ้นที่เมืองอเล็กซานเดรีย ในประเทศอียิปต์สมัยจักรพรรดิโรมัน ซึ่งถูกนำเข้ามาโดยพ่อค้าอินเดีย และเป็นโบราณวัตถุชิ้นที่พบที่นี่ที่เดียวในแหล่งโบราณคดีในแถบนี้ รวมทั้งพบหลักฐานการนับถือศาสนาที่ได้รับอิทธิพลมาจาอินเดียผ่านพ่อค้าชาวอินเดีย คือ พระพุทธรูปสำริด โบราณวัตถุชิ้นสำคัญเหล่านี้พบ

บริเวณสวนกล้วยสันนิษฐานได้ว่าตำแหน่งที่ตั้งของบริเวณสวนกล้วยนี้นับว่าเป็นตำแหน่งที่ตั้งสำคัญของเมืองโบราณพงตึก

โบราณสถานบริเวณสวนกล้วย ในสภาพปัจจุบันเป็นพื้นที่ทำการเกษตรกรรม ปลูกกล้วย ข้าวโพด อ้อย ปัจจุบันไม่พบร่องรอยหลักฐานโบราณสถานแล้ว เนื่องจากโดนทำลายไปเมื่อปี พ.ศ. 2495 มีการขุดรื้อทำลายทางเกวียนโบราณเพื่อทำถนน

ภาพที่ 4 บริเวณสวนกล้วยในสภาพปัจจุบัน
(ถ่ายเมื่อวันที่ 2 มีนาคม 2553)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ระหว่างการขุดรื้อทางเกวียน พบเทวรูป**พระนารายณ์ 4 กร** ทำด้วยศิลา สูง 80 เซนติเมตร พบห่างจากศาลเจ้าไปทางทิศตะวันออกประมาณ 200 เมตร เทวรูปเป็นรูปพระนารายณ์ 4 กร ทรงสังข์จักรธรณีหรือดอกบัว และคทาตามแบบอินเดียแต่เดิม พระเกศาทำเป็นรูปคล้ายดอกบัวแทนที่จะสวมหมวกทรงกระบอกอย่างเทวรูปพระนารายณ์รุ่นเก่าองค์อื่นๆ การกำหนดอายุสมัยจากเครื่องแต่งกาย อายุราวพุทธศตวรรษที่ 13 หรือ 14

เทวรูปพระนารายณ์องค์นี้ เป็นโบราณวัตถุที่เนื่องในศาสนาพราหมณ์ เป็นหลักฐานที่อาจแสดงว่าชุมชนเมืองโบราณพงตึกนอกจากนับถือพุทธศาสนาแล้วอาจจะนับถือศาสนาพราหมณ์ควบคู่กันไปด้วย แต่เมืองพงตึกพบหลักฐานที่แสดงถึงศาสนาพราหมณ์จำนวนน้อย จึงเป็นเพียงสมมติฐานเบื้องต้นเท่านั้น หากมีการขุดค้นเพิ่มเติมอาจพบหลักฐานที่มาสนับสนุนข้อสมมติฐานต่อไป

เทวรูปพระนารายณ์องค์นี้แต่เดิมสามารถดูได้รอบทุกด้าน (โดยสังเกตจากใต้พระหัตถ์ขวาเบื้องล่างที่ทรงธรณีและพระหัตถ์ซ้ายเบื้องล่างที่เป็นคทามีเครื่องค้ำอยู่) แต่แตกหักเป็นชิ้นๆ พระครูสุกิจวิริยากร (อดีตเจ้าอาวาสวัดดงสัก) ไม่สามารถซ่อมได้เพราะศิลาที่ใช้สลักมีความแข็งมาก จึงได้ก่อ

ซีเมนต์เป็นแผ่นหลังติดต่อชิ้นส่วนเหล่านี้ขึ้น นอกจากแผ่นเบื้องหลังแล้ว ที่รองพระบาทและฐานเบื้องล่างก็หล่อขึ้นมาใหม่ (กรมศิลปากร 2526 : 75-76)

ภาพที่ 5 พระนารายณ์ 4 กร

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ปัจจุบันพระนารายณ์ 4 กร จัดแสดงอยู่ภายในพิพิธภัณฑ์วัดดงสัก และพระนารายณ์ 4 กร ได้ขึ้นทะเบียนโดยกรมศิลปากรแล้ว

<u>บริเวณบ้านปลักสะแก</u>

บ้านปลักสะแก อยู่ทางทิศใต้สุดของหมู่โบราณสถานพงตึก ไม่ได้พบร่องรอยของอาคารโบราณสถานเลย แต่อิฐรูปสามเหลี่ยม จากการขุดค้นพบตลับทอง 1 ใบ, พระพุทธรูปประทับนั่งขนาดเล็ก 1 องค์, เศษภาชนะดินเผาจำนวนมาก รวมทั้งหม้อน้ำและภาชนะ 6 เหลี่ยม (ยอร์ช เซเดย์ 2507 : 71)

พระพุทธรูปสำริด ศิลปะทวารวดี เป็นพระพุทธรูปประทับนั่งปางแสดงธรรม มีลวดลายเครื่องประดับของประติมากรรมแสดงถึงอิทธิพลจากศิลปะอินเดียแบบคุปตะ ซึ่งมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 11 (ยอร์ช เซเดย์ 2507 : 72-73) ส่วนพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร กำหนดอายุไว้พุทธศตวรรษที่ 13-16 ปัจจุบันพระพุทธรูปองค์นี้จัดแสดงอยู่ภายในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

ภาพที่ 6 พระพุทธรูปสำริด ประทับนั่งปางแสดงธรรม
ศิลปะแบบทวารวดี

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

ภาชนะดินเผา ศิลปะทวารวดี พุทธศตวรรษที่ 11-16 จากลักษณะรูปทรงและการตกแต่งของภาชนะใบนี้สันนิษฐานว่าคงมีหน้าที่การใช้งานสำหรับใช้ในโอกาสพิเศษหรือใช้ในการประกอบพิธีทางศาสนา

ภาพที่ 7 ภาชนะดินเผาสมัยทวารวดี
พบที่บ้านปรักสะแก

ภาชนะ 6 เหลี่ยม

ภาพที่ 8 ภาชนะ 6 เหลี่ยม

โบราณสถานบ้านปลักสะแก ในสภาพปัจจุบันเป็นพื้นที่ทำการเกษตรกรรม ปลูกกล้วย ข้าวโพด อ้อย และเป็นเขตที่อยู่อาศัย ปัจจุบันไม่พบร่องรอยหลักฐานโบราณสถานแล้ว

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 9 สภาพปัจจุบันของบ้านปลักสะแก
(ถ่ายเมื่อวันที่ 2 มีนาคม 2553)

<u>โบราณสถานแห่งที่ 1</u>

พิกัดแสดงตำแหน่งของโบราณสถานแห่งที่ 1 คือ 47P 0584846 UTM 1536147

สูง 28 m.

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

ภาพที่ 10 โบราณสถานแห่งที่ 1

(ถ่ายเมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม 2552 และวันที่ 2 มีนาคม 2553)

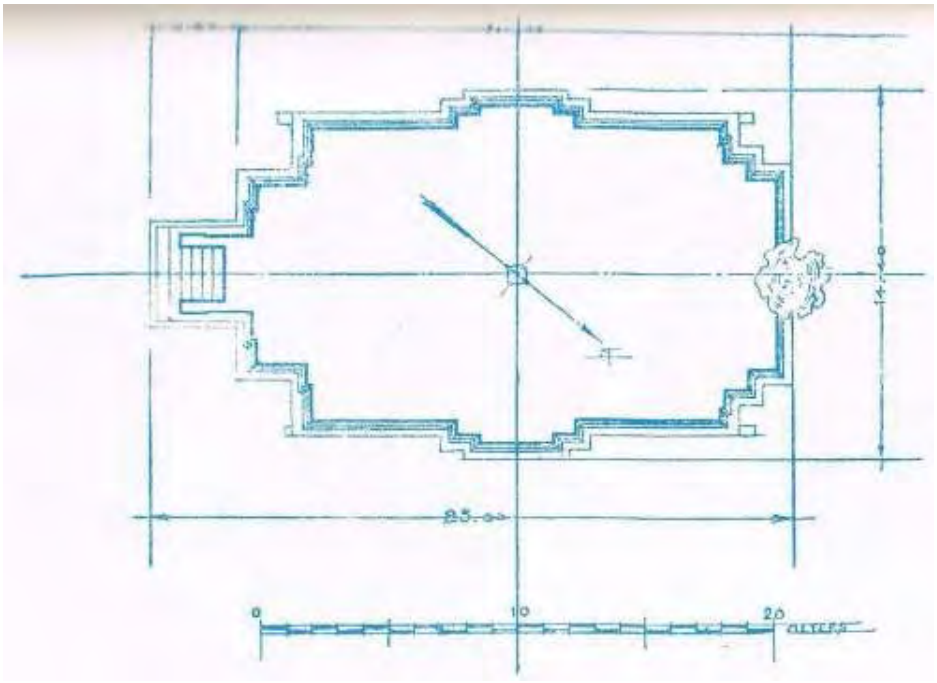

แผนผังที่ 2 แผนผังโบราณสถานแห่งที่ 1

(ที่มา : กรมศิลปากร, สมุดนำชมโบราณสถาน ตำบลพงตึก และปูชนียสถานพระแท่นดงรัง อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี (พระนคร : กรมศิลปากร, 2505).

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

โบราณสถานแห่งที่ 1 เป็นฐานสี่เหลี่ยมผืนผ้า อยู่ใกล้กับศาลเจ้า ฐานอาคารก่อด้วยศิลาแลงรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีบันไดขึ้นอยู่ตรงกลางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ และดูเหมือนจะเคยมีราวบันไดทั้งสองข้าง ฐานอาคารมีการย่อมุมและที่กึ่งกลางของแต่ละด้านมีการก่อเป็นมุขเล็กๆย่อมุมยื่นออกมา คล้ายกับฐานวิหารอิฐสมัยทวารวดี นอกจากนี้พบศิลาแลงตัดเป็นท่อนเสากลมด้วย เซเดย์สันนิษฐานว่าอาคารนี้คงเป็นสถานที่สำคัญที่สุดในบริเวณนี้ รูปร่างโดยทั่วไปของฐานนี้คล้ายกับฐานศาสนสถานที่เมืองอนุราธปุระในเกาะลังกา ถ้าฐานนี้เป็นฐานวิหารในพุทธศาสนาเช่นเดียวกับในเกาะลังกา ฐานอาคารในสวนกล้วยซึ่งมีความเกี่ยวพันกับฐานนี้ ก็คงเป็นฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัสของสถูปหรือฐานวิหารเล็กๆหรือศาสนสถานอย่างใดอย่างหนึ่ง(กรมศิลปากร 2505 : 22-23) โบราณสถานนี้ มีลักษณะคล้ายคลึงกับรูปแบบฐานอาคารของโบราณสถานหมายเลข 10,18 และ 25ที่เมืองคูบัว (สุริศักดิ์ คงควร 2537 : 53) บริเวณฐานโบราณสถานนี้ เป็นที่ตั้งของระฆังหินขนาดใหญ่ที่พบบริเวณสวนกล้วยด้วย

ภาพที่ 11 ศาลเจ้า

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 12 เสากลมทำด้วยศิลา

ระฆังหิน พบบริเวณสวนกล้วย มีลักษณะเป็นแผ่นหินขนาดใหญ่แบน ทำด้วยหินชนวน มีการเจาะรูตรงกลางด้านหนึ่งสำหรับแขวน สันนิษฐานว่าใช้เคาะเป็นสัญญาณเหมือนระฆังในปัจจุบัน ระฆังหินมักจะพบร่วมกับโบราณสถาน(ยอร์ช เซเดย์ 2526 : 54) แหล่งที่พบระฆังหินมักเป็นแหล่งโบราณคดีในวัฒนธรรมทวารวดีที่ตั้งอยู่ภาคกลางของประเทศไทย เช่น เมืองนครปฐม เมืองคูบัว เมืองพงตึก เมืองศรีมโหสถ เมืองจันเสน เป็นต้น

ระฆังหินที่พบที่เมืองพงตึก มีจำนวน 7 ชิ้น โดยตั้งแสดงไว้ในบริเวณโบราณสถานแห่งที่ 1 จำนวน 3 ชิ้น (ปัจจุบันชำรุด1ชิ้น) และเก็บไว้ภายในวัดดงสักอีก 2 ชิ้น ซึ่งอยู่ในสภาพชำรุด แตกหัก และไม่ได้รับการดูแลจัดเก็บรักษาที่เหมาะสม

ภาพที่ 13 ระฆังหินที่จัดแสดงไว้บริเวณโบราณสถานแห่งที่ 1
(ถ่ายเมื่อวันที่ 2 มีนาคม 2553)

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

ภาพที่ 14 ระฆังหิน
ระฆังหินที่ชำรุดบริเวณโบราณสถานแห่งที่ 1 (ซ้าย)
ระฆังที่ชำรุดแตกหัก ถูกวางไว้กับพื้นในบริเวณวัดดงสัก (ขวา)
(ถ่ายเมื่อวันที่ 2 มีนาคม 2553)

<u>โบราณสถานแห่งที่ 2</u>

โบราณสถานแห่งที่ 2 พบโบราณสถาน 2 แห่ง ดังนี้

โบราณสถานแห่งที่ 2.1

พิกัดแสดงตำแหน่งของโบราณสถานแห่งที่ 2.1 คือ 47P 0585387 UTM 1535589

สูง 22 m.

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

ภาพที่ 15 โบราณสถานแห่งที่ 2 ฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัส

(ถ่ายเมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม 2552 และวันที่ 2 มีนาคม 2553)

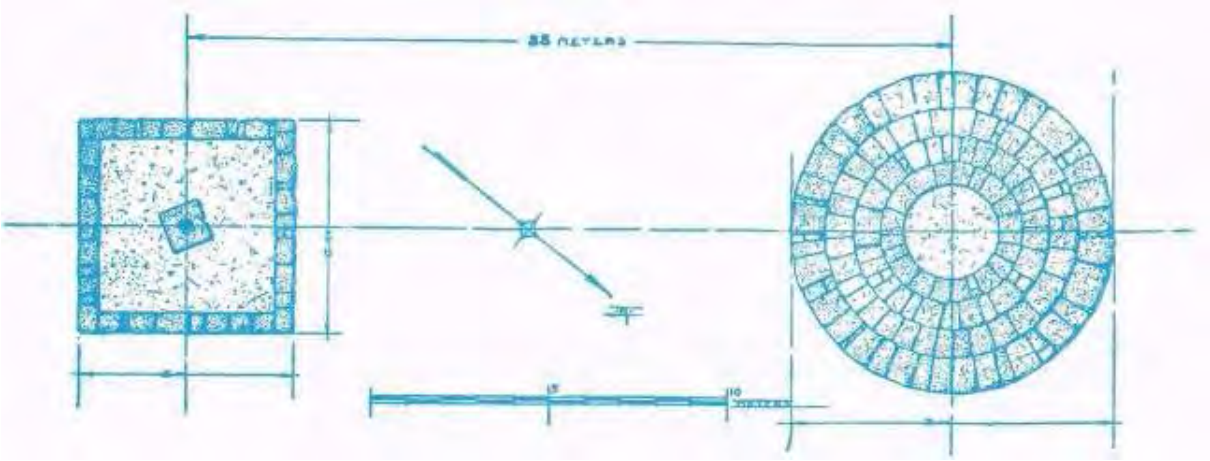

แผนผังที่ 3 แผนผังโบราณสถานแห่งที่ 2
ที่มา : กรมศิลปากร, สมุดนำชมโบราณสถาน ตำบลพงตึก และปูชนียสถานพระแท่นดงรัง อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี (พระนคร : กรมศิลปากร, 2505).

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วิทยทรัพยากร

โบราณสถานแห่งที่ 2.1 เป็นฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้างด้านละ6เมตร ตรงกลางมีฐานประติมากรรมขนาดใหญ่ตั้งอยู่ และพบเครื่องประดับปูนปั้นเป็นจำนวนมาก (ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร) แต่ชิ้นใหญ่ยังคงอยู่ ณ ที่เดิม ส่วนใหญ่เป็นรูปกรวยซึ่งคงเป็นยอดของอาคาร สันนิษฐานว่าฐานโบราณสถานสี่เหลี่ยมจัตุรัสนี้เป็นฐานศาสนสถาน แต่เดิมคงประดับด้วยลายปูนปั้นอย่างสวยงาม แท่งหินศิลาแลงส่วนใหญ่ปกคลุมด้วยปูนปั้นค่อนข้างหนา แต่สภาพในปัจจุบันขาดการดูแลและไม่ได้ทำการบูรณะ จึงทำให้เหลือแต่ซากเศษศิลาแลงปรักหักพังกระจายตัวอยู่และพบลวดลายปูนปั้นหักพังตั้งอยู่ในบริเวณโบราณสถานด้วย (ยอร์ช เซเดย์ 2507 : 67-68) ฐานอาคารสี่เหลี่ยมจัตุรัสนี้ สามารถนำไปเทียบกับฐานเจดีย์สมัยทวารวดีของเมืองคูบัวได้ ซึ่งมีลักษณะเป็นฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัสก่อขึ้นไปตรงๆ ไม่มีการย่อมุมและมีการใช้ปูนปั้นประดับอาคาร(สุริศักดิ์ คงควร 2537 : 52)

ภาพที่ 16 ฐานศิลาแลงรองประติมากรรม และ ส่วนยอดอาคาร
(ถ่ายเมื่อวันที่ 2 มีนาคม 2553)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 17 ส่วนยอดอาคารและแท่งหินศิลาแลง
(ถ่ายเมื่อวันที่ 2 มีนาคม 2553)

เครื่องประดับปูนปั้น ทำด้วยปูนปั้นเป็นลวดลายต่างๆ ประดับตกแต่งศาสนสถาน เครื่องปูนปั้นที่พงตึกมีลักษณะคล้ายคลึงกับเครื่องปูนปั้นที่นครปฐม ซึ่งเป็นเครื่องปูนปั้นในสมัยคุปตะหรือสกุลช่างทวารวดี ราวพุทธศตวรรษที่ 11 (ยอร์ช เซเดย์ 2507 : 75) ปัจจุบันเครื่องประดับปูนปั้นที่พบที่เมืองพงตึกนั้นจัดแสดงไว้ภายในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร และบางส่วนจัดเก็บรักษาไว้ที่วัดดงสัก

ภาพที่ 18 หน้าสิงห์ดินเผา ประดับสถาปัตยกรรม
(จัดแสดงภายในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร)

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

ภาพที่19 ชิ้นส่วนลวดลายปูนปั้น ประดับสถาปัตยกรรม
(จัดแสดงภายในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร)

ภาพที่ 20 ลวดลายปูนปั้น ประดับสถาปัตยกรรม
(เก็บรักษาภายในวัดดงสัก)

โบราณสถานแห่งที่ 2.2

พิกัดแสดงตำแหน่งของโบราณสถานแห่งที่ 2.2 คือ 47P 0585332 UTM 1535613 สูง 15 m.

ภาพที่ 21 โบราณสถานแห่งที่ 2 ฐานวงกลม
(ถ่ายเมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2552)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 22 โบราณสถานแห่งที่ 2 ฐานวงกลม
(ถ่ายเมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2552)

โบราณสถานแห่งที่ 2.2 เป็นฐานโบราณสถานวงกลม ซึ่งฐานนี้คงเป็นโบราณสถานชุดเดียวกับฐานอาคารสี่เหลี่ยมจัตุรัสที่อยู่บริเวณใกล้เคียง ฐานทรงกลมนี้มีเส้นผ่าศูนย์กลาง 9 เมตร ตั้งอยู่ห่างออกไป 28 เมตร ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของฐานโบราณสถานสี่เหลี่ยมจัตุรัส ฐานนี้สร้างด้วยศิลาแลง ส่วนตัวอาคารไม่เหลืออยู่แล้ว จึงไม่สามารถรู้ได้ว่ารูปทรงเดิมเป็นอย่างไร แต่ศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์สันนิษฐานว่าฐานกลมนี้เป็นฐานสถูป

สถูปฐานทรงกลมพบที่เมืองพงตึก เมืองอู่ทอง เมืองคูบัว เมืองศรีมหาโพธิ์ เป็นต้น (ยอร์ช เซเดย์ 2507 : 67-68) ซึ่งฐานทรงกลมเมืองพงตึกนี้ เทียบได้กับฐานเจดีย์แบบที่ 7 ที่เมืองคูบัว (สุริศักดิ์ คงควร 2537 : 52)

นอกจากนี้ เมืองพงตึกพบโบราณวัตถุที่เกี่ยวเนื่องทางศาสนา ได้แก่ พระพุทธรูปสำริดขนาดเล็กและพระพิมพ์สมัยทวารวดีด้วย พระพุทธรูปที่พบมักจะมีลักษณะเดียวกับพระพุทธรูปสมัยทวารวดีในภาคกลาง ซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่มีการรับอิทธิพลจากศิลปะอินเดีย โดยเฉพาะอิทธิพลศิลปะแบบคุปตะและแบบหลังคุปตะ ส่วนพระพิมพ์ที่พบส่วนใหญ่เป็นพระพิมพ์แบบประทับนั่งห้อยพระบาทปางแสดงธรรมภายใต้ซุ้มพุทธคยา รูปทรงของพระพิมพ์มักเป็นรูปโค้งรีเหมือนรูปไข่ และรูปสามเหลี่ยมยอดโค้งแหลม ซึ่งมีทั้งที่ทำจากดินเผาและโลหะ พระพิมพ์แบบนี้เปรียบเทียบกับพระพิมพ์ที่พุทธคยาประเทศอินเดีย พบว่ามีลักษณะคล้ายคลึงกันมาก นอกจากนี้พระพิมพ์ลักษณะนี้พบที่ประเทศพม่าอีกด้วย ส่วนเมืองสมัยทวารวดีในบริเวณภาคกลางของประเทศไทยพบที่เมืองนครปฐม เมืองคูบัว เป็นต้น

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

พระพุทธรูปสำริด เป็นพระพุทธรูปศิลปะทวารวดี และอาจได้รับอิทธิพลจากศิลปะอินเดียแบบคุปตะด้วย ซึ่งมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 11 (ยอร์ช เซเดย์ 2507 : 72-73) แต่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร กำหนดอายุพุทธศตวรรษที่13-16 พระพุทธรูปสำริดเหล่านี้ปัจจุบันจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร และพิพิธภัณฑ์วัดดงสัก

ภาพที่23 พระพุทธรูปปางประทานอภัย
จัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
พระนคร

ภาพที่ 24 พระพุทธรูปปางแสดงธรรม
จัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
พระนคร

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 25 พระพุทธรูปยืนปางแสดงธรรม
(จัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์วัดดงสัก)

ภาพที่ 26 พระพุทธรูปยืนปางประทานอภัย
(จัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์วัดดงสัก)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

พระพิมพ์พระพุทธรูปประทับนั่งห้อยพระบาทในซุ้มพุทธคยา เป็นพระพิมพ์พระพุทธรูปประทับนั่งห้อยพระบาทในซุ้มพุทธคยา ที่ใต้ฐานมีจารึกคาถา “เยธัมมา” เป็นพระพิมพ์ขุดพบที่ฝั่งแม่น้ำบริเวณพงตึก ลักษณะสำคัญ คือ พระพุทธเจ้าประทับอยู่ใต้หอสูงคือวิหารที่พุทธคยา พุทธคยาซึ่งเป็นวิหารทางพุทธศาสนาที่สำคัญสร้างขึ้นตรงที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ ซึ่งพระพิมพ์แบบนี้แพร่หลายไปยังสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ เช่น KIYAL ใกล้กับพุทธคยา ที่เมืองหงสาวดีประเทศพม่า และที่ MIRPUR ลุ่มแม่น้ำสินธุ ประเทศอินเดีย(ยอร์ช เซเดย์ 2507 : 74-75) พระหัตถ์แสดงปางธรรมจักรมุทรา คือ การยกพระหัตถ์ขึ้นในระดับพระอุระ จีบนิ้วพระหัตถ์ขวาเป็นวงกลมและใช้พระหัตถ์ซ้ายประคองไว้ เรียกว่า ธรรมจักรมุทรา หรือ ปางประทานปฐมเทศนา ส่วนยอดเป็นอาคารทางศิขรแบบเดียวกันกับ มหาวิหารโพธิ ที่พุทธคยา ประเทศอินเดีย ด้านข้างขององค์พระมีรูปสถูปทรงกลมแวดล้อมอยู่ทั้งสองข้างซึ่งมีขนาดลดหลั่นกันไป (ธนกฤต ลออสุวรรณ 2546 : 56-57) ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑ์วัดดงสัก

ภาพที่ 27 พระพิมพ์ประทับนั่งห้อยพระบาทในซุ้มพุทธคยา
(จัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์วัดดงสัก)

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

พระพิมพ์พระพุทธรูปประทับนั่ง พระพิมพ์พระพุทธรูปประทับนั่ง แสดงปางมารวิชัยในซุ้มพุทธคยา ส่วนยอดเป็นอาคารทางศิขร ด้านข้างขององค์พระมีรูปสถูปทรงกลมแวดล้อมอยู่ทั้งสองข้าง ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑ์วัดดงสัก

ภาพที่ 28 พระพิมพ์ประทับนั่งปางมารวิชัยในซุ้มพุทธคยา
(จัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์วัดดงสัก)

พระพิมพ์พระพุทธรูปประทับนั่งแบบวัชราสนะ พระพิมพ์องค์นี้เป็นรูปพระพุทธรูปประทับนั่งแบบวัชราสนะบนฐานรูปกลีบบัว เห็นฝ่าพระบาททั้งสองข้าง พระหัตถ์แสดงปางสมาธิ ครองจีวรห่มเฉียง รอบพระวรกายมีประภามณฑล พระพิมพ์องค์นี้คล้ายกับพระพิมพ์ที่พบที่เมืองนครปฐม แต่สิ่งที่แตกต่าง คือ พระพิมพ์องค์นี้ตรงฝ่าพระบาทมีลายรูปจักร มีชายผ้าห้อยออกมาด้านหน้า พระเพลามีริ้วซ้อนกันคล้ายจีบ รัศมีของประภามณฑลทำเป็นรูปวงโค้งเล็กๆต่อเนื่องกัน (ธนกฤต ลออสุวรรณ 2546 : 39) ปัจจุบันพระพิมพ์องค์นี้จัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑ์วัดดงสัก

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 29 พระพิมพ์พระพุทธรูปประทับนั่งแบบวัชราสนะ
(จัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์วัดดงสัก)

นอกจากนี้ภายในพิพิธภัณฑ์วัดดงสัก มีการจัดแสดงพระพิมพ์สมัยทวารวดีต่างๆ ดังนี้

ภาพที่ 30 พระพิมพ์ประทับนั่ง สมัยทวารวดี
(จัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์วัดดงสัก)

ภาพที่ 31 พระพิมพ์ประทับนั่ง สมัยทวารวดี

(จัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์วัดดงสัก)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 32 พระพิมพ์ประทับนั่ง สมัยทวารวดี

(จัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์วัดดงสัก)

พระพุทธรูปและพระพิมพ์จำนวนมากที่พบที่เมืองพงตึก ทำให้ทราบถึงการนับถือพระพุทธศาสนาของชุมชนเมืองโบราณสมัยทวารวดี มีการนับถือพระพุทธศาสนาทั้งนิกายเถรวาทและนิกายมหายาน นอกจากนี้พระพุทธรูปและพระพิมพ์ดังกล่าวถือเป็นหลักฐานที่แสดงถึงการติดต่อเส้นทางการติดต่อ และความสัมพันธ์ทางพุทธศาสนาระหว่างเมืองพงตึกกับชุมชนโบราณอื่นๆในดินแดนประเทศไทยและนอกประเทศอีกด้วย

โบราณวัตถุที่พบที่เมืองพงตึกชิ้นสำคัญบางชิ้นถูกนำมาจัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร รวมทั้งสถูปจำลองสำริด ยอดสถูปดินเผา และภาชนะดินเผา ดังต่อไปนี้

สถูปจำลองสำริด เป็นสถูปจำลองบรรจุพระบรมสาริกธาตุ องค์ระฆังทรงหม้อน้ำ มีบัวรับปากระฆัง องค์สถูปทรงกระบอกเตี้ย ฐานผายออก ส่วนยอดสถูปชนิดไม่มีบัลลังก์ มีบัวลูกแก้ว บริเวณคอระฆังและเป็นส่วนต่อกับส่วนฉัตรวลี ฉัตรวลีสูญหายไป และไม่พบแผ่นทองกลีบบัวรองรับสถูป แต่สันนิษฐานว่าน่าจะมีองค์ประกอบในการบรรจุ การวางศิลาฤกษ์เช่นเดียวกัน นอกจากนี้ลักษณะรูปแบบคล้ายกับสถูปอินเดียสมัยคุปตะโดยเฉพาะส่วนองค์ระฆังและองค์สถูป (ไชยพจน์ หวลมานพ 2547 : 110,141)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 33 สถูปจำลอง สำริด
(จัดแสดงภายในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร)

ยอดสถูปดินเผา พบที่เมืองพงตึก

ภาพที่ 34 ยอดสถูป ดินเผา
(จัดแสดงภายในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร)

สถูปดินเผาและชิ้นส่วนสถูปจำลองล้วนเป็นโบราณวัตถุที่เกี่ยวกับพุทธศาสนาทั้งสิ้น ซึ่งสามารถพบทั่วไปในแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดี เช่น เมืองคูบัว เมืองนครปฐม เมืองอู่ทอง เป็นต้น

ภาชนะดินเผา ศิลปะทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ 11-16) ภาชนะดินเผาใบนี้สันนิษฐานว่าคงมีหน้าที่การใช้งานสำหรับใช้ในโอกาสพิเศษหรือใช้ในการประกอบพิธีทางศาสนา

ภาพที่ 35 ภาชนะดินเผา

(จัดแสดงภายในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร)

<u>พิพิธภัณฑ์วัดดงสัก</u>

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

พิพิธภัณฑ์วัดดงสัก ตั้งอยู่ในบริเวณวัดดงสัก หมู่ที่ 4 ตำบลพงตึก อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี

พิกัดแสดงตำแหน่งของวัดดงสัก คือ 47P 0584854 UTM 1536477

สูง 64 m.

ภาพที่ 36 พิพิธภัณฑ์วัดดงสัก

พิพิธภัณฑ์วัดดงสัก ก่อตั้งขึ้นโดยพระครูจริยาภิรัต รองเจ้าคณะอำเภอท่ามะกา เจ้าอาวาสวัดดงสักองค์ปัจจุบัน โดยดัดแปลงพื้นที่ส่วนหนึ่งของกุฏิและหอสวดมนต์ ซึ่งเป็นอาคารไม้สักชั้นเดียวใต้ถุนสูง ที่สร้างไว้ตั้งแต่สมัยพระครูสุกิจวิริยากร(หมั่น อาจิณโณ)(พ.ศ.2429-2518) เจ้าอาวาสองค์ก่อนมาจัดเป็นพิพิธภัณฑ์ โดยมุ่งหวังจะจัดแสดงสิ่งของเพื่อทำให้คนรู้จักและเข้ามาทัศนศึกษาในชุมชน พิพิธภัณฑ์วัดดงสักบริหารจัดการโดยวัด ของที่จัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์ส่วนหนึ่งเป็นโบราณวัตถุที่ได้มาจากการขุดค้นโบราณสถานพงตึก,ของที่ชาวบ้านขุดพบจากแม่น้ำแม่กลองหน้าวัดแล้วนำมาอุทิศให้แก่วัด, พระพุทธรูปจากสงครามเก้าทัพ และของท่านเจ้าอาวาสหามาเพิ่มเติม เช่น พระนารายณ์4กร, ชิ้นส่วนลายปูนปั้นสมัยทวารวดี, เครื่องปั้นดินเผา, พระพิมพ์ดินเผา, พระพุทธรูปสำริด, ตะเกียงน้ำมันหล่อด้วยสำริดที่เลียนแบบของจริง, ขวานหินขัด เป็นต้น พิพิธภัณฑ์วัดดงสักมีโบราณวัตถุประมาณ 1,500 ชิ้น แต่ยังไม่มีจัดการพิพิธภัณฑ์ที่เป็นระบบ ทั้งการทำทะเบียน การจัดแสดง คำอธิบายโบราณวัตถุ เป็นต้น จึงทำให้พิพิธภัณฑ์วัดดงสักหยุดชะงักไปชั่วคราว ในปัจจุบันวัดดงสักกำลังดำเนินการย้ายพิพิธภัณฑ์มาจัดแสดงที่ศาลาการเปรียญแทน

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

ภาพที่ 37 ภายในพิพิธภัณฑ์วัดดงสัก

ภาพที่38 ภายในพิพิธภัณฑ์วัดดงสัก

นอกจากการขุดค้นพบโบราณสถานและโบราณวัตถุตามตำแหน่งที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ยังพบโบราณวัตถุกระจัดกระจายพบทั่วไปตามริมแม่น้ำแม่กลอง ในอดีตริมแม่น้ำแม่กลองเป็นทางลาดสามารถเดินลงไปได้ ทำให้พบโบราณวัตถุตลอดแนวริมน้ำแม่กลองบริเวณบ้านพงตึก โบราณวัตถุที่พบส่วนใหญ่ได้แก่ พระพิมพ์ดินเผาและภาชนะดินเผา

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

แผนที่ทางโบราณคดี

การทำแผนที่ทางโบราณคดี เพื่อตรวจสอบหาตำแหน่งหลักฐานทางโบราณคดี

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ศาลเจ้า
โบราณสถานแห่งที่ 1
บริเวณสวนกล้วย
โบราณสถานแห่งที่ 2
บริเวณการพบโบราณวัตถุริมแม่น้ำแม่กลอง

แผนที่ที่ 3 แผนที่แสดงตำแหน่งหลักฐานทาง
โบราณคดีของเมืองพงตึก

จากหลักฐานทางโบราณคดีที่พบแสดงถึง เมืองพงตึกเป็นเมืองที่มีความสำคัญทางศาสนาและเมืองแวะพักของพ่อค้าอินเดียที่เดินทางมาติดต่อค้าขายกับชุมชนเมืองโบราณสมัยทวารวดีในลุ่มแม่น้ำภาคกลางของไทย ได้แก่ เมืองนครปฐม เมืองอู่ทอง เมืองคูบัว เป็นต้น โบราณสถานของเมืองพงตึกเป็นโบราณสถานเนื่องในพุทธศาสนา และรูปแบบของโบราณสถานจะเป็นการรับอิทธิพลมาจากศาสนสถานในศิลปะอินเดีย นอกจากนี้โบราณสถานพงตึกมีลักษณะคล้ายคลึงกับโบราณสถานสมัยทวารวดีที่อยู่บริเวณใกล้เคียง เช่น เมืองคูบัวและเมืองนครปฐม ส่วนโบราณวัตถุที่ขุดพบ ณ บริเวณโบราณสถานเป็นโบราณวัตถุที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับศาสนา ทั้งศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ ซึ่งเป็นการรับอิทธิพลทางวัฒนธรรมของอินเดียเข้ามา นอกจากนี้พบโบราณวัตถุประเภทภาชนะดินเผาที่น่าจะใช้ในโอกาสพิเศษหรือใช้ในการประกอบพิธีสำคัญ รวมทั้งพบโบราณวัตถุที่นำมาจากชุมชนภายนอก เพื่อการเผยแพร่ศาสนา

หากพิจารณาจากตำแหน่งและหลักฐานที่พบ บริเวณสวนกล้วยและโบราณสถานแห่งที่ 1นั้นเป็นอาคารที่อยู่ในบริเวณเดียวกันซึ่งคงมีความสัมพันธ์กัน บริเวณนี้น่าจะเป็นสถานที่สำคัญของเมืองนี้เป็นศาสนสถานขนาดใหญ่ของเมือง และเป็นบริเวณที่พบโบราณวัตถุจากต่างแดน ส่วนโบราณสถานแห่งที่ 2 คงเป็นศาสนสถานอีกแห่งหนึ่งของเมืองพงตึก ศาสนสถานแห่งนี้มีสถูปฐานทรงกลม และบริเวณบ้านปลักสะแก อยู่ทางทิศใต้ของเมืองพงตึก พบโบราณวัตถุจำพวกภาชนะดินเผาที่มีรูปทรงลักษณะพิเศษ มีการตกแต่งสวยงามแปลกตา ซึ่งคาดว่าคงจะคงใช้ในโอกาสพิเศษ สันนิษฐานว่าบริเวณทิศใต้ของเมืองน่าจะเป็นพื้นที่อยู่อาศัยของชุมชน

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วังท่าพระ

การดำเนินงานศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี

การศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีนั้น ข้อมูลจะมาจากการสำรวจพื้นที่โดยรอบและการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ทำให้ทราบสภาพปัจจุบันของโบราณสถานพงตึกว่าอยู่ในสภาพที่ใกล้จะเสื่อมโทรม และควรได้รับการดูแลรักษาอย่างเร่งด่วน ปัญหาที่พบสรุป มีดังนี้

1. ปัญหาด้านวิชาการ ขาดสาระที่ทำให้สาธารณชนทั่วไปเห็นคุณค่าทั้งหมดของแหล่งโบราณคดีพงตึก จากการสำรวจและขุดค้นแหล่งโบราณคดีพงตึกที่ผ่านมาเมื่อปี พ.ศ. 2470 และพ.ศ. 2478 และการขุดแต่งบูรณะเมื่อปี พ.ศ. 2513 นับว่าเป็นการศึกษาแหล่งโบราณคดีที่น้อยมาก จากหลักฐานทางโบราณคดีของเมืองพงตึก ทำให้ทราบเรื่องราวความสำคัญของเมืองพงตึกเพียง 2 ด้าน คือ ด้านศาสนาและด้านการติดต่อกับชุมชนภายนอก จึงจำเป็นต้องมีการศึกษาค้นคว้าทางโบราณคดีต่อไป เพราะยังมีประเด็นคำถามเรื่องการตั้งถิ่นฐาน, วิถีชีวิตของคน และร่องรอยคูน้ำคันดินของเมือง ซึ่งต้อง

ทำศึกษาขุดค้นทางโบราณคดีเชิงลึก เพื่อหาหลักฐานทางโบราณคดีใหม่ๆ และเพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ให้ชัดเจนกว่าที่มีอยู่ในขณะนี้ เป็นผลให้ทราบเรื่องราวของเมืองโบราณพงตึกได้มากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ ข้อมูลทางด้านวิชาการที่เกี่ยวกับโบราณสถานพงตึกไม่เพียงพอ บางส่วนเป็นข้อมูลภาษาอังกฤษ เนื่องจากนักโบราณคดีต่างชาติเป็นผู้ขุดค้น และการขุดค้นโบราณสถานพงตึกเกิดขึ้นตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2470, พ.ศ. 2478 และ พ.ศ.2513 ทำให้รายงานการสำรวจและขุดค้นของโบราณสถานพงตึกสูญหายไป หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่างๆไม่ได้เก็บรักษาไว้และเนื่องจากบางหน่วยงานที่รับผิดชอบเก็บรักษาและเผยแพร่รายงานการขุดค้นต่างๆจัดตั้งขึ้นภายหลังจากการขุดค้นที่พงตึก หนังสือ บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวกับโบราณสถานพงตึกมีจำนวนน้อย จึงทำให้ข้อมูลทางวิชาการเกี่ยวกับโบราณสถานพงตึกยากต่อการศึกษาค้นคว้าสำหรับผู้ที่สนใจ หนังสือเกี่ยวกับโบราณสถานพงตึกที่มีความสำคัญที่สามารถนำมาศึกษาและใช้อ้างอิงได้ มีดังนี้

1. **หนังสือ “สมุดนำชมโบราณสถาน ตำบลพงตึก และปูชนียสถานพระแท่นดงรัง อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี”** จัดพิมพ์โดยกรมศิลปากร ปีพ.ศ. 2505 สมุดนำชมเล่มนี้กรมศิลปากรจัดพิมพ์เป็นบรรณาการในโอกาสจัดให้มีวรรณคดีสัญจร กล่าวคือ กรมศิลปากรกำหนดจัดวรรณคดีสัญจรชมโบราณสถานสมัยทวารวดี ณ ตำบลพงตึกและไปนมัสการพระแท่นดงรัง อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ในวันอาทิตย์ที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2505 เพื่อที่จะให้นักศึกษาและประชาชนผู้สนใจที่สนใจและอยากศึกษาหาความรู้ในเรื่องศิลปวัฒนธรรม และหาโอกาสเดินทางไปนมัสการปูชนียสถาน

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

สมุดนำชมเล่มนี้กรมศิลปากรจัดพิมพ์เป็นบรรณาการในโอกาสจัดให้มีวรรณคดีสัญจร นอกจากนี้ได้จัดหาหนังสือนิราศพระแท่นดงรัง มาเป็นบรรณาการแก่ผู้ร่วมสัญจร รวมทั้งบทความเรื่อง “การขุดค้นที่พงตึกและความสำคัญต่อประวัติศาสตร์สมัยโบราณแห่งประเทศไทย” ซึ่งยอร์ช เซเดย์ได้แต่งและนำลงตีพิมพ์ไว้ในสมุดวารสารของสยามสมาคมเล่มที่ 21 ภาค 3 ฉบับประจำเดือนมีนาคม พ.ศ. 2470 และสุภัทรดิศ ดิสกุล ทรงแปลเป็นภาษาไทย แล้วนำเอาบทความเดิมภาษาอังกฤษและฉบับแปลเป็นภาษาไทย พร้อมด้วยบันทึกเพิ่มเติมของสุภัทรดิศ ดิสกุลมาลงตีพิมพ์รวมไว้ในสมุดนำชมเล่มนี้ด้วย

2.**หนังสือ “ตำนานอักษรไทย ตำนานพระพิมพ์ การขุดค้นที่พงตึกและความสำคัญต่อประวัติศาสตร์สมัยโบราณแห่งประเทศไทย ศิลปะไทยสมัยสุโขทัยราชธานีรุ่นแรกของไทย”** จัดพิมพ์โดยองค์การค้าคุรุสภา ปีพ.ศ. 2507 พิมพ์ครั้งแรก และหนังสือ **“ตำนานอักษรไทย ตำนานพระพิมพ์ การขุดค้นที่พงตึกและศิลปะไทยสมัยสุโขทัย”** จัดพิมพ์โดยองค์การค้าคุรุสภา ปีพ.ศ. 2526 พิมพ์ครั้งที่ 2 หนังสือเล่มนี้เป็นการรวมเล่มหนังสือเรื่องตำนานอักษรไทย, ตำนานพระพิมพ์, การขุดค้นที่พงตึก

และความสำคัญต่อประวัติศาสตร์สมัยโบราณแห่งประเทศไทย, ศิลปะไทยสมัยสุโขทัย, ราชธานีรุ่นแรกของไทย พุทธศตวรรษที่ 19 ของยอร์ช เซเดย์ รวมเป็นเล่มเดียวกัน

เรื่องตำนานอักษรไทยนี้ ยอร์ช เซเดย์ได้เรียบเรียงขึ้นและตีพิมพ์เป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2468 ในขณะที่ท่านดำรงตำแหน่งบรรณารักษ์ใหญ่หอพระสมุดสำหรับพระนคร ส่วนเรื่องตำนานพระพิมพ์เรียบเรียงขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2469ได้ตีพิมพ์เผยแพร่มาแล้วหลายครั้ง และเรื่องการขุดค้นที่พงตึกและความสำคัญต่อประวัติศาสตร์สมัยโบราณนี้ ยอร์ช เซเดย์ได้เรียบเรียงขึ้นและได้นำลงตีพิมพ์ในสมุดวารสารของสยามสมาคม เล่มที่ 21 ภาค 3 ฉบับประจำเดือนมีนาคม พ.ศ. 2470 และหม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิสกุล ทรงแปลเป็นภาษาไทยและทำเชิงอรรถเพิ่มเติม กรมศิลปากรจึงได้รวมเล่มหนังสือเล่มนี้ขึ้น เพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจศึกษาในวิชาประวัติศาสตร์และโบราณคดี

รายชื่อหนังสือดังกล่าว จะเห็นได้ว่าการบันทึกข้อมูลวิชาการของเมืองพงตึกนั้นมีจำนวนน้อยและไม่เพียงพอแก่การศึกษาข้อมูลในเชิงลึก ต้นฉบับและการอ้างอิงในการศึกษาเรื่องราวการขุดค้นและหลักฐานทางโบราณคดีของเมืองพงตึก คือ บทความเรื่อง “การขุดค้นที่พงตึกและความสำคัญต่อประวัติศาสตร์สมัยโบราณแห่งประเทศไทย” ของยอร์ช เซเดย์ ซึ่งได้แต่งและนำลงตีพิมพ์ไว้ในสมุดวารสารของสยามสมาคมเล่มที่ 21 ภาค 3 ฉบับประจำเดือนมีนาคม พ.ศ. 2470 และสุภัทรดิศ ดิสกุล ทรงแปลเป็นภาษาไทยและบันทึกเพิ่มเติม จึงทำให้การเผยแพร่ข้อมูลทางวิชาการของโบราณสถานพงตึกนั้นมีข้อจำกัด เนื่องจากสามารถอ้างอิงข้อมูลได้จากงานเขียนของยอร์ช เซเดย์และสุภัทรดิศ ดิสกุล เพียง 2 ท่านเท่านั้น และยังไม่มีหลักฐานและข้อมูลใหม่เพิ่มเติม ต้องรอการศึกษาและขุดค้นเพิ่มเติมต่อไป

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

การวิเคราะห์และตีความโบราณวัตถุชิ้นสำคัญๆของเมืองพงตึก ซึ่งประกอบด้วย ตะเกียงโรมัน, พระพุทธรูปศิลปะอินเดีย และพระพุทธรูปสมัยทวารวดี ที่รับอิทธิพลศิลปะอินเดีย ได้มีการศึกษาและวิเคราะห์เพิ่มเติมจากนักวิชาการท่านต่างๆ และปรากฏข้อมูลในรายชื่อหนังสือดังต่อไปนี้

1. **หนังสือ “ประวัติศาสตร์ศิลปะและโบราณคดีในประเทศไทย”** โดย พิริยะ ไกรฤกษ์ ปี พ.ศ. 2533

2. **หนังสือ “ศิลปะในประเทศไทย”** โดย สุภัทรดิศ ดิศกุล ปี พ.ศ. 2538

3.**บทความ** “The Early Byzantine Lamp from Pong Tuk” ใน Journal of the Siam Society โดย Brigitte Borell ปี พ.ศ. 2551

4. บทความของนักวิชาการชาวต่างชาติ ที่กล่าวถึงการวิเคราะห์ตะเกียงโรมัน คือ Robert L. Brown และ Picard, Charles

ต่อมามีหนังสือที่กล่าวถึงประวัติศาสตร์จังหวัดกาญจนบุรีและโบราณสถานพงตึก และได้อ้างอิงข้อมูลจากงานเขียนของยอร์ช เซเดย์และสุภัทรดิศ ดิสกุล คือ หนังสือที่เขียนโดย วรวุธ สุวรรณฤทธิ์ รายชื่อหนังสือมีดังนี้

1. **หนังสือ "การศึกษาเรื่องโบราณคดี ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมพื้นบ้าน และบุคคลสำคัญเมืองกาญจนบุรี"** ปี พ.ศ. 2529

2. **หนังสือ "โบราณคดีและประวัติศาสตร์เมืองกาญจนบุรี"** ปี พ.ศ. 2531

3. **หนังสือ "กาญจนบุรีดินแดนสมัยก่อนประวัติศาสตร์"** ปี พ.ศ. 2531

4. **หนังสือ "ประวัติศาสตร์เมืองกาญจนบุรี"** ปี พ.ศ. 2542

5. **หนังสือ "ประวัติศาสตร์เมืองกาญจนบุรี"** ปี พ.ศ. 2543

6. **หนังสือ "กาญจนบุรีดินแดนตะวันตก"** ปี พ.ศ. 2545

รวมทั้งหนังสือ **"ประวัติวัดดงสักและโบราณวัตถุสถาน ตำบลพงตึก"** โดย ละออง ศรีสุคนธี ปี พ.ศ. 2512 ที่ได้อ้างอิงจากงานเขียนของยอร์ช เซเดย์และสุภัทรดิศ ดิสกุล

ส่วนงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับโบราณสถานพงตึก มีประเด็นศึกษา ดังนี้

1. **งานวิจัยเรื่อง "ร่องรอยชุมชนโบราณ ในช่วงสมัยประวัติศาสตร์ตอนต้นถึงก่อนพุทธศตวรรษที่ 16 ในจังหวัดกาญจนบุรี"** โดย สมเกียรติ เจริญผล ปี พ.ศ. 2534.

2. **งานวิจัยเรื่อง "แหล่งโบราณคดีในจังหวัดกาญจนบุรีที่ปรากฏร่องรอยหลักฐานการติดต่อค้าขายกับอินเดียในช่วงสมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลายถึงช่วงสมัยประวัติศาสตร์ตอนต้น"** โดย สุรศักดิ์ คงควร ปี พ.ศ. 2537.

3. **งานวิจัยเรื่อง "การศึกษาคติความเชื่อของชมชุนโบราณสมัยทวารวดีในลุ่มแม่น้ำแม่กลองและท่าจีน : กรณีศึกษาจากพระพิมพ์ดินเผา"** โดย ธนกฤต ลออสุวรรณ ปี พ.ศ. 2546.

4. **งานวิจัยเรื่อง "แหล่งโบราณคดีในจังหวัดกาญจนบุรีที่ปรากฏร่องรอยหลักฐานการติดต่อค้าขายกับอินเดียในช่วงสมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลายถึงช่วงสมัยประวัติศาสตร์ตอนต้น"** โดย สุรศักดิ์ คงควร ปี พ.ศ. 2537.

5. **งานวิจัยเรื่อง "สถูปจำลองดินเผาสมัยทวารวดี"** โดย ไชยพจน์ หวลมานพ ปี พ.ศ. 2547

2. ปัญหาด้านคุณค่าและการจัดการ การจัดการโบราณสถานพงตึกในปัจจุบันยังไม่เหมาะสมกับการที่โบราณสถานพงตึกได้ขึ้นทะเบียนโบราณสถานให้เป็นแหล่งทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีคุณค่าและมีความสำคัญมากทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ โบราณสถานพงตึกไม่ได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสม ขาดการดูแลรักษาที่ดี โบราณสถานพงตึกทั้ง 2 แห่ง มีหญ้าขึ้นรกปกคลุมโบราณสถาน มีดิน

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

ทับถมโบราณสถานหนาขึ้นทำให้ปิดบังโบราณสถาน และอาจส่งผลให้โบราณสถานนั้นทรุดโทรมและเสียหายได้

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

ภาพที่ 39 ต้นไม้และหญ้าขึ้นรกปกคลุมโบราณสถานทั้ง 2 แห่ง
(ถ่ายเมื่อวันที่ 9 มกราคม 2552 และวันที่ 8 กรกฎาคม 2552)

การสำรวจพื้นที่ศึกษาของผู้วิจัยเมื่อวันที่ 9 มกราคม พ.ศ. 2552 โบราณสถานทั้งสองแห่งมีหญ้าขึ้นรกปกคลุมโบราณสถาน และไม่พบฐานวงกลมของโบราณสถานแห่งที่ 2 ตามที่ปรากฏในข้อมูลเอกสาร เนื่องจากหญ้าและวัชพืชขึ้นปกคลุมและปิดบังตัวโบราณสถาน ต่อมาการสำรวจพื้นที่ศึกษาเมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม พ.ศ. 2552 โบราณสถานแห่งที่ 1 ทำความสะอาดถากหญ้าแล้ว ส่วนโบราณสถานแห่งที่ 2 กำลังดำเนินงานทำความสะอาดถากหญ้าที่ขึ้นรกปกคลุมโบราณสถาน และการสำรวจพื้นที่ศึกษาวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2552 โบราณสถานทั้งสองแห่งได้รับการดูแลทำความสะอาดถากหญ้าเรียบร้อยและสามารถมองเห็นโบราณสถานทั้งสองได้ชัดเจน และพบฐานโบราณสถานวงกลมตามที่ปรากฏในเอกสาร และการสำรวจพื้นที่วันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2553 หญ้าขึ้นปกคลุมฐานโบราณสถานวงกลมอีกครั้ง

จากการสำรวจพื้นที่ในแต่ละครั้งพบว่า โบราณสถานเหล่านี้ไม่ได้รับการดูแลทำความสะอาดบ่อยครั้ง จึงทำให้หญ้าและวัชพืชขึ้นปกคลุมโบราณสถานอยู่ตลอด การที่ปล่อยให้หญ้าขึ้นรก

ปกคลุมโบราณสถานเช่นนี้ จะส่งผลต่อโบราณสถานให้เสื่อมโทรมเสียหาย และรากฐานของโบราณสถานจะได้รับผลกระทบตลอดเวลา ทำให้ฐานศิลาแลงบางชิ้นแยกออกจากกันได้

ภาพที่ 40 โบราณสถานแห่งที่ 1
สภาพก่อนการทำความสะอาด ถ่ายเมื่อวันที่ 9 มกราคม 2552 (ซ้าย)
สภาพหลังการทำความสะอาด ถ่ายเมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม 2552 (ขวา)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 41 โบราณสถานแห่งที่ 2 ฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัส
สภาพก่อนการทำความสะอาด ถ่ายเมื่อวันที่ 9 มกราคม 2552 (ซ้าย)
สภาพโบราณสถาน ถ่ายเมื่อวันที่ 2 มีนาคม 2553 (ขวา)

ภาพที่ 42 โบราณสถานแห่งที่ 2 ฐานวงกลม
สภาพก่อนการทำความสะอาด ถ่ายเมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม 2552 (ซ้าย)
สภาพหลังการทำความสะอาด ถ่ายเมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2552 (ขวา)
และสภาพโบราณสถาน ถ่ายเมื่อวันที่ 2 มีนาคม 2553 (ล่าง)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

3. **ปัญหาของพิพิธภัณฑ์วัดดงสัก** ขาดคนที่เหมาะสมในการดูแลจัดการพิพิธภัณฑ์ โดยในปัจจุบันพิพิธภัณฑ์วัดดงสักบริหารจัดการโดยทางวัด และยังไม่ได้เปิดให้ชมอย่างเป็นทางการ เนื่องจากยังขาดการจัดการพิพิธภัณฑ์ให้เป็นระบบ เช่น การรวบรวมโบราณวัตถุ, การจำแนกของและยุคสมัย, การทำทะเบียนโบราณวัตถุ, การจัดแสดง, คำบรรยายโบราณวัตถุ, การนำชม การเผยแพร่, การประชาสัมพันธ์ และขาดความร่วมมือจากภาครัฐ,หน่วยงานท้องถิ่น และประชาชนในพื้นที่ ปัจจุบันพิพิธภัณฑ์วัดดงสักกำลังดำเนินการย้ายพิพิธภัณฑ์มาจัดแสดงที่ศาลาการเปรียญแทน แต่ขณะนี้ยังหาคนดำเนินการต่อไม่ได้

พิพิธภัณฑ์วัดดงสักแห่งนี้มีทรัพยากรแล้ว คือ มีของและตู้จัดแสดงแล้ว แต่ยังไม่มีคนที่มีความรู้ด้านนี้เข้ามาทำงานพิพิธภัณฑ์ให้เป็นระบบขึ้น (จากการสัมภาษณ์พระครูจริยาภิรัต เจ้าอาวาสวัดดงสัก เมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม พ.ศ. 2552)

4. ปัญหาขาดความร่วมมือจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการโบราณสถานพงตึก ได้แก่ กรมศิลปากร สำนักศิลปากรที่ 2, องค์การบริหารส่วนตำบลพงตึก และคนในชุมชน

เจ้าหน้าที่กรมศิลปากรไม่ได้ปฏิบัติตามหน้าที่ในเรื่องการดูแล รักษา และอนุรักษ์โบราณสถานพงตึก ส่วนองค์การบริหารส่วนตำบลพงตึกที่ผ่านมาไม่ได้เข้ามาดูแลหรือสนับสนุนการจัดการโบราณสถานพงตึกและพิพิธภัณฑ์วัดดงสัก แม้ว่าทางองค์การบริหารส่วนตำบลพงตึกจะมีโครงการพัฒนาพื้นที่ในอนาคตก็ตาม และคนในชุมชนขาดความร่วมมือกันในการดูแล รักษาโบราณสถานพงตึก และขาดจิตสำนึกร่วมในความเป็นเจ้าของ เนื่องจากที่ผ่านมายังไม่มีกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและชาวบ้าน เพราะชาวบ้านเห็นว่าภาครัฐดูแลและเป็นเจ้าของอยู่แล้ว

5. ปัญหาการจัดการภูมิทัศน์ ขาดผู้รับผิดชอบด้านการจัดภูมิทัศน์ พื้นที่รอบๆโบราณสถานไม่ได้รับการดูแลและทำความสะอาด มีเศษใบไม้ เศษขยะกระจายทั่วไป โบราณสถานพงตึกทั้งสองแห่งเคยมีการปรับภูมิทัศน์แล้ว เช่น ทำทางเดินรอบโบราณสถาน, ตั้งแนวกั้นเขตโบราณสถาน และมีกระถางต้นไม้ แต่สภาพปัจจุบันทางเดินชมโบราณสถาน แนวกั้นเขตโบราณสถาน และกระถางต้นไม้มีสภาพทรุดโทรมและชำรุดเสียหาย นอกจากนี้ป้ายบอกทาง มีสภาพเก่าและโทรม มีสนิมขึ้น มองเห็นไม่ชัด ไม่น่าดึงดูดความสนใจจากนักท่องเที่ยว มีป้ายอธิบายข้อมูลเพียง 1 แห่ง และไม่มีป้ายแผนผังหรือ แผนที่บอกตำแหน่งของโบราณสถานทั้ง 2 แห่ง

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่43 ทางเข้าแหล่งโบราณสถานแห่งที่ 1
(ถ่ายเมื่อวันที่ 18 ธันวาคม 2552)

ภาพที่ 44 ป้ายบอกทางและป้ายอธิบายแหล่ง อยู่ในสภาพที่เก่าและโทรม ขาดการดูแล และไม่ดึงดูดความสนใจจากนักท่องเที่ยว (ถ่ายเมื่อวันที่ 9 มกราคม 2552)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 45 ทางเดินชมโบราณสถาน มีสภาพเก่าโทรม ขาดการดูแลทำความสะอาด (ถ่ายเมื่อวันที่ 9 มกราคม 2552)

ภาพที่ 46 แนวกั้นเขตโบราณสถานที่ล้มและชำรุด
(ถ่ายเมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2552)

6. ปัญหาด้านการประชาสัมพันธ์ จังหวัดกาญจนบุรีมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเข้ามาเป็นจำนวนมาก เนื่องจากจังหวัดกาญจนบุรีมีสถานที่ท่องเที่ยวที่หลากหลายทั้งสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ, ทางประเพณีวัฒนธรรม และทางประวัติศาสตร์ โบราณสถานพงตึกถือเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี แต่โบราณสถานพงตึกกลับไม่เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายจากนักท่องเที่ยวมากนัก รวมทั้งคนท้องถิ่นจังหวัดกาญจนบุรีจำนวนมากที่ไม่เคยทราบว่าแหล่งโบราณคดีพงตึกอยู่ที่ไหน และมีความสำคัญอย่างไร

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

สรุปได้ว่า ปัญหาหลักของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมทางโบราณคดี คือ

1. ขาดสาระทางวิชาการเพื่อสร้างเนื้อหาเผยแพร่ทั้งที่แหล่งโบราณคดีพงตึกและผ่านสื่อประชาสัมพันธ์ชนิดต่างๆ

2. ขาดคนในการดูแลบำรุงรักษาตลอดเวลาและขาดคนในการบริหารจัดการอย่างเต็มเวลา

3. ขาดเงินสำหรับการดำเนินการแก้ปัญหาในข้อที่ 1 และ 2

การประเมินศักยภาพและคุณค่าโบราณสถานพงตึก

การประเมินศักยภาพและคุณค่าของโบราณสถานพงตึก จะพิจารณาจากการศึกษาข้อมูลเอกสารต่างๆ และจากการพิจารณาถึงสภาพปัจจุบันของโบราณสถาน นอกจากนี้การประเมินศักยภาพและคุณค่าของโบราณสถานพงตึกนั้น ไม่ได้ประเมินจากตัวโบราณสถานเท่านั้น แต่จะประเมินจาก

โบราณวัตถุที่ขุดพบจากแหล่งโบราณสถานด้วย ทั้งนี้การประเมินคุณค่าในการศึกษาครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 การประเมินคุณค่าความสำคัญของโบราณสถานพงตึก

ส่วนที่ 2 การประเมินความเสื่อมโทรมของโบราณสถานพงตึก

ทั้งนี้ในการประเมินคุณค่าและความเสื่อมโทรมของโบราณสถานพงตึกนั้น สามารถประเมินศักยภาพคุณค่าและความเสื่อมโทรมได้ โดยวิธีการประเมินคุณค่าเชิงคุณภาพและเชิงสถิติตัวเลข

ส่วนที่ 1 การประเมินคุณค่าความสำคัญของโบราณสถานพงตึก ต้องคำนึงถึงศักยภาพ คุณค่าและความสำคัญของโบราณสถานในด้านต่างๆ ได้แก่ โบราณคดี, ประวัติศาสตร์, อายุสมัย, ความหายาก และศิลปะ เป็นต้น เพื่อให้เห็นความสำคัญของโบราณสถานพงตึก

โบราณสถานพงตึก จากหลักฐานทางโบราณสถานชัดเจนว่ามีคุณค่าความสำคัญมาก ทั้งด้านคุณค่าทางวิชาการ โบราณคดี และประวัติศาสตร์, คุณค่าความหายากหรือจำนวนที่มีอยู่, คุณค่าที่แสดงนัยของอดีต และคุณค่าด้านเศรษฐกิจ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. คุณค่าด้านวิชาการ โบราณคดี และประวัติศาสตร์ โบราณคดีพงตึกเป็นเมืองแวะพักของพ่อค้าชาวอินเดียที่สำคัญในสมัยทวารวดีในลุ่มแม่น้ำภาคกลาง เมืองพงตึกตั้งอยู่บนเส้นทางการเดินทางของพ่อค้า นักการทูต และผู้เผยแพร่ศาสนาที่มาจากประเทศอินเดีย โดยเดินทางเข้ามาดินแดนประเทศไทยผ่านทางด่านเจดีย์สามองค์ ผ่านเมืองพงตึกและแวะพักสินค้าที่เมืองพงตึก ก่อนจะเดินทางไปยังเมืองใกล้เคียง คือ เมืองคูบัว เมืองนครปฐม เมืองอู่ทอง ซึ่งเป็นเมืองศูนย์กลางและรุ่งเรืองในสมัยทวารวดีภาคกลางของไทย

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

เมืองพงตึกเป็นเมืองสมัยทวารวดี มีการนับถือพระพุทธศาสนาและรับอิทธิพลศิลปะอินเดีย โบราณสถานพงตึก เป็นโบราณสถานเนื่องในพุทธศาสนาและมีการรับอิทธิพลมาจากศาสนสถานในศิลปะอินเดียด้วย นอกจากนี้โบราณสถานพงตึกมีลักษณะคล้ายคลึงกับโบราณสถานสมัยทวารวดีที่เมืองคูบัวและเมืองนครปฐม ส่วนโบราณวัตถุที่พบส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับศาสนา ทั้งศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ ซึ่งเป็นการรับอิทธิพลทางวัฒนธรรมของอินเดียเข้ามา ได้แก่ พระพุทธรูปสมัยทวารวดีที่รับอิทธิพลศิลปะอินเดีย, พระพุทธรูปยืนปางแสดงธรรม, พระพิมพ์พระพุทธรูปประทับนั่งห้อยพระบาทในซุ้มพุทธคยา, สถูปดินเผา, สถูปจำลอง, ระฆังหิน เป็นต้น

นอกจากนี้ เมืองพงตึกถือเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญสำหรับการศึกษาหาความรู้ด้านต่างๆ ทั้งด้านโบราณคดี, ประวัติศาสตร์, ประวัติศาสตร์ศิลป์, พิพิธภัณฑ์, สถาปัตยกรรม เป็นต้น

2. คุณค่าด้านความหายาก โบราณสถานพงตึกพบตะเกียงโรมันสำริด ด้ามทำเป็นรูปใบปาล์มอยู่ระหว่างปลาโลมา 2ตัว หันหน้าเข้าหากัน ตรงกลางตะเกียงมีฝา บนฝาหล่อเป็นรูปหน้าเทพเจ้า

เซเลนัส(Selenus) สวมมงกุฎเถาวัลย์ ในศิลปะกรีก-โรมัน น่าจะหล่อขึ้นที่เมืองอเล็กซานเดรีย (Alexandria) ในประเทศอียิปต์ ประมาณก่อนพุทธศตวรรษที่ 6 ที่พบในดินแดนประเทศไทย คงถูกนำเข้ามาโดยพ่อค้าชาวอินเดีย และมีข้อสันนิษฐานใหม่ว่าตะเกียงใบนี้น่าจะนำมาจากอาณาจักรไบแซนไทน์(Byzantine) ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 10-12 ตะเกียงโรมันที่พบที่พงตึกเป็นหลักฐานที่แสดงถึงการติดต่อกับชุมชนอื่นที่เชื่อมโยงระหว่างเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กับชุมชนที่อยู่ไกลออกไปอย่างชาวอียิปต์และเมดิเตอร์เรเนียน ตะเกียงโรมันสำริดชิ้นนี้มีคุณค่าความสำคัญมากเพราะเป็นหลักฐานชิ้นที่พบแตกต่างจากหลักฐานชิ้นอื่นๆในแหล่งโบราณคดีแถบนี้ และตะเกียงโรมันชิ้นนี้ พบเพียงชิ้นเดียวในเมืองพงตึก

3. คุณค่าที่แสดงนัยของอดีต โบราณสถานพงตึกเป็นหลักฐานที่แสดงเรื่องราวที่เกิดขึ้นในอดีต ถือว่าโบราณสถานพงตึกและโบราณวัตถุมีคุณค่าในฐานะที่เป็นตัวแทนของอดีตในตัวของมันเอง

เมืองพงตึกเป็นเมืองโบราณที่แสดงให้เห็นถึงร่องรอยการติดต่อกับชุมชนต่างแดนและมีความสัมพันธ์ติดต่อกับชุมชนร่วมสมัยทวารวดีที่อยู่ใกล้เคียงอย่างเมืองนครปฐม เมืองคูบัว เมืองอู่ทอง นอกจากนี้เมืองพงตึกยังเหลือร่องรอยฐานอาคารสมัยทวารวดีที่มีลักษณะเฉพาะและโบราณวัตถุที่แสดงถึงการนับถือพระพุทธศาสนา

4. คุณค่าด้านเศรษฐกิจ จังหวัดกาญจนบุรีเป็นจังหวัดที่มีชื่อเสียงด้านการท่องเที่ยวและทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ทั้งทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรม จังหวัดกาญจนบุรีนอกจากจะมีรายได้เข้ามาจากผลผลิตทางเกษตรกรรมแล้วรายได้ส่วนใหญ่อีกทางหนึ่งคือรายได้จากการท่องเที่ยวเพราะมีสถานที่ท่องเที่ยวที่หลากหลายและมีจำนวนมาก โบราณสถานพงตึกเป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ของอำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี และสามารถสร้างรายได้แก่คนในชุมชนและจังหวัดกาญจนบุรีได้ เนื่องจากทรัพยากรทางวัฒนธรรมของเมืองพงตึกมีคุณค่าอยู่แล้ว และสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดรายได้และอาชีพแก่คนในชุมชนได้ นอกจากนี้การใช้จ่ายเงินของนักท่องเที่ยวถือเป็นส่วนหนึ่งในการกระตุ้นให้เกิดการขยายตัวของเศรษฐกิจได้

ส่วนที่ 2 การประเมินความเสื่อมโทรมของโบราณสถานพงตึก ในการบรรยายสภาพความเสื่อมโทรมของโบราณสถานจำเป็นต้องมีการประเมินในเชิงสถิติตัวเลข เพื่อประโยชน์ในการจัดลำดับความเสื่อมโทรมของโบราสถานพงตึก โดยวิธีการประเมินจะแบ่งระดับคะแนนไว้ 4 ขั้น ตามลำดับดังนี้

ตัวเลข 3 หมายถึง มาก หรือ สภาพความเสื่อมโทรมมาก โบราณสถานถูกทำลายอย่างรุนแรง ไม่ได้รับการบำรุงรักษาทำความสะอาด ฐานศิลาแลงกระจัดกระจายแยกออกจากกัน มีหญ้า

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

หรือวัชพืชขึ้นปกคลุมโบราณสถานและดินทับถมหนาขึ้น ทำให้ปิดบังโบราณสถาน และส่งผลให้ศิลาแลงผุพัง เสียหาย

ตัวเลข 2 หมายถึง ปานกลาง หรือ สภาพความเสื่อมโทรมปานกลาง โบราณสถานถูกทำลายไม่มากนัก มีการดูแล รักษาความสะอาดของโบราณสถานอยู่บ้างพอสมควร มีหญ้าหรือวัชพืชขึ้นบ้างเล็กน้อย แต่ไม่ถึงกับไม่บดบังโบราณสถาน

ตัวเลข 1 หมายถึง น้อย หรือ สภาพความเสื่อมโทรมน้อย โบราณสถานถูกทำลายน้อย อยู่ในสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ และได้รับการบำรุงรักษา ทำความสะอาดอยู่สม่ำเสมอ

ตัวเลข 0 หมายถึง ไม่มี หรือ มองไม่เห็นถึงสภาพความเสื่อมโทรม อาจจะเพิ่งได้รับการบูรณะ โบราณสถานอยู่ในสภาพสมบูรณ์ ไม่ได้ถูกรบกวนหรือถูกทำลายแต่อย่างใด และได้รับการดูแลรักษา ทำความสะอาดอยู่ตลอด

การประเมินความเสื่อมโทรมของโบราณสถานพงตึก จะพิจารณาในด้านต่างๆ ดังนี้

1. ความเสื่อมโทรมด้านกายภาพ ; ความสมบูรณ์ของโบราณสถาน, เส้นทางการเข้าถึงและป้ายสื่อความหมาย เป็นต้น

2. ความเสื่อมโทรมด้านสิ่งแวดล้อม ; สภาพพื้นที่โดยรอบ เสื่อมโทรม ชำรุดเสียหายเพียงใด, ปริมาณขยะที่ปรากฏ เป็นต้น

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

3. ความเสื่อมโทรมด้านสาธารณูปโภคและสาธารณสุข ; ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว, ห้องน้ำ, ที่จอดรถ, ร้านอาหาร, ร้านขายของที่ระลึก, ที่นั่งพัก เป็นต้น โดยพิจารณาจากปริมาณ ความเพียงพอและเหมาะสม

4. ความเสื่อมโทรมด้านบริหารจัดการ ; การดูแลบำรุงรักษาและอนุรักษ์, ความสามารถในการรองรับ และการประชาสัมพันธ์ เป็นต้น

ตารางที่ 1 การประเมินความเสื่อมโทรมของโบราณสถานพงตึก

พื้นที่ศึกษา	ความเสื่อมโทรม				รวม
	ด้านกายภาพ	ด้านสิ่งแวดล้อม	ด้านสาธารณูปโภคและสาธารณสุข	ด้านบริหารจัดการ	
1.โบราณสถานแห่งที่1 1.1 ฐานอาคารเหลี่ยมผืนผ้า	2	2	2	3	**9**
2.โบราณสถานแห่งที่ 2 2.1 ฐานอาคารสี่เหลี่ยมจัตุรัส	3	3	3	3	**12**
2.โบราณสถานแห่งที่ 2 2.2 ฐานวงกลม	3	3	3	3	**12**

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

ในการประเมินความเสื่อมโทรมของโบราณสถานพงตึก โดยอาศัยหลักเกณฑ์ต่างๆ ดังที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้สามารถจัดลำดับความเสื่อมโทรมออกเป็น 3 กลุ่ม ตามลำดับความเสื่อมโทรมของโบราณสถาน ดังนี้

ระดับคะแนน	ลำดับความเสื่อมโทรม
0 – 4	ความเสื่อมโทรมน้อย
5 – 8	ความเสื่อมโทรมปานกลาง
9 – 12	ความเสื่อมโทรมมาก

ตารางที่ 2 การจัดลำดับความเสื่อมโทรม

ลำดับความเสื่อมโทรม	พื้นที่ศึกษา	ระดับคะแนน	ผลการประเมินความเสื่อมโทรม
1	โบราณสถานแห่งที่ 2 : ฐานวงกลม	12	มาก
2	โบราณสถานแห่งที่ 2 : ฐานอาคารสี่เหลี่ยมจัตุรัส	12	มาก
3	โบราณสถานแห่งที่1 : ฐานอาคารสี่เหลี่ยมผืนผ้า	9	มาก

การหาความสัมพันธ์ของแหล่งโบราณสถานที่ได้รับการประเมินคุณค่าและความเสื่อมโทรมแล้ว สามารถแบ่งกลุ่มออกเป็น 2 กลุ่ม ได้ดังนี้

กลุ่ม A ต้องได้รับการอนุรักษ์และการพัฒนาเร่งด่วนมากที่สุด

กลุ่ม B ต้องได้รับการอนุรักษ์และการพัฒนาเร่งด่วนเป็นลำดับถัดมา

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางที่ 3 การแบ่งกลุ่มลำดับการอนุรักษ์และการพัฒนาเร่งด่วน

กลุ่ม	พื้นที่	สรุปผลการประเมิน	
		ความสำคัญ	ความเสื่อมโทรม
A	-โบราณสถานแห่งที่ 2 ฐานวงกลม -โบราณสถานแห่งที่ 2 ฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัส -โบราณสถานแห่งที่ 1 ฐานอาคารสี่เหลี่ยมผืนผ้า	มาก	มาก

การประเมินศักยภาพและคุณค่าของโบราณสถานพงตึกนั้น สรุปได้ว่าโบราณสถานพงตึกมีคุณค่าความสำคัญสูงมากและมีความเสื่อมโทรมมากเช่นกัน จึงจำเป็นต้องเร่งอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานพงตึกอย่างเร่งด่วนที่สุด ดังนั้นการประเมินคุณค่าและความเสื่อมโทรมเป็นปัจจัยสำคัญในการเสนอแนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนา

การศึกษาผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

การศึกษาผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการโบราณสถานพงตึก ประกอบด้วย 1. หน่วยงานจากภาครัฐ ได้แก่ สำนักงานศิลปากรที่ 2 จังหวัดสุพรรณบุรี, องค์การบริหารส่วนตำบลพงตึก อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี, และสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดกาญจนบุรี 2. หน่วยงานจากภาครัฐวิหาสกิจ ได้แก่ สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคกลาง เขต 1 3. นักวิชาการ ได้แก่ นักวิชาการทางโบราณคดีและนักวิชาการท้องถิ่น และ 4. ภาคประชาชน ได้แก่ ชาวบ้านหมู่ 4 บ้านพงตึก และวัดดงสัก

1. หน้าที่รับผิดชอบของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการโบราณสถานพงตึก มีดังนี้

1.1 สำนักงานศิลปากรที่ 2 จังหวัดสุพรรณบุรี

สำนักงานศิลปากรที่ 2 ขึ้นตรงกับกรมศิลปากร โดยหน้าที่รับผิดชอบ คือ การดูแล รักษา อนุรักษ์และสืบค้นหาความรู้ทางมรดกศิลปะและวัฒนธรรมของชาติในส่วนของโบราณวัตถุ โบราณสถาน แหล่งโบราณคดี และอุทยานประวัติศาสตร์ ในเขตพื้นที่5จังหวัด ได้แก่ สุพรรณบุรี กาญจนบุรี นครปฐม นนทบุรี และปทุมธานี รวมทั้งการเผยแพร่ให้บริการงานวิชาการดังกล่าวแก่สาธารณชนผู้สนใจทั่วไป

ปัจจุบันสำนักศิลปากรที่ 2 สุพรรณบุรี มีหน่วยงานต่างๆ ในสังกัด ดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ฝ่ายบริหารงานทั่วไป

กลุ่มโบราณคดี

กลุ่มอนุรักษ์โบราณสถาน

อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์ จ. กาญจนบุรี

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอู่ทอง จ. สุพรรณบุรี

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสุพรรณบุรี จ.สุพรรณบุรี

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติชาวนาไทย จ. สุพรรณบุรี

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระปฐมเจดีย์ จ.นครปฐม

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเก่า จ. กาญจนบุรี

หอสมุดแห่งชาติจังหวัดสุพรรณบุรีเฉลิมพระเกียรติ

หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษกกาญจนบุรี

หอจดหมายเหตุแห่งชาติจังหวัดสุพรรณบุรี

หอเกียรติยศ ฯพณฯ บรรหาร ศิลปะอาชา นายกรัฐมนตรีคนที่ 21 (ข้อมูลจากสำนักศิลปากรที่ 2 จังหวัดสุพรรณบุรี)

โบราณสถานพงตึก ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรีและขึ้นทะเบียนโบราณสถานจากกรมศิลปากรแล้ว ดังนั้นโบราณสถานพงตึกจึงอยู่ในการดูแลและรับผิดชอบของสำนักศิลปากรที่ 2 สุพรรณบุรี

1.2 องค์การบริหารส่วนตำบลพงตึก อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี

องค์การบริหารส่วนตำบลพงตึก มีหน้าที่บริหาร วางแผนนโยบาย ดูแลงบประมาณ ดูแลงานด้านสาธารณสุข สิ่งแวดล้อม ดูแลงานสวัสดิการสังคม การศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมในพื้นที่ตำบลพงตึก ดังนั้นองค์การบริหารส่วนตำบลพงตึก มีหน้าที่รับผิดชอบโบราณสถานพงตึกและวัดดงสัก และตามกฎหมายรัฐธรรมนูญและพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 ทำให้ องค์การบริหารส่วนตำบลพงตึก ถือเป็นหน่วยงานส่วนท้องถิ่นที่มีอำนาจหน้าที่ในการจัดการโบราณสถานพงตึกได้

1.3. สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดกาญจนบุรี

สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดกาญจนบุรี เป็นหน่วยงานราชการ สังกัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ซึ่งมีหน้าที่และความรับผิดชอบดังนี้

1. ประสานงานและปฏิบัติหน้าที่ในฐานะตัวแทนของกระทรวงในส่วนภูมิภาค รวมทั้งดำเนินการประสานงาน ส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว กีฬาและนันทนาการในเขตพื้นที่จังหวัดหรือกลุ่มจังหวัด

มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี สงวนลิขสิทธิ์

2. จัดทำแผนยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยว กีฬาและนันทนาการของจังหวัดหรือกลุ่มจังหวัด รวมทั้งติดตาม ประเมินผลและรายงานสถานการณ์ด้านการท่องเที่ยว กีฬาและนันทนาการในระดับจังหวัดหรือกลุ่มจังหวัด

3. ดำเนินการเกี่ยวกับการป้องกันและแก้ไขปัญหาด้านการท่องเที่ยว,กีฬาและนันทนาการในเขตพื้นที่จังหวัดหรือกลุ่มจังหวัด โดยประสานหรือร่วมมือกับหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและภาคเอกชน

4. ส่งเสริมสนับสนุนและให้คำปรึกษาแนะนำแก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเครือข่ายชุมชน ประชาชนและหน่วยงานอื่นที่ดำเนินงานด้านการท่องเที่ยว กีฬาและนันทนาการในเขตพื้นที่จังหวัดหรือกลุ่มจังหวัด

5. ดำเนินการเกี่ยวกับงานเลขานุการของคณะกรรมการพัฒนาการท่องเที่ยว

6. ปฏิบัติงานตามกฎหมายในความรับผิดชอบของกระทรวงซึ่งกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของผู้ว่าราชการจังหวัดหรือตามที่ได้รับมอบหมาย

7. ปฏิบัติงานร่วมกันหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง หรือที่ได้รับมอบหมาย (ข้อมูลจากสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดกาญจนบุรี)

สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดกาญจนบุรี ถือเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่และรับผิดชอบในด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดกาญจนบุรีโดยตรง ดังนั้นหน่วยงานนี้จึงมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการดำเนินงานจัดการการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานพงตึก เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

1.4 สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคกลาง เขต 1

สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคกลาง เขต 1 เป็นหน่วยงานรัฐวิสาหกิจ สังกัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคกลาง เขต 1 นั้นมีพื้นที่รับผิดชอบดูแลด้านการตลาดการท่องเที่ยว ในเขตพื้นที่ 4 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดกาญจนบุรี, จังหวัดนครปฐม, จังหวัดราชบุรี และจังหวัดสุพรรณบุรี โดยมีหน้าที่รับผิดชอบดำเนินงานด้านการตลาด เพื่อส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวในพื้นที่รับผิดชอบ ซึ่งมีการแบ่งหน่วยงานระดับฝ่าย/กลุ่ม เป็น 2 หน่วยงาน คือ 1. งานบริการการตลาด 2. งานส่งเสริมการตลาด (ข้อมูลจากสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคกลาง เขต 1)

เมื่อโบราณสถานพงตึกได้รับการจัดการที่ดี มีความพร้อมและศักยภาพที่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมแล้ว สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคกลาง เขต 1 จะเข้ามารับผิดชอบดูแลในส่วนของการส่งเสริม การประชาสัมพันธ์และการตลาดของแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานพงตึก

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลงทะเบียนเรียน

1.5 พิพิธภัณฑ์วัดดงสัก

วัดดงสัก ตั้งอยู่ริมฝั่งขวาของแม่น้ำแม่กลอง ในเขตอำเภอท่ามะกา และอยู่ใกล้กับเขตโบราณสถานพงตึก ปัจจุบันเจ้าอาวาสของวัดดงสัก คือ พระครูจริยาภิรัต วัดดงสักได้รับเกียรติบัตรยกย่องให้เป็นวัดอุทยานการศึกษาในปี พ.ศ. 2539 พิพิธภัณฑ์วัดดงสักก่อตั้งขึ้นโดยพระครูจริยาภิรัต โดยดัดแปลงพื้นที่ส่วนหนึ่งของกุฏิและหอสวดมนต์ ซึ่งเป็นอาคารไม้สักชั้นเดียวใต้ถุนสูง ที่สร้างไว้ตั้งแต่สมัยพระครูสุกิจวิริยากร(หมั่น อาจิณโณ)(พ.ศ.2429-2518) เจ้าอาวาสองค์ก่อน มาจัดเป็นพิพิธภัณฑ์ โดยมุ่งหวังจะจัดแสดงสิ่งของเพื่อทำให้คนรู้จักและเข้ามาทัศนศึกษาในชุมชน พิพิธภัณฑ์วัดดงสักบริหารจัดการโดยวัด ของที่จัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์ส่วนหนึ่งเป็นโบราณวัตถุที่ได้มาจากการขุดค้นโบราณสถานพงตึก, ของที่ชาวบ้านขุดพบจากแม่น้ำแม่กลองหน้าวัดแล้วนำมาอุทิศให้แก่วัด, พระพุทธรูปจากสงครามเก้าทัพ และของท่านเจ้าอาวาสหามาเพิ่มเติม เช่น พระนารายณ์4กร,ชิ้นส่วน

ลายปูนปั้นสมัยทวารวดี, เครื่องปั้นดินเผา, พระพิมพ์ดินเผา, พระพุทธรูปสำริด, ตะเกียงน้ำมันหล่อด้วยสำริดที่เลียนแบบของจริง, ขวานหินขัด เป็นต้น

1.6 ชาวบ้านหมู่ 4 บ้านพงตึก

ประชากรในตำบลพงตึก จังหวัดกาญจนบุรี มีประชากรทั้งสิ้น 4,215 คน โดยแบ่งเป็นประชากรชาย 2,028 คน และประชากรหญิง 2,187 คน มีจำนวนครัวเรือน 1,057 ครัวเรือน (ข้อมูลจากองค์การบริหารส่วนตำบลพงตึก, 2550) ในตำบลพงตึก แบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น 6 หมู่บ้าน ดังนี้

หมู่ที่ 1 ชื่อบ้านปากบาง
หมู่ที่ 2 ชื่อบ้านปลักสะแก
หมู่ที่ 3 ชื่อบ้านพงตึก
หมู่ที่ 4 ชื่อบ้านพงตึก เดิมชื่ออู่ตะเภา
หมู่ที่ 5 ชื่อบ้านหนองใหญ่
หมู่ที่ 6 ชื่อบ้านหนองพันท้าว

ตำบลพงตึกมีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม โดยมีแม่น้ำแม่กลองไหลผ่าน มีสภาพอากาศแบบร้อนชื้น มีพื้นที่ทั้งหมด 12.73 ตารางกิโลเมตร หรือคิดเป็นพื้นที่ 7,956 ไร่ ประชากรมีอาชีพทางเกษตรกรรมเป็นหลัก ได้แก่ ทำไร่ (อ้อย,หน่อไม้ฝรั่ง,ข้าวโพดฝักอ่อน), ทำนา และทำสวน นอกจากนี้มีประชากรบางส่วนประกอบอาชีพค้าขายและอาชีพรับจ้างทั่วไปอีกด้วย สินค้าotopของหมู่ 4 บ้านพงตึก คือ ไส้กรอกสมุนไพร ภายในเขตตำบลพงตึกมีโรงงาน 2 แห่ง และโรงสี 1 แห่ง มีสถานศึกษา คือ โรงเรียนประถม 3 แห่ง (โรงเรียนเกียรติวัธนเวคิน1, โรงเรียนวัดดงสัก(หมั่นวิทยาคาร), โรงเรียนวัดหนองพันท้าว(พรประชาวิทยาคาร)) และวัด 3 แห่ง (วัดดงสัก, วัดหนองพันท้าว และวัดปากบาง) และศาลเจ้า 2 แห่ง นอกจากนี้มีสถานีอนามัยประจำตำบล 1 แห่ง และสถานีตำรวจชุมชนประจำตำบล 1 แห่ง (ข้อมูลจากองค์การบริหารส่วนตำบลพงตึก, 2550) คนในตำบลพงตึก หมู่ 4 ส่วนใหญ่เป็นคนไทยและคนจีน (จากการสัมภาษณ์พระครูสังฆรักษ์ อรุณ ปภัสฺสโร รองเจ้าอาวาสวัดดงสัก เมื่อวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2552)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 47 บริเวณโดยรอบของโบราณสถานพงตึก ประกอบด้วย ร้านค้า ที่อยู่อาศัย วัด และพื้นที่ทำการเกษตรกรรม

2. นโยบายและแนวทางการจัดการโบราณสถานพงตึก

2.1 องค์การบริหารส่วนตำบลพงตึก

นโยบายการพัฒนาของคณะผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลพงตึก โดยได้วางนโยบายวิสัยทัศน์การพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบลพงตึกไว้ 8 ด้าน ดังต่อไปนี้

1. ด้านพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน
2. ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ
3. ด้านการพัฒนาสังคม
4. ด้านสาธารณสุข
5. ด้านการศึกษา
6. ด้านสิ่งแวดล้อม
7. **ด้านศิลปวัฒนธรรม และประเพณี**

7.1 ประชาชนมีจิตสำนึก และความตระหนักในการอนุรักษ์ ศิลปะ วัฒนธรรมและประเพณี ไม่น้อยกว่าร้อยละ 80

7.2 ชุมชนมีการจัดกิจกรรมตามประเพณี และวันสำคัญต่างๆ ทางศาสนาอย่างต่อเนื่อง

8. ด้านการเมืองการบริหาร

โครงการพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบลพงตึก แผนพัฒนาสามปี (พ.ศ.2552-2554)

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ แนวทางการพัฒนา ที่ 2 การพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว ประกอบด้วยโครงการต่างๆ ดังนี้

1. โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์สถานที่ท่องเที่ยว

วัตถุประสงค์ : เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

เป้าหมาย : ก่อสร้างและปรับปรุงโบราณสถานพงตึกปลูกไม้ดอก ไม้ประดับ ทำทางเดิน ปรับปรุงระฆังหิน และก่อสร้างรั้วบริเวณโบราณสถานพงตึก

ผลที่คาดว่าจะได้รับ : เพิ่มประมาณนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชม

หน่วยงานรับผิดชอบ : ส่วนโยธา

2. โครงการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว

วัตถุประสงค์ : เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

เป้าหมาย : จัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวจำนวน 1 ครั้ง

ผลที่คาดว่าจะได้รับ : เพิ่มประมาณนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชม

หน่วยงานรับผิดชอบ : สำนักปลัด

3. โครงการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว

วัตถุประสงค์ : เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

เป้าหมาย : จัดทำวารสาร และแผ่นพับเผยแพร่ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว

ผลที่คาดว่าจะได้รับ : เพิ่มประมาณนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชม

หน่วยงานรับผิดชอบ : สำนักปลัด (ข้อมูลจากองค์การบริหารส่วนตำบลพงตึก)

องค์การบริหารส่วนตำบลพงตึก มีหน้าที่รับผิดชอบพื้นที่ตำบลพงตึกและมีนโยบายพัฒนาพื้นที่ ดังเห็นได้จากโครงการพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบลพงตึก แผนพัฒนาสามปี (พ.ศ. 2552-2554) ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการโบราณสถานพงตึก คือ โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์สถานที่ท่องท่องเที่ยวและโครงการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว โดยมีเป้าหมายที่จะก่อสร้างปรับปรุงโบราณสถานพงตึก ปลูกต้นไม้ ทำทางเดิน ปรับปรุงระฆังหิน ก่อสร้างรั้วบริเวณโบราณสถานพงตึก

และจัดทำวารสาร แผ่นพับประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวและเพิ่มประมาณนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชม

3. ความคิดเห็นและความต้องการของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่อการจัดการโบราณสถานพงตึก

ในการเก็บข้อมูลสัมภาษณ์ใช้วิธีการพูดคุยแบบไม่เป็นทางการ เป็นการสัมภาษณ์แบบรายบุคคล วิธีการคัดเลือกผู้ให้สัมภาษณ์จะคัดเลือกโดยเลือกจากบุคคลที่มีหน้าที่รับผิดชอบหรือมีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการโบราณสถานพงตึก ทั้งจากหน่วยงานของภาครัฐ (สำนักงานศิลปากรที่2 กรมศิลปากร, องค์การบริหารส่วนตำบลพงตึก และสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดกาญจนบุรี) หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ (สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคกลาง เขต 1) นักวิชาการท้องถิ่น และภาคประชาชน ซึ่งได้แก่ คนในพื้นที่หมู่ 4 บ้านพงตึก, วัดดงสักและพิพิธภัณฑ์วัดดงสัก และชาวบ้านที่อาจได้รับผลกระทบจากการจัดการโบราณสถานพงตึก

การสำรวจความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่อการจัดการโบราณสถานพงตึก มีประเด็นสำคัญ คือ ความคิดเห็นของคนในพื้นที่และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องที่มีต่อการจัดการโบราณสถานพงตึกที่ผ่านมา และทัศนคติความต้องการในการจัดการโบราณสถานพงตึก โดยมีคำถามดังต่อไปนี้

1. สภาพปัจจุบันและปัญหาการจัดการโบราณสถานพงตึกเป็นอย่างไร และเป็นการจัดการที่เหมาะสมแล้วหรือไม่

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

2. การจัดการโบราณสถานพงตึกที่ผ่านมา มีหน่วยงานใดบ้างที่เข้ามาดูแล อนุรักษ์ และพัฒนาโบราณสถานพงตึก

3. สิ่งที่กรมศิลปากรได้เข้ามาจัดการดูแล ดีแล้วหรือไม่ อย่างไร

4. การจัดการโบราณสถานพงตึกที่ผ่านมา ภาคประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมแล้วหรือไม่อย่างไร

5. อยากให้มีการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานพงตึกในด้านใดบ้าง อย่างไร

การสัมภาษณ์คนในพื้นที่และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ทำให้ทราบความคิดเห็นและความต้องการดังนี้

คุณประทีป เพ็งตะโก ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ 2 จังหวัดสุพรรณบุรี มองว่าปัญหาทางด้านวิชาการของโบราณสถานพงตึกไม่มี เนื่องจากโบราณสถานพงตึกมีความสำคัญและมีข้อมูลมากพอสมควรอยู่แล้ว อาจจะมีการศึกษาขุดค้นเพิ่มเติม แต่ปัญหาที่แท้จริงคือปัญหาการจัดการโบราณสถานที่จะพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ และส่วนท้องถิ่นควรเห็นความสำคัญของโบราณสถานพงตึกให้มากขึ้น โดยการเข้าไปร่วมจัดการดูแลโบราณสถานพงตึก เช่น การทำความสะอาด, การประชาสัมพันธ์ และการพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยว นอกจากนี้ควรมีการปรับภูมิ

ทัศน์ให้เหมาะสม ส่วนในแง่ของการพัฒนานั้นส่วนท้องถิ่นสามารถเข้าไปจัดการดูแลโบราณสถานได้ แต่ในทางกฎหมายโบราณสถานพงตึกอยู่ในความดูแลและรับผิดชอบของกรมศิลปากร ในการกระทำการใดๆต้องมีการขออนุญาตจากกรมศิลปากรก่อน (การสัมภาษณ์เมื่อวันที่ 2 พฤศจิกายน 2552)

Mr. Wesley Clarke (Southeast Asian Studies, Ohio University) Mr. Clarke กำลังศึกษาการประเมินโบราณสถานพงตึกในฐานะที่เป็นทรัพยากรทางโบราณคดีสำหรับวิทยานิพนธ์ปริญญาโท เขาเชื่อว่าโบราณสถานพงตึกมีศักยภาพที่ดีมากที่จะเพิ่มเติมข้อมูลที่มีความสำคัญและหวังว่าแหล่งโบราณคดีนี้สามารถดำเนินงานวิจัยภาคสนามได้ต่อไป ส่วนปัญหาการจัดการโบราณสถานพงตึก ความต้องการที่ต้องปรับปรุงอย่างเร่งด่วนที่สุด คือ การบำรุงรักษาแหล่งโบราณคดี ป้ายถนนและป้ายบรรยายที่เชื่อมโยงกับแหล่งอยู่ในสภาพที่ไม่ดี รวมทั้งฐานของลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่พบไม่ได้อยู่ในลักษณะที่ดีนัก นอกจากนี้ยังพบว่าความเสื่อมโทรมของหลักฐานทางสถาปัตยกรรมที่หลงเหลืออยู่นั้นควรทำการบูรณะซ่อมแซม และควรทำการศึกษาโบราณสถานพงตึกเพิ่มเติมอีก (การสัมภาษณ์เมื่อวันที่ 4 มกราคม 2553)

คุณวรวุธ สุวรรณฤทธิ์ อดีตผู้ช่วยศาสตราจารย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี สรุปปัญหาการจัดการโบราณสถานพงตึก ดังนี้

1. ประชาชนรุกล้ำพื้นที่ที่กรมศิลปากรจดทะเบียนไว้ เนื่องจากกรมศิลปากรไม่ได้ทำเขตที่แน่นอน และกรมศิลปากรไม่ได้เข้ามาดูแล ปล่อยทิ้งร้าง ทำให้ประชาชนไม่รู้ไม่เข้าใจและเข้าไปทำการเกษตร นอกจากนี้ประชาชนยังเข้าไปลักลอบขุดค้นอีกด้วย

2. องค์การบริหารส่วนตำบลพงตึกและส่วนท้องถิ่นไม่มีส่วนร่วมในการดูแลโบราณสถานพงตึก

3. ปัญหาทั่วไปของแหล่ง เช่น ป้ายไม่ค่อยชัดเจน ป้ายแสดงประวัติความเป็นมาของโบราณสถานพงตึกไม่มี

คุณวรวุธ ได้เสนอแนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาโบราณสถานพงตึก ดังนี้

1. องค์การบริหารส่วนตำบลพงตึกน่าจะมีส่วนร่วมกับทางกรมศิลปากร และกรมศิลปากรน่าจะมีการออกกฎหมายให้ อบต. เข้ามาดูแลโบราณสถานร่วมกัน เพราะกฎหมายที่มีอยู่นั้นยังไม่ชัดเจนและกรมศิลปากรดูแลไม่ทั่วถึง โดยกฎหมายดังกล่าวน่าจะมีการทำงานการดูแลรักษาร่วมกันระหว่างกรมศิลปากรและอบต. และแบ่งหน้าที่การดูแลด้านต่างๆอย่างชัดเจน นอกจากอบต.แล้วภาคประชาชนและวัดดงสักควรมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาร่วมกันด้วย โดยกรมศิลปากรเป็นผู้ดูแลตัวโบราณสถาน เช่น การบูรณะ การขุดค้น ส่วนภาคประชาชนและอบต. ก็ดูแลรักษาโดยรอบโบราณสถาน

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

2. การจัดสร้างพิพิธภัณฑ์เล็กๆในท้องถิ่น เพราะโบราณวัตถุกระจัดกระจายและชาวบ้านมีโบราณวัตถุเก็บไว้จำนวนมาก หน่วยงานราชการหรือหน่วยงานท้องถิ่นควรเข้ามาจัดสร้างพิพิธภัณฑ์และมอบหมายให้ส่วนท้องถิ่นและภาคประชาชนดูแลจัดการ

3. กรมศิลปากร จัดทำหนังสือคู่มือประวัติความเป็นมาและแผ่นพับแจกประชาชนทั่วไป เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์โบราณสถานพงตึก (การสัมภาษณ์เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2552)

คุณไพโรจน์ นันทพรหมา นายกองค์การบริหารส่วนตำบลพงตึก กล่าวว่าโบราณสถานพงตึกกรมศิลปากรดูแลอยู่ ทางองค์การบริหารส่วนตำบลเข้าไปดูแลจัดการได้ไม่เต็มที่ เป็นเรื่องของทางกรมศิลปากร ส่วนแนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาโบราณสถานพงตึกนั้นอยากให้กรมศิลปากรเข้ามาพัฒนาและบูรณะโบราณสถานพงตึก (การสัมภาษณ์เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2552)

พระครูจริยาภิรัต เจ้าอาวาสวัดดงสัก กล่าวว่า พิพิธภัณฑ์วัดดงสัก วัดจัดการดูแลเอง โบราณวัตถุที่จัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์วัดดงสักมีประมาณ 1,500 ชิ้น รวมทั้งพระพุทธรูปจากสงคราม 9 ทัพด้วย โบราณวัตถุของที่นี่มีพระนารายณ์ 4 กร ได้ขึ้นทะเบียนเพียงชิ้นเดียว ในอดีตมีตู้จัดแสดงโบราณวัตถุสมัยทวารวดี ปัจจุบันทุบทิ้งแล้ว โดยจะย้ายพิพิธภัณฑ์มาจัดแสดงที่ศาลาการเปรียญ พิพิธภัณฑ์วัดดงสักมีทรัพยากรแล้ว คือ มีโบราณวัตถุและมีตู้จัดแสดงแล้ว แต่ยังขาดคนทำงาน (การสัมภาษณ์เมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม พ.ศ. 2552)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

พระครูสังฆรักษ์ อรุณ ปภัสฺสโร รองเจ้าอาวาสวัดดงสัก กล่าวว่า ขณะนี้พิพิธภัณฑ์กำลังดำเนินการปรับปรุงอยู่ พิพิธภัณฑ์นี้วัดทำเอง พระทำเอง และเงินของวัด พิพิธภัณฑ์ไม่ได้รับการสนับสนุนจากทางราชการทั้งจากอบต.พงตึกและกรมศิลปากร พระครูสังฆรักษ์ อรุณ ปภัสฺสโรเสนอว่าอยากได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐในเรื่องการให้ความรู้ เสริมความรู้แก่คนในพื้นที่ และสนับสนุนงบประมาณในการอนุรักษ์โบราณสถานพงตึก รวมทั้งสนับสนุนให้พิพิธภัณฑ์วัดดงสักมีการจัดการที่เป็นระบบและเป็นพิพิธภัณฑ์ที่สามารถเปิดให้บริการได้ (การสัมภาษณ์เมื่อวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2552)

คุณวรณัย พงศาชลากร นักมานุษยวิทยา มองว่าปัญหาการจัดการโบราณสถานพงตึก คือ ไม่มีการจัดการในเชิงองค์ความรู้ มีแต่การตกแต่งพื้นที่และโบราณสถานที่อาจเรียกว่า "จัดการเพียงวัตถุ" ปัญหาก็เลยตามมา เพราะองค์ความรู้กระจัดกระจาย

นอกจากนี้คุณวรนัยได้เสนอแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานพงตึก ดังนี้

1. การสร้าง Mini Museum จัดแสดงรูปภาพและของจำลอง, แผนผังโบราณ, แผนผังเดินเที่ยว

2. ดูแลความสะอาดของพื้นที่อย่างเร่งด่วน

3. จัดอบรมยุวมัคคุเทศก์ หรือมัคคุเทศก์น้อย (การสัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2552)

คุณประสิทธิ์ ฝาเงิน ชาวบ้านหมู่ 4 บ้านพงตึก การสัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 มกราคม พ.ศ. 2552 คุณประสิทธิ์ เสนอว่า อยากให้กรมศิลปากรเข้ามาดูแลให้มากกว่านี้ และอยากให้มีการจัดการให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เพื่อให้มีจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น และการสัมภาษณ์เมื่อวันที่ 18 ธันวาคม พ.ศ. 2552 คุณประสิทธิ์กล่าวว่า โบราณสถานพงตึกทั้ง 2 แห่ง จะมีกรมศิลปากรเข้ามาทำความสะอาดเพียงปีละ 2-3 ครั้ง และทางอบต.พงตึกก็เข้ามาช่วยทำความสะอาดด้วย คุณประสิทธิ์กล่าวว่าก่อนหน้านี้ทางอบต.เคยมีโครงการจะทำให้โบราณสถานพงตึกเป็นการท่องเที่ยวแบบ OTOP คือเป็นสถานที่ท่องเที่ยวของตำบลพงตึก แต่โครงการนี้ยังไม่ได้ดำเนินการต่อ คุณประสิทธิ์อธิบายว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ที่มาเยี่ยมชมโบราณสถานพงตึก ได้แก่ นักเรียน, นักศึกษา, พระภิกษุ, คนกาญจนบุรี(ต่างอำเภอ) และชาวต่างชาติ(ส่วนใหญ่ชาวญี่ปุ่นและไต้หวัน)

คุณประสิทธิ์ เสนอแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานพงตึก ดังนี้

1. ทำให้โบราณสถานพงตึกมีความน่าสนใจน่าดึงดูด เพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้ามามากๆและบอกต่อ การที่มีนักท่องเที่ยวมาแล้วกลับมาเที่ยวชมอีก ก็คือว่าเป็นการประสบความสำเร็จแล้ว

2. ทำให้โบราณสถานพงตึก เป็นสถานที่พักผ่อนและมีความร่มรื่น สามารถเข้ามานั่งเล่นพักผ่อนได้ จัดทำซุ้มหรือป้ายให้สวยงาม, ปลูกต้นไม้, มีโคมไฟ, นำภาพโบราณวัตถุและการขุดค้นมาจัดแสดง, นำของเก่ามาจัดแสดง มีซุ้มหรือป้ายให้สามารถถ่ายภาพเป็นที่ระลึกได้ คุณประสิทธิ์กล่าวว่าตัวโบราณสถานเป็นของเก่าจริง แต่สิ่งแวดล้อมรอบๆมีความสวยงาม ร่มรื่น และสะอาดตา

3. ในเวลากลางคืน ควรมีการประดับไฟเพื่อความสว่างและความสวยงาม เนื่องจากในปัจจุบันภายในโบราณสถานทั้งสองแห่งยังไม่มีไฟฟ้า มีเพียงไฟข้างทางถนนเท่านั้น ทำให้โบราณสถานในเวลากลางคืนมืดสนิท

4. กรมศิลปากรดูแลไม่ทั่วถึง ควรมอบหมายให้อบต.เข้ามาดูแล โดยมีการแบ่งหน้าที่ให้ชัดเจน และให้ส่วนท้องถิ่นสามารถดูแลและจัดการเองได้

คุณสมหมาย ฮับใบ ชาวบ้านหมู่ 4 บ้านพงตึก กล่าวว่า กรมศิลปากรเข้ามาดูแลโบราณสถานพงตึก นักท่องเที่ยวมีจำนวนไม่ค่อยเยอะ และมีนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติด้วย คุณสมหมายอยากให้มีนักท่องเที่ยวเข้ามาจำนวนมากๆ (การสัมภาษณ์เมื่อวันที่ 18 ธันวาคม พ.ศ. 2552)

คุณบุญสม ฝาเงิน ชาวบ้านหมู่ 4 บ้านพงตึก อาชีพแม่ค้า กล่าวว่านักท่องเที่ยวที่เข้ามาส่วนใหญ่จะเป็นแบบหมู่คณะ นั่งรถบัสเข้ามา นักท่องเที่ยวมีทั้งนักเรียน นักศึกษาและชาวต่างชาติ โดยนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะเข้ามาชมโบราณสถานทั้ง 2 แห่ง และพิพิธภัณฑ์วัดดงสัก นักท่องเที่ยวเข้ามาศึกษาแล้วก็กลับไป เนื่องจากที่นี่มีของน้อย และไม่มีอะไรให้นักท่องเที่ยวทำมากนัก การที่มี

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

นักท่องเที่ยวเข้ามานั้น ชาวบ้านไม่ได้รับผลประโยชน์มากนัก เพราะนักท่องเที่ยวไม่ได้มาซื้อของจากร้านค้าในชุมชนเลย คุณบุญสมอยากให้มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยอะๆ อยากให้มีอะไรดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามามากๆและมีอะไรให้นักท่องเที่ยวสามารถทำและชมได้มากกว่านี้ (การสัมภาษณ์เมื่อวันที่ 18 ธันวาคม พ.ศ. 2552)

แม่ค้าด้านหน้าทางเข้าแหล่งโบราณสถานและวัดดงสัก กล่าวว่า ร้านค้าบริเวณนี้ได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยวโบราณสถานพงตึก เนื่องจากมีนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเรื่อยๆและขับรถตรงไปตัวโบราณสถานและวัดเลย ไม่ได้แวะลงซื้อหรือกินอาหารบริเวณนี้ เดิมทางอบต.เคยมีโครงการแพริมน้ำและโครงการตลาดน้ำ ริมแม่น้ำแม่กลอง แต่ก็ยุติโครงการไป แม่ค้าบริเวณนี้มีความต้องการให้ทางอบต.เข้ามาช่วยจัดการบริเวณด้านหน้านี้ให้เป็นจุดแวะพักของนักท่องเที่ยวหรือปรับพื้นที่บริเวณเป็นแหล่งท่องเที่ยวด้วย (การสัมภาษณ์เมื่อวันที่ 18 ธันวาคม พ.ศ. 2552)

ภาพที่ 48 การสัมภาษณ์พระครูสังฆรักษ์ อรุณ ปภัสฺสโร
ถ่ายเมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2552

ภาพที่ 49 การสัมภาษณ์คุณประสิทธิ์ ฝาเงิน
ถ่ายเมื่อวันที่ 9 มกราคม 2552

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ความคิดเห็นและความต้องการของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่อการจัดการโบราณสถานพงตึก สามารถสรุปได้ ดังนี้

ตารางที่ 4 สรุปความคิดเห็นและความต้องการของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

ด้านปัญหา	ด้านความต้องการ
1. ปัญหาการจัดการโบราณสถานพงตึกให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยว 2. ปัญหาการขาดความร่วมมือของทุกส่วนผู้เกี่ยวข้องในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองพงตึก 3. ปัญหาการขาดการมีส่วนร่วมของส่วนท้องถิ่น 4. ปัญหาการให้ข้อมูล เช่น ป้ายข้อมูลและป้ายบอกทาง 5. ปัญหาขาดบุคลากรในการดูแลรักษาโบราณสถานและขาดคนบริหารจัดการ 6. ปัญหาขาดความรู้ในการจัดการพิพิธภัณฑ์วัดดงสัก 7. ปัญหาขาดงบประมาณ	1. การจัดการโบราณสถานพงตึกให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและโบราณคดี 2. การขุดค้น ขุดแต่ง และบูรณะโบราณสถานพงตึกเพิ่มเติมเพื่อหาหลักฐานใหม่ๆ 3. ส่วนท้องถิ่นและภาคประชาชนควรมีบทบาทและมีส่วนร่วมกับภาครัฐให้มากขึ้น โดยกำหนดหน้าที่การดูแลในด้านต่างๆอย่างชัดเจน 4. ภาครัฐควรสนับสนุนและส่งเสริมการดำเนินการจัดการโบราณสถานพงตึก 5. การปรับปรุงภูมิทัศน์และป้ายบรรยายต่างๆเพื่อดึงดูดความสนใจจากนักท่องเที่ยว 6. การส่งเสริมประชาสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและโบราณคดีของโบราณสถานพงตึก 7. การเผยแพร่ข้อมูลเอกสารเกี่ยวกับโบราณสถานพงตึก

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลพบุรีวิทยาเขต

ความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่อการจัดการโบราณสถานพงตึกดังกล่าว จะเป็นแนวทางสำคัญในการเสนอแนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาโบราณสถานพงตึกต่อไป

แนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาโบราณสถานพงตึก

การจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีมีแนวทางที่หลากหลายวิธี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการใช้ประโยชน์ของทรัพยากรในแต่ละพื้นที่ว่ามีความต้องการใช้ทรัพยากรอย่างไร และมีการนำมาปรับใช้ให้เข้ากับพื้นที่ตามความเหมาะสมอย่างไร จากการศึกษาปัญหาการจัดการ การประเมินคุณค่าศักยภาพและคุณค่าโบราณสถาน และการศึกษาผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง จะช่วยให้รู้แนวทางในการอนุรักษ์และการพัฒนาโบราณสถานพงตึกที่เหมาะสม

การกำหนดเป้าหมายการจัดการโบราณสถานพงตึก วัตถุประสงค์หลักของการจัดการโบราณสถานพงตึก คือ การอนุรักษ์และการพัฒนาโบราณสถานพงตึกให้เป็นไปอย่างเหมาะสม เพื่อเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จักและเกิดความภาคภูมิใจแก่คนในพื้นที่และคนทั่วไป และเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์จึงได้กำหนดเป้าหมายเพื่อดำเนินการวางแผนการจัดการไว้ดังนี้ คือการอนุรักษ์โบราณสถาน โดยมีการศึกษาและวางแผนดำเนินการอนุรักษ์โบราณสถานด้วยวิธีที่เหมาะสม ถูกต้องตามหลักเกณฑ์การอนุรักษ์ รวมทั้งการกระตุ้นคนในพื้นที่และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องให้เกิดความเข้าใจตระหนักและเกิดความสำนึกในการดูแล รักษา และอนุรักษ์ทรัพยากรวัฒนธรรมของโบราณสถานพงตึก

การวิเคราะห์สภาวะแวดล้อม (SWOT Analysis)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

การวิเคราะห์ SWOT เป็นเครื่องมือในการประเมินสถานการณ์สำหรับองค์กรหรือโครงการเพื่อกำหนดจุดแข็งและจุดอ่อนจากสภาพแวดล้อมภายใน โอกาส และอุปสรรคจากสภาพแวดล้อมภายนอก หรือสิ่งที่อาจเป็นปัญหาสำคัญในการดำเนินงานสู่สภาพที่ต้องการในอนาคต

ตารางที่ 5 การวิเคราะห์ SWOT ในการจัดทำแผนการจัดการโบราณสถานพงตึก

Strength	Weakness
1. ทรัพยากรที่มีอยู่ คือ โบราณสถาน, โบราณวัตถุและพิพิธภัณฑ์ 2. มีทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีคุณค่าหลายด้าน ทั้งคุณค่าด้านวิชาการ โบราณคดี และประวัติศาสตร์, คุณค่าด้านความหายากหรือจำนวนที่มีอยู่, คุณค่าที่แสดงนัยของอดีต และคุณค่าด้านเศรษฐกิจ 3. เส้นทางคมนาคมสะดวก 4. มีสินค้า OTOP ของกลุ่มชาวบ้าน	1. ขาดการจัดการอย่างถูกวิธี 2. ขาดบุคลากร 3. ขาดการส่งเสริมจากหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง 4. ขาดการประชาสัมพันธ์

ตารางที่ 5 การวิเคราะห์ SWOT ในการจัดทำแผนการจัดการโบราณสถานพงตึก (ต่อ)

Opportunity	Threat
1. จังหวัดกาญจนบุรี มีจำนวนนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเป็นจำนวนมากตลอดปี 2. องค์การบริหารส่วนตำบลพงตึก ให้ความสนับสนุนการดำเนินงานด้านศิลปวัฒนธรรมและมีโครงการพัฒนา 3 ปี ในด้านการปรับปรุงภูมิทัศน์สถานที่ท่องเที่ยว, ด้านการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว และด้านการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว 3. พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 กำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอำนาจหน้าที่ในการจัดระบบบริหารสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่น โดนที่หน่วยงานราชการส่วนกลางและส่วนภูมิภาคส่งเสริมและสนับสนุนการถ่ายโอนภารกิจแก่เทศบาล 4. รัฐบาลสนับสนุนให้แต่ละท้องถิ่นมีบทบาทในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู เผยแพร่และถ่ายทอดวัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และทรัพยากรทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นมากขึ้น 5. กรมศิลปากรจะถ่ายโอนอำนาจการดูแลรักษาโบราณสถาน	1. งบประมาณที่มีอยู่อย่างจำกัด ทำให้การดำเนินการโครงการที่ต้องใช้งบประมาณสูง ไม่สามารถดำเนินการได้ 2. ขาดการประชาสัมพันธ์ 3. แหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานพงตึก ไม่เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยว

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ผลจากการวิเคราะห์ SWOT ในการจัดทำแผนการจัดการโบราณสถานพงตึกนั้น ทำให้ทราบจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของการดำเนินงานจัดการโบราณสถานพงตึก ซึ่งผลวิเคราะห์นี้จะใช้เป็นแนวทางในการกำหนดวิสัยทัศน์ กำหนดแนวทางการจัดการเพื่อให้โบราณสถานพงตึกเกิดการพัฒนาไปในทางที่เหมาะสม โดยการกำหนดแนวทางการจัดการโบราณสถานพงตึกควรต้องดึงจุดแข็งที่มีอยู่มาใช้ประโยชน์จากโอกาสทางสภาพแวดล้อมและสามารถกำหนดแนวทางที่มุ่งเอาชนะ

อุปสรรคทางสภาพแวดล้อมหรือลดจุดอ่อนของการจัดการโบราณสถานพงตึก ดังนั้นแนวทางหรือแผนการจัดการโบราณสถานพงตึก ควรดึงจุดแข็งมาเสริมสร้าง ปรับใช้ และฉกฉวยโอกาสต่างๆมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่ ในขณะเดียวกันต้องเตรียมตั้งรับหรือป้องกันจากอุปสรรคภายนอกและปัญหาจุดอ่อนภายในต่างๆที่คาดว่าจะเกิดขึ้น

ทรัพยากรที่มีอยู่ของโบราณสถานพงตึกล้วนมีคุณค่าความสำคัญมาก ประกอบด้วยภาครัฐสนับสนุนให้ท้องถิ่นมีบทบาทในการอนุรักษ์วัฒนธรรมของตนมากขึ้นและองค์การบริหารส่วนตำบลพงตึกสนับสนุนและมีโครงการพัฒนาโบราณสถานพงตึกในด้านการปรับปรุงภูมิทัศน์ การส่งเสริมการท่องเที่ยว และการประชาสัมพันธ์ ซึ่งจะทำให้โบราณสถานพงตึกได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆทั้งด้านความรู้การจัดการอย่างถูกวิธีและงบประมาณ นอกจากนี้จะทำให้โบราณสถานพงตึกเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยว และทำให้โบราณสถานพงตึกเป็นสถานที่ท่องเที่ยวด้านโบราณคดีและประวัติศาสตร์ที่สำคัญของจังหวัดกาญจนบุรี

แนวทางการดำเนินงานการอนุรักษ์และการพัฒนาโบราณสถานพงตึก

ในการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายของแนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาโบราณสถานพงตึก สามารถแบ่งช่วงเวลาการดำเนินงานออกเป็น 3 ระยะ คือ ระยะสั้น(1-2 ปี) ระยะกลาง(3-5 ปี) และระยะยาว(5-10 ปี) การจัดทำแนวทางครั้งนี้เป็นการพิจารณาและกำหนดแนวทางปฏิบัติงาน โดยมุ่งหวังให้การอนุรักษ์และการพัฒนาโบราณสถานพงตึกเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล มีรายละเอียดของแผนงาน/กิจกรรม วัตถุประสงค์ ผู้รับผิดชอบ และผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับในแต่ละระยะ ดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วังท่าพระ

1. ระยะสั้น เป็นแผนงานเร่งด่วน ต้องดำเนินการในระยะ 1-2 ปี

1. แผนงานปรับปรุงภูมิทัศน์
2. แผนงานประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว
3. แผนงานพัฒนาพิพิธภัณฑ์วัดดงสัก

ตารางที่ 6 แผนงานปรับปรุงภูมิทัศน์

โครงการ	วัตถุประสงค์	กิจกรรม	งบประมาณ (บาท)	ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ	ผู้รับผิดชอบ
1.โครงการก่อสร้าง/ปรับปรุงถนนภายในหมู่บ้าน	เพื่อให้คนในหมู่บ้านได้มีถนนสำหรับใช้ในการคมนาคมได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว	ถนนคอนกรีตเสริมเหล็กขนาดความกว้าง 4.00 เมตร ความยาว 300 เมตร ความหนา 0.15 เมตร	2,500,000	ประชาชนในชุมชนมีการคมนาคมที่สะดวกรวดเร็ว	องค์การบริหารส่วนตำบลพงตึก ส่วนงานโยธา
2.โครงการขยายเขตติดตั้งไฟฟ้าสาธารณะและติดตั้งโคมไฟฟ้าสาธาณะภายในหมู่บ้าน	เพื่อขยายเขตไฟฟ้าสาธารณะและเพื่อให้ประชาชนมีไฟฟ้าแสงสว่างใช้และลดอาชญากรรม	ขยายเขตไฟฟ้าสาธารณะและติดตั้งโคมไฟฟ้าสาธารณะภายในหมู่บ้าน	700,000	ลดอัตราการเกิดอุบัติเหตุบนถนนและลดปัญหาอาชญากรรม	องค์การบริหารส่วนตำบลพงตึก ส่วนงานโยธา
3.โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์สถานที่ท่องเที่ยว	เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว และเพื่ออำนวยความสะดวกไว้บริการนักท่องเที่ยว	ก่อสร้างและปรับปรุงรอบๆ โบราณสถาน ปลูกไม้ดอกไม้ประดับ ทำทางเดิน ปรับปรุงระฆังหิน และก่อสร้างรั้วบริเวณโบราณสถาน	1,000,000	เพิ่มปริมาณนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมโบราณสถานพงตึก	1.องค์การบริหารส่วนตำบลพงตึก ส่วนงานโยธา 2.สำนักงานศิลปากรที่ 2

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางที่ 6 แผนงานปรับปรุงภูมิทัศน์ (ต่อ)

โครงการ	วัตถุประสงค์	กิจกรรม	งบประมาณ (บาท)	ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ	ผู้รับผิดชอบหลัก
4.โครงการปลูกต้นไม้สองข้างทางและไม้ยืนต้น	เพื่อปรับสภาพภูมิทัศน์ให้เกิดความสวยงามร่มรื่น และเพิ่มพื้นที่สีเขียว	ปลูกต้นไม้ยืนต้นสองข้างทาง	50,000	ช่วยลดมลภาวะและเกิดความร่มรื่นสวยงาม	องค์การบริหารส่วนตำบลพงตึกส่วนงานสำนักปลัด
5.โครงการปลูกไม้ดอกไม้ประดับริมทางสาธารณะ	เพื่อปรับสภาพภูมิทัศน์ให้เกิดความสวยงามร่มรื่น และเพิ่มพื้นที่สีเขียว	ปลูกไม้ดอกไม้ประดับริมทางสาธารณะ	50,000	ช่วยลดมลภาวะและเกิดความร่มรื่นสวยงาม	องค์การบริหารส่วนตำบลพงตึกส่วนงานสำนักปลัด

ตารางที่ 7 แผนงานประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

โครงการ	วัตถุประสงค์	กิจกรรม	งบประมาณ	ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ	ผู้รับผิดชอบหลัก
1.โครงการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว	เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว	จัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว เช่น กิจกรรมการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี ได้แก่ โบราณคดีสัญจร	60,000	เพิ่มปริมาณนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชม	1.องค์การบริหารส่วนตำบลพงตึกส่วนงานสำนักปลัด 2.สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด 3.สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เขต 1

ตารางที่ 7 แผนงานประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว (ต่อ)

โครงการ	วัตถุประสงค์	กิจกรรม	งบประมาณ (บาท)	ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ	ผู้รับผิดชอบหลัก
2.โครงการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว	เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว	จัดพิมพ์เอกสารทางวิชาการ วารสาร แผ่นพับ เผยแพร่ สื่อประชาสัมพันธ์ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ	50,000	เพิ่มปริมาณนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมและให้โบราณสถานพงตึกเป็นที่รู้จักแก่คนทั่วไป	1.องค์การบริหารส่วนตำบลพงตึก ส่วนงานสำนักปลัด 2.สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด 3.สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เขต1
3.โครงการปรับปรุงป้ายนิเทศแหล่งโบราณคดีและป้ายข้อมูล	เพื่อให้ข้อมูลและความรู้แก่นักท่องเที่ยวและเป็นแหล่งเรียนรู้	ออกแบบและจัดสร้างป้ายข้อมูลแหล่งทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ	100,000	เพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้าใจเรื่องราวและความเป็นมาของโบราณสถานพงตึก	1.สำนักงานศิลปากรที่ 2 2.องค์การบริหารส่วนตำบลพงตึก ส่วนงานสำนักปลัด

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางที่ 8 แผนงานพัฒนาพิพิธภัณฑ์วัดดงสัก

โครงการ	วัตถุประสงค์	กิจกรรม	งบประมาณ (บาท)	ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ	ผู้รับผิดชอบหลัก
1.โครงการพัฒนาพิพิธภัณฑ์วัดดงสัก	เพื่อให้พิพิธภัณฑ์วัดดงสักมีการจัดการที่เป็นระบบ	1.ปรับปรุงพื้นที่พิพิธภัณฑ์วัดดงสัก 2.รวบรวมโบราณวัตถุของเมืองพงตึก 3.อนุรักษ์โบราณวัตถุและศึกษาข้อมูลโบราณวัตถุ 4.จัดทำทะเบียนวัตถุให้เป็นระบบและสะดวกต่อการสืบค้นตรวจสอบโบราณวัตถุ 5.ออกแบบการจัดแสดงให้เหมาะสมโดยพิพิธภัณฑ์วัดดงสักควรแบ่งพื้นที่จัดแสดงออกเป็น 3 ส่วน คือ 1.ส่วนจัดแสดงประวัติความเป็นมาของชุมชน	1,200,000	พิพิธภัณฑ์วัดดงสักเป็นแหล่งเรียนรู้ของโบราณสถานพงตึก	1.องค์การบริหารส่วนตำบลพงตึก 2. วัดดงสัก 3. คนในชุมชน

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางที่ 8 แผนงานพัฒนาพิพิธภัณฑ์วัดดงสัก (ต่อ)

โครงการ	วัตถุประสงค์	กิจกรรม	งบประมาณ (บาท)	ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ	ผู้รับผิดชอบหลัก
		และวัด 2.ส่วนจัดแสดงโบราณวัตถุของเมืองพงตึก 3.ส่วนจัดแสดงโบราณวัตถุอื่นๆ ของพิพิธภัณฑ์			

2. ระยะกลาง ต้องดำเนินการในระยะ 3-5 ปี

1. แผนงานพัฒนาแหล่งเรียนรู้โบราณสถานพงตึก
2. แผนงานพัฒนาความเป็นผู้นำในชุมชน
3. แผนงานส่งเสริมรายได้แก่คนในชุมชน

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางที่ 9 แผนงานพัฒนาแหล่งเรียนรู้โบราณสถานพงตึก

โครงการ	วัตถุประสงค์	กิจกรรม	งบประมาณ (บาท)	ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ	ผู้รับผิดชอบหลัก
1.โครงการพัฒนาแหล่งเรียนรู้โบราณสถานพงตึก	เพื่อเป็นการแนะนำและให้ข้อมูลเกี่ยวกับโบราณสถานพงตึก	สร้างอาคารแหล่งเรียนรู้เมืองพงตึก หรือจัดสร้างอาคารนิทรรศการภายในแหล่งโบราณคดีเป็นอาคารเอนกประสงค์ชั้นเดียว อาคารนิทรรศการแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ 1.ส่วนของข้อมูลแหล่ง	1,500,000	ทำให้เมืองพงตึกเป็นแหล่งเรียนรู้และเพิ่มปริมาณนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชม	1.สำนักงานศิลปากรที่ 2 2.องค์การบริหารส่วนตำบลพงตึก 3.สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด

ตารางที่ 9 แผนงานพัฒนาแหล่งเรียนรู้โบราณสถานพงตึก (ต่อ)

โครงการ	วัตถุประสงค์	กิจกรรม	งบประมาณ (บาท)	ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ	ผู้รับผิดชอบหลัก
		2.ส่วนของการวิเคราะห์หลักฐานทางโบราณคดี และ 3.ส่วนวัฒนธรรมทวารวดีภายในอาคารจะมีการนำเสนอข้อมูลที่เกี่ยวกับแหล่งโบราณคดีพงตึก ได้แก่ ประวัติการขุดค้น/ขุดแต่ง, ประวัติและความสำคัญของเมืองพงตึก, การวิเคราะห์โบราณวัตถุที่พบ โดยจัดแสดงข้อมูลในรูปแบบป้ายนิทรรศการบรรยายและมีภาพโบราณวัตถุที่พบประกอบ นอกจากนี้มีการจัดแสดงให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติวัฒนธรรมทวารวดีลุ่มแม่น้ำแม่กลอง			

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางที่ 10 แผนงานพัฒนาความเป็นผู้นำในชุมชน

โครงการ	วัตถุประสงค์	กิจกรรม	งบประมาณ (บาท)	ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ	ผู้รับผิดชอบหลัก
1.โครงการจัดอบรมให้ความรู้ในบทบาทหน้าที่ให้แก่ผู้นำชุมชน	เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารและการพัฒนาของผู้นำชุมชน	ฝึกอบรมให้ความรู้กับผู้นำชุมชน	20,000	ผู้นำชุมชนเข้าใจถึงบทบาทหน้าที่ของตนเองมากขึ้น	องค์การบริหารส่วนตำบลพงตึกส่วนงานสำนักปลัด
2.โครงการจัดส่งผู้นำชุมชนเข้าร่วมโครงการอบรมต่างๆ	เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารและการพัฒนาของผู้นำชุมชน	จัดส่งผู้นำชมชนเข้าร่วมโครงการฝึกอบรม	20,000	ผู้นำชุมชนมีความรู้ในด้านต่างๆมากขึ้น	องค์การบริหารส่วนตำบลพงตึกส่วนงานสำนักปลัด

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

ตารางที่ 11 แผนงานส่งเสริมรายได้แก่คนในชุมชน

โครงการ	วัตถุประสงค์	กิจกรรม	งบประมาณ (บาท)	ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ	ผู้รับผิดชอบหลัก
1.โครงการก่อสร้างศูนย์ฝึกอาชีพ	เพื่อเป็นการให้ประชาชนมีรายได้เพิ่มมากขึ้น	จัดสร้างศูนย์ฝึกอาชีพ	300,000	ลดประชากรว่างงานและมีรายได้เพิ่มมากขึ้น	องค์การบริหารส่วนตำบลพงตึกส่วนงานโยธา

ตารางที่ 11 แผนงานส่งเสริมรายได้แก่คนในชุมชน (ต่อ)

โครงการ	วัตถุประสงค์	กิจกรรม	งบประมาณ (บาท)	ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ	ผู้รับผิดชอบหลัก
2.โครงการจัดฝึกอบรมด้านอาชีพให้แก่ประชาชน	เพื่อเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ให้แก่ประชาชน	ฝึกอบรมอาชีพแก่ประชาชน	70,000	ประชาชนมีรายได้และมีประสบการณ์เพิ่มมากขึ้น	องค์การบริหารส่วนตำบลพงตึกส่วนงานสำนักปลัด
3.โครงการส่งเสริมสนับสนุนงบประมาณให้กลุ่มส่งเสริมอาชีพ	ประชาชนมีรายได้มากขึ้นและชุมชนมีความเข้มแข็ง	สนับสนุนงบประมาณให้กลุ่มส่งเสริมอาชีพ	150,000	กลุ่มอาชีพมีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น	องค์การบริหารส่วนตำบลพงตึกส่วนงานสำนักปลัด
4.โครงการสนับสนุนกลุ่ม OTOP	เพื่อส่งเสริมสินค้าประจำตำบลให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย	ส่งเสริมสนับสนุนผลิตภัณฑ์ OTOP	100,000	ประชาชนมีรายได้เพิ่มมากขึ้นและเป็นการประชาสัมพันธ์ตำบล	องค์การบริหารส่วนตำบลพงตึกส่วนงานสำนักปลัด

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

3. ระยะยาว เป็นระยะที่สามารถทำได้ในระยะตั้งแต่ 5-10 ปี

1. แผนงานศึกษาวิจัยทางโบราณคดี ประวัติศาสตร์

ตารางที่ 12 แผนงานศึกษาวิจัยทางโบราณคดี ประวัติศาสตร์

โครงการ	วัตถุประสงค์	กิจกรรม	งบประมาณ (บาท)	ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ	ผู้รับผิดชอบหลัก
1.โครงการขุดค้น/ขุดแต่งและบูรณะโบราณสถานพงตึก	1. เพื่อศึกษาวิจัยทางโบราณคดี 2. รวบรวมหลักฐานทางโบราณคดี 3. เพื่อหาหลักฐานใหม่ที่แสดงถึงการตั้งถิ่นฐาน, วิถีชีวิตของชุมชนเมืองพงตึก 4. เพื่อหาหลักฐานใหม่ที่อธิบายถึงการติดต่อและการรับอิทธิพลกับชุมชนภายนอก	ขุดค้นแหล่งโบราณคดีพงตึก	ปีละ 3,000,000	เพื่อรวบรวมโบราณวัตถุและหลักฐานใหม่ๆในการวิเคราะห์และตีความชุมชนเมืองพงตึก	1.สำนักงานศิลปากรที่ 2 2.องค์การบริหารส่วนตำบลพงตึก

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

ในแผนงานขุดค้นโบราณสถานพงตึก แบ่งระยะดำเนินงานขุดค้นออกเป็น 5-10 ปี

1. ปีแรก ขุดตรวจสอบพื้นที่หลุมเดิม(Re-check) เพื่อตรวจสอบชั้นดินและหลักฐานทางโบราณคดี ได้แก่ บริเวณโบราณสถานแห่งที่ 1,2 บริเวณโบราณสถานสวนกล้วย(เดิม), ทางแนวเกวียนโบราณ และบริเวณบ้านปลักสะแก

2. ปีที่สอง ขุดค้นบริเวณทิศเหนือของเมืองพงตึก ได้แก่ บริเวณโบราณสถานแห่งที่ 1, บริเวณโบราณสถานสวนกล้วย(เดิม) และทางแนวเกวียนโบราณเนื่องจากบริเวณนี้เป็นบริเวณที่คาดว่าคงมีความสำคัญมากในสมัยทวารวดี เป็นบริเวณศาสนสถานที่สำคัญของเมือง รวมทั้งพบหลักฐานที่แสดงถึงการติดต่อกับชุมชนอื่นด้วย

3. ปีที่สาม ขุดค้นบริเวณทิศตะวันออกของเมืองพงตึก ได้แก่ บริเวณโบราณสถานแห่งที่ 2 และบริเวณริมน้ำแม่กลอง เนื่องจากโบราณสถานแห่งที่ 2 เป็นศาสนสถานอีกแห่งหนึ่งของเมืองพงตึก ศาสนสถานแห่งนี้พบฐานสถูปทรงกลม และพบโบราณวัตถุจำนวนมากบริเวณริมแม่น้ำแม่กลอง การขุดค้นครั้งนี้จะทำให้พบหลักฐานทางโบราณคดีเพิ่มขึ้น เพื่อนำมาวิเคราะห์ตีความเรื่องของเมืองพงตึกต่อไป

4. ปีที่สี่ ขุดค้นบริเวณทิศใต้ของเมืองพงตึก ได้แก่ บริเวณบ้านปลักสะแก เพราะเคยขุดค้นพบโบราณวัตถุจำพวกภาชนะดินเผาที่มีรูปทรงและการตกแต่งลักษณะพิเศษ ซึ่งคาดว่าคงจะคงใช้ในโอกาสพิเศษ สันนิษฐานว่าบริเวณทิศใต้ของเมืองน่าจะเป็นพื้นที่อยู่อาศัยของชุมชน จึงต้องตรวจสอบหาหลักฐานใหม่ เพื่อตอบคำถามเรื่องการตั้งถิ่นฐานของชุมชนพงตึกแห่งนี้

5. ปีที่ห้าถึงปีที่สิบ อาจมีการขุดค้นเพิ่มเติมต่อไป ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับหลักฐานที่พบในแต่ละระยะ ถ้าหากค้นพบโบราณสถานแห่งใหม่ จำเป็นต้องเนินการขยายพื้นที่ขุดตรวจสอบ นอกจากนี้อาจขุดค้นตรวจสอบชั้นดินเพื่อเป็นการกำหนดอายุหลักฐาน

แนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาโบราณสถานพงตึกทั้ง 3 ระยะที่กล่าวมาข้างต้น ซึ่งได้แก่

1. ระยะสั้น หรือ แผนงานเร่งด่วนต้องดำเนินการในระยะ 1-2 ปี

   1.1 แผนงานปรับปรุงภูมิทัศน์

   1.2 แผนงานประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว

   1.3 แผนงานพัฒนาพิพิธภัณฑ์วัดดงสัก

2. ระยะกลาง ต้องดำเนินการในระยะ 3-5 ปี

   2.1 แผนงานพัฒนาแหล่งเรียนรู้โบราณสถานพงตึก

   2.2 แผนงานพัฒนาความเป็นผู้นำในชุมชน

   2.3 แผนงานส่งเสริมรายได้แก่คนในชุมชน

3. ระยะยาว เป็นระยะที่สามารถทำได้ในระยะตั้งแต่ 5-10 ปี

   3.1 แผนงานศึกษาวิจัยทางโบราณคดี ประวัติศาสตร์

แนวทางทั้งสามระยะนี้ สามารถนำไปปฏิบัติเป็นแผนโครงการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานพงตึกในอนาคตได้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บทที่ 5
บทสรุป

เมืองโบราณพงตึก เป็นชุมชนสมัยทวารวดี มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 11 โดยกำหนดอายุได้จากซากฐานศาสนสถานของแหล่งโบราณคดีพงตึกที่มีลักษณะเหมือนกับเมืองโบราณสมัยทวารวดี เช่น เมืองนครปฐมและเมืองคูบัว และโบราณวัตถุที่พบแสดงถึงศิลปะสมัยทวารวดี ซึ่งได้แก่ พระพุทธรูปสมัยทวารวดีและพระพุทธรูปที่ได้รับอิทธิพลของศิลปะอินเดีย เมืองโบราณพงตึกเคยเป็นที่ตั้งของเมืองโบราณที่มีความสำคัญทางศาสนา และเป็นเมืองที่มีเส้นทางโบราณติดต่อกับพ่อค้าชาวอินเดียที่มาทางทะเล โดยผ่านมาจากพม่าเข้ามาทางด่านพระเจดีย์สามองค์ จังหวัดกาญจนบุรี มาตามลำน้ำแควน้อย ตัดเข้าสู่แควใหญ่และลำน้ำแม่กลอง เมืองพงตึกตั้งอยู่ระหว่างเมืองราชบุรีและเมืองนครปฐม กึ่งทางระหว่างเมืองราชบุรีกับเมืองกาญจนบุรี และกึ่งทางระหว่างเมืองกาญจนบุรีและเมืองนครปฐม ดังนั้นเมืองพงตึกจึงเป็นสถานที่แวะพักของพ่อค้าและนักเดินทางชาวอินเดียที่เดินทางมาติดต่อค้าขายกับชุมชนเมืองโบราณสมัยทวารวดีในลุ่มแม่น้ำภาคกลางของไทย

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วิทยทรัพยากร

การศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาโบราณสถานพงตึก เป็นการศึกษาโดยการใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการอนุรักษ์และการพัฒนาโบราณสถานพงตึก ในประเด็นการประเมินศักยภาพและคุณค่าของโบราณสถานพงตึก ศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม รวมทั้งศึกษาความต้องการของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการโบราณสถานพงตึก เพื่อเสนอแนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาโบราณสถานพงตึกให้เป็นไปอย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพในการนำไปสู่แผนปฏิบัติการ โดยมุ่งหวังให้โบราณสถานพงตึกเป็นแหล่งเรียนรู้ศึกษาค้นคว้าและเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีของจังหวัดกาญจนบุรี เพื่อเสนอแนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาโบราณสถานพงตึก ให้เป็นตัวอย่างในการศึกษาแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานแห่งอื่นๆต่อไป

แนวคิดการวิเคราะห์ในการวิจัยครั้งนี้ได้จากแนวคิดและผลจากการวิจัยต่างๆ มาสร้างเป็นกรอบสำหรับการศึกษาและวิเคราะห์ดังนี้ คือ การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการโบราณสถานพงตึก การประเมินศักยภาพและคุณค่าของโบราณสถานพงตึกในด้านต่างๆ ส่วนการอนุรักษ์และพัฒนาจะนำแนวคิดการอนุรักษ์ แนวคิดการพัฒนาเชิงอนุรักษ์ และแนวคิดการ

จัดการภูมิทัศน์ มาประยุกต์และปรับใช้ให้สอดคล้องกัน เพื่อนำไปสู่แนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาโบราณสถานพงตึกที่เหมาะสมและสามารถนำไปสู่แผนปฏิบัติการได้

การสำรวจโบราณสถานพงตึกและพื้นที่โดยรอบ เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของแหล่ง และเพื่อช่วยในการประเมินคุณค่าของโบราณสถาน ซึ่งแบ่งพื้นที่ศึกษาได้ 6 บริเวณ ดังนี้

1. บริเวณสวนกล้วย (เดิม)
2. บริเวณบ้านปลักสะแก
3. โบราณสถานแห่งที่ 1 เป็นฐานอาคารก่อด้วยศิลาแลงรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า
4. โบราณสถานแห่งที่ 2 เป็นฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัส
5. โบราณสถานแห่งที่ 2 เป็นฐานศิลาแลงทรงกลม
6. พิพิธภัณฑ์วัดดงสัก ตั้งอยู่ในบริเวณวัดดงสัก

จากหลักฐานทางโบราณคดีที่พบ ทำให้ทราบว่าเมืองพงตึกเป็นเมืองที่มีความสำคัญทางศาสนาและเป็นเมืองแวะพักของพ่อค้าอินเดียที่เดินทางมาติดต่อค้าขายกับชุมชนเมืองโบราณสมัยทวารวดีในลุ่มแม่น้ำภาคกลางของไทย ได้แก่ เมืองนครปฐม เมืองอู่ทอง เมืองคูบัว เป็นต้น โบราณสถานของเมืองพงตึกเป็นโบราณสถานที่มีความเกี่ยวเนื่องในพระพุทธศาสนา ส่วนโบราณวัตถุที่ขุดพบ ณ บริเวณโบราณสถานเป็นโบราณวัตถุที่แสดงถึงการนับถือศาสนาเป็นส่วนใหญ่ และพบโบราณวัตถุประเภทภาชนะดินเผาที่น่าจะใช้ในโอกาสพิเศษหรือใช้ในการประกอบพิธีสำคัญ รวมทั้งพบโบราณวัตถุที่นำมาจากชุมชนภายนอก เพื่อการค้าขายและเผยแพร่พระพุทธศาสนา หากพิจารณาจากตำแหน่งและหลักฐานที่พบ บริเวณสวนกล้วยและโบราณสถานแห่งที่ 1 น่าจะเป็นสถานที่สำคัญของเมืองนี้ เป็นศาสนสถานขนาดใหญ่ของเมือง และเป็นบริเวณที่พบโบราณวัตถุจากต่างแดน ส่วนโบราณสถานแห่งที่ 2 คงเป็นศาสนสถานอีกแห่งหนึ่งของเมืองพงตึก ศาสนสถานแห่งนี้มีสถูปฐานทรงกลม และบริเวณบ้านปลักสะแก อยู่ทางทิศใต้ของเมืองพงตึก พบโบราณวัตถุจำพวกภาชนะดินเผาที่มีรูปทรงลักษณะพิเศษ มีการตกแต่งสวยงามแปลกตา ซึ่งคาดว่าคงจะคงใช้ในโอกาสพิเศษ สันนิษฐานว่าบริเวณทิศใต้ของเมืองน่าจะเป็นพื้นที่อยู่อาศัยของชุมชน

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วังท่าพระ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

แผนที่ที่ 4 แผนที่แสดงตำแหน่งหลักฐานทางโบราณคดีของเมืองพงตึก

ที่มา : Google map, Pong Tuk [online], accessed 25 Febuary 2010.

Available from http://maps.google.com/

สภาพปัจจุบันของโบราณสถานพงตึกว่าอยู่ในสภาพที่ใกล้จะเสื่อมโทรม และควรได้รับการดูแลรักษาอย่างเร่งด่วน ปัญหาหลักของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมทางโบราณคดี คือ

1. ขาดสาระทางวิชาการ เพื่อสร้างเนื้อหาเผยแพร่ทั้งที่แหล่งโบราณคดีพงตึกและผ่านสื่อประชาสัมพันธ์ชนิดต่างๆ

2. ขาดคนในการดูแลบำรุงรักษาตลอดเวลาและขาดคนในการบริหารจัดการอย่างเต็มเวลา

3. ขาดเงินสำหรับการดำเนินการแก้ปัญหาในข้อที่ 1 และ 2

ส่วนการประเมินศักยภาพและคุณค่าของโบราณสถานพงตึก จะพิจารณา 2 ส่วน คือ การประเมินคุณค่าความสำคัญของโบราณสถานพงตึก และการประเมินความเสื่อมโทรมของโบราณสถานพงตึก

การประเมินคุณค่าและความเสื่อมโทรมจะทำให้สามารถจัดลำดับความสำคัญและความเสื่อมโทรมของโบราณสถานพงตึกได้ รวมไปถึงความเร่งด่วนในการอนุรักษ์และการพัฒนา ซึ่งจะเป็นปัจจัยสำคัญในการเสนอแนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนา โดยผลการจัดลำดับการอนุรักษ์และการพัฒนาเร่งด่วน มีดังนี้

ตารางที่ 13 การแบ่งกลุ่มลำดับการอนุรักษ์และการพัฒนาเร่งด่วน

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

กลุ่ม	พื้นที่	สรุปผลการประเมิน	
		ความสำคัญ	ความเสื่อมโทรม
A	-โบราณสถานแห่งที่ 2 ฐานวงกลม -โบราณสถานแห่งที่ 2 ฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัส -โบราณสถานแห่งที่ 1 ฐานอาคารสี่เหลี่ยมผืนผ้า	มาก	มาก

การประเมินศักยภาพและคุณค่าของโบราณสถานพงตึกนั้น สรุปได้ว่าโบราณสถานพงตึกมีคุณค่าความสำคัญสูงมาก ทั้งด้านคุณค่าทางวิชาการ โบราณคดีและประวัติศาสตร์ คุณค่าความหายาก คุณค่าที่แสดงนัยของอดีต และคุณค่าด้านเศรษฐกิจ แต่ทั้งนี้โบราณสถานพงตึกมีความเสื่อมโทรมทางกายภาพเช่นกัน จึงจำเป็นต้องเร่งอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานพงตึกอย่างเร่งด่วนที่สุด ดังนั้นการประเมินคุณค่าและความเสื่อมโทรมเป็นปัจจัยสำคัญในการเสนอแนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนา

ความคิดเห็นและความต้องการของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่อการจัดการโบราณสถานพงตึก สามารถสรุปได้ ดังนี้

1. การจัดการโบราณสถานพงตึกให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและโบราณคดี

2. การขุดค้น ขุดแต่ง และบูรณะโบราณสถานพงตึกเพิ่มเติมเพื่อหาหลักฐานใหม่ๆ

3. ส่วนท้องถิ่นและภาคประชาชนควรมีบทบาทและมีส่วนร่วมกับภาครัฐให้มากขึ้น โดยกำหนดหน้าที่การดูแลในด้านต่างๆอย่างชัดเจน

4. ภาครัฐควรสนับสนุนและส่งเสริมการดำเนินการจัดการโบราณสถานพงตึก

5. ขาดคนดูแลรักษาโบราณสถานพงตึกและขาดคนบริหารจัดการ

6. ขาดงบประมาณในการอนุรักษ์โบราณสถานพงตึก

7. การปรับปรุงภูมิทัศน์และป้ายบรรยายต่างๆ เพื่อดึงดูดความสนใจจากนักท่องเที่ยว

8. การส่งเสริมประชาสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและโบราณคดีของโบราณสถานพงตึก

9. การเผยแพร่ข้อมูลเอกสารเกี่ยวกับโบราณสถานพงตึก

ผลจากการวิเคราะห์ SWOT ในการจัดทำแผนการจัดการโบราณสถานพงตึกนั้น ทำให้ทราบจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของการดำเนินงานจัดการโบราณสถานพงตึก ซึ่งผลวิเคราะห์นี้จะใช้เป็นแนวทางในการกำหนดวิสัยทัศน์ กำหนดแนวทางการจัดการเพื่อให้โบราณสถานพงตึกเกิดการพัฒนาไปในทางที่เหมาะสม ทรัพยากรที่มีอยู่ของโบราณสถานพงตึกนั้นล้วนมีคุณค่าความสำคัญมาก ประกอบด้วยภาครัฐสนับสนุนให้ท้องถิ่นมีบทบาทในการอนุรักษ์วัฒนธรรมของตนมากขึ้นและองค์การบริหารส่วนตำบลพงตึกสนับสนุนและมีโครงการพัฒนาโบราณสถานพงตึกในด้านการปรับปรุงภูมิทัศน์ การส่งเสริมการท่องเที่ยว และการประชาสัมพันธ์ ซึ่งจะทำให้โบราณสถานพงตึกได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆทั้งด้านความรู้การจัดการอย่างถูกวิธีและงบประมาณ นอกจากนี้จะทำให้โบราณสถานพงตึกเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยว และทำให้โบราณสถานพงตึกเป็นสถานที่ท่องเที่ยวด้านโบราณคดีและประวัติศาสตร์ที่สำคัญของจังหวัดกาญจนบุรี

ในการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายของแนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาโบราณสถานพงตึก สามารถแบ่งช่วงเวลาการดำเนินงานออกเป็น 3 ระยะ คือ

1. ระยะสั้น หรือ แผนงานเร่งด่วนต้องดำเนินการในระยะ 1-2 ปี

1.1 แผนงานปรับปรุงภูมิทัศน์

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

1.2 แผนงานประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว

1.3 แผนงานพัฒนาพิพิธภัณฑ์วัดดงสัก

2. ระยะกลาง ต้องดำเนินการในระยะ 3-5 ปี

2.1 แผนงานพัฒนาแหล่งเรียนรู้โบราณสถานพงตึก

2.2 แผนงานพัฒนาความเป็นผู้นำในชุมชน

2.3 แผนงานส่งเสริมรายได้แก่คนในชุมชน

3. ระยะยาว เป็นระยะที่สามารถทำได้ในระยะตั้งแต่ 5-10 ปี

3.1 แผนงานศึกษาวิจัยทางโบราณคดี ประวัติศาสตร์

ข้อเสนอแนะ

แนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาโบราณสถานพงตึกที่เสนอมาข้างต้น เป็นเพียงแนวทางหนึ่งเพื่อการอนุรักษ์และการพัฒนาโบราณสถานพงตึกให้เป็นไปอย่างเหมาะสม เพื่อเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จักและเกิดความภาคภูมิใจแก่คนในพื้นที่และคนทั่วไป อย่างไรก็ตามแนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาโบราณสถานพงตึกที่เหมาะสมนั้น สามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับแหล่งได้นั้น ต้องขึ้นอยู่กับหลายปัจจัยด้วยกัน เช่น งบประมาณ, ความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง, ระยะเวลาดำเนินงาน เป็นต้น ดังนั้นในการดำเนินการเชิงปฏิบัติการอาจมีการปรับใช้แนวทางด้านอื่นๆให้มีความเหมาะสมกับทรัพยากรต่างๆที่มีอยู่

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลงวันลิขสิทธิ์

แผนงานอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานพงตึก สามารถแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบหลักให้แก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่างๆได้ดังนี้

1. กรมศิลปากร รับผิดชอบดูแลด้านการปรับปรุงภูมิทัศน์, ด้านการปรับปรุงป้ายนิเทศแหล่ง/ป้ายข้อมูล, ด้านการพัฒนาแหล่งเรียนรู้โบราณสถานพงตึก และด้านการศึกษาวิจัยทางโบราณคดี ประวิติศาสตร์

2. องค์การบริหารส่วนตำบลพงตึก รับผิดชอบดูแลด้านการก่อสร้างปรับปรุงถนน, ด้านการขยายเขตติดตั้งไฟฟ้าสาธารณะและโคมไฟ, ด้านการปรับปรุงภูมิทัศน์, ด้านการปลูกต้นไมและดอกไม้ริมทาง, ด้านการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว, ด้านการประชาสัมพันธ์, ด้านการปรับปรุงป้ายนิเทศแหล่ง/ป้ายข้อมูล, ด้านการพัฒนาพิพิธภัณฑ์วัดดงสัก, ด้านการพัฒนาแหล่งเรียนรู้โบราณสถานพงตึก, ด้านการจัดอบรมให้ความรู้ผู้นำชุมชน, ด้านการส่งเสริมและสนับสนุนอาชีพให้ชุมชน และด้านการศึกษาวิจัยทางโบราณคดี ประวิติศาสตร์

3. สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดกาญจนบุรี รับผิดชอบดูแลด้านการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว, ด้านการประชาสัมพันธ์ และด้านการพัฒนาแหล่งเรียนรู้โบราณสถานพงตึก

4. สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เขต 1 รับผิดชอบดูแลด้านการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวและด้านการประชาสัมพันธ์

5. วัดดงสัก รับผิดชอบดูแลด้านการพัฒนาพิพิธภัณฑ์วัดดงสัก

6. คนในชุมชน รับผิดชอบดูแลด้านการพัฒนาพิพิธภัณฑ์วัดดงสัก

ทั้งนี้การดำเนินงานอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานพงตึกให้สัมฤทธิ์ผลได้ ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน โดยเฉพาะส่วนท้องถิ่น ซึ่งประกอบด้วยคนในชุมชนและส่วนราชการท้องถิ่นที่จะเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนการทำงานอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรทางวัฒนธรรมในเขตพื้นที่ของตน อย่างไรก็ตามการดำเนินงานอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานพงตึกต้องพึ่งพาความรู้, ประสบการณ์, คำแนะนำ และงบประมาณจากภาครัฐบาลและเอกชนด้วย ทรัพยากรวัฒธรรมถือเป็นสมบัติเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของทุกคนในชาติ จึงจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจ การช่วยเหลือกันหลายๆฝ่าย เพื่อให้โบราณสถานพงตึกที่ทรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีให้คงอยู่ต่อไป

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บรรณานุกรม

กรมแผนที่ทหาร. “อำเภอบ้านโป่ง” ระวาง 4936 I. พิมพ์ครั้งที่ 1 - RTSD แผนที่ประเทศไทย ลำดับชุด L 7017. 2542. มาตราส่วน 1:50,000.

กรมวิชาการ. **กาญจนบุรี ศรีภูมิภาคตะวันตก.** กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2544.

กรมศิลปากร. “ระเบียบกรมศิลปากรว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน พ.ศ. 2528.” 19 สิงหาคม 2528.

_____. **สมุดนำชมโบราณสถาน ตำบลพงตึก และปูชนียสถานพระแท่นดงรัง อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี.** พระนคร : กรมศิลปากร, 2505.

เกรียงไกร เกิดศิริ. **ชุมชนกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม.** กรุงเทพฯ : อุษาคเนย์, 2551.

ไชยพจน์ หวลมานพ. **สถูปจำลองดินเผาสมัยทวารวดี**. กรุงเทพฯ : คณะศิลปกรรม สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล, 2547.

โชคชัย คำแหง. **รวมกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาท้องถิ่น.** กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์การพิมพ์ (1997), 2547.

เถาวัลย์ นันทาภิวันต์. **หลักการจัดการ**. กรุงเทพฯ : คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.

ธนกฤต ลออสุวรรณ. “การศึกษาคติความเชื่อของชุมชนโบราณสมัยทวารวดีในลุ่มแม่น้ำแม่กลองและท่าจีน : กรณีศึกษาจากพระพิมพ์ดินเผา.” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2546.

ธนิก เลิศชาญฤทธ์และคณะ. **การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน.** กรุงเทพฯ : คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2547.

_____. **เอกสารประกอบการสอน วิชาแนวคิดและทฤษฎีการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม.** กรุงเทพฯ : คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2550.

นันทิยา หุตานุวัตร และ ณรงค์ หุตานุวัตร. SWOT : **การวางแผนกลยุทธ์ธุรกิจชุมชน.** อุบลราชธานี : คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 2545.

ประสงค์ เอี่ยมอนันต์. **“**การพัฒนาเชิงอนุรักษ์:มุมมองจาก รศ. ประสงค์ เอี่ยมอนันต์.” **เมืองโบราณ**. 20, 3 (กรกฎาคม-กันยายน 2537) : 63-38.

_____. “การพัฒนาเชิงอนุรักษ์เมืองเก่าลพบุรี.” **หน้าจั่ว.** 11 (2534) : 102-116.

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ปาริชาต สถาปิตานนท์ และคณะ. **การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและการพัฒนาชุมชน:จากแนวคิดสู่ปฏิบัติการวิจัยในสังคมไทย**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2549.

ผาสุข อินทราวุธ. **ดรรชนีภาชนะดินเผาสมัยทวารวดี**. กรุงเทพฯ : ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ, 2528.

พิริยะ ไกรฤกษ์. **ประวัติศาสตร์ศิลปะและโบราณคดีในประเทศไทย.** กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, 2533.

พิสิฐ เจริญวงศ์. **รวมบทความเกี่ยวกับ "การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม" ลงพิมพ์ในคอลัมน์ "ศิลปวัฒนธรรม" ของหนังสือ "อาทิตย์" รายสัปดาห์.** กรุงเทพฯ. : ม.ป.ท., 2550.

มยุรี สุภังคนาช. "การศึกษาเพื่อแนวทางการอนุรักษ์วัดในชุมชนริมคลองอ้อม จังหวัดนนทบุรี." วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2545.

ยอร์ช เซเดย์. **ตำนานอักษรไทย ตำนานพระพิมพ์ การขุดค้นที่พงตึกและความสำคัญต่อประวัติศาสตร์สมัยโบราณแห่งประเทศไทย ศิลปะไทยสมัยสุโขทัยราชธานีรุ่นแรกของไทย**. พระนคร : องค์การค้าคุรุสภา, 2507.

ราชบัณฑิตสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตสถาน พ.ศ. 2525**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตสถาน, 2538.

_____. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตสถาน พ.ศ. 2542**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, 2546.

วรวุธ สุวรรณฤทธิ์. **ประวัติศาสตร์เมืองกาญจนบุรี.** กาญจนบุรี : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏกาญจนบุรี, 2542.

วิวัฒนชัย บุญญานุพงศ์. "การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชน : ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนมอญบ้านเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี." วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขารัฐศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2544.

สมเกียรติ เจริญผล. "ร่องรอยชุมชนโบราณ ในช่วงสมัยประวัติศาสตร์ตอนต้น ถึงก่อนพุทธศตวรรษที่ 16 ในจังหวัดกาญจนบุรี." สารนิพนธ์ ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2534.

สมจิต โยธะคง. **การจัดการงานดูแลบำรุงรักษาภูมิทัศน์**. กรุงเทพฯ : รวมสาส์น, 2541.

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

สายันต์ ไพรชาญจิตร์. **กระบวนการโบราณคดีชุมชน : การวิจัยเชิงปฏิบัติการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างความสามารถของ ชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในจังหวัดน่าน**. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548.

_____. **การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในงานพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพฯ : โครงการโบราณคดีชุมชนมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2550.

สุภัทรดิศ ดิศกุล,หม่อมเจ้า. **ศิลปะในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2538.

สุมาลี อยู่ภู่. **"**การพัฒนาเชิงอนุรักษ์—แนวทางในการพัฒนาและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม". **อาร์คแอนด์ไอเดีย**. 3, 27 (พศจิกายน 2538) : 156-161.

สุริศักดิ์ คงควร. "แหล่งโบราณคดีในจังหวัดกาญจนบุรีที่ปรากฏร่องรอยหลักฐานการติดต่อค้าขายกับอินเดียในช่วงสมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลายถึงช่วงสมัยประวัติศาสตร์ตอนต้น." สารนิพนธ์ ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2537.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. กระทรวงวัฒนธรรม และคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. **แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2549.

สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม. **โครงการจัดทำแผนแม่บทและแผนปฏิบัติการอนุรักษ์และพัฒนาบริเวณฝั่งธนบุรี ตรงข้ามบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์.** กรุงเทพฯ : บริษัท ซินครอนกรุ๊ป, 2542.

สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร. **พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่2) พ.ศ. 2535**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2548.

อลงกรณ์ เอี่ยมสกุลวิวัฒน์. "ปัจจัยความต้องการด้านกายภาพของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีผลต่อการพัฒนาเชิงอนุรักษ์ตลาดเก่านางเลิ้ง." วิทยานิพนธ์การวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมมหาบัณฑิต สาขาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2550.

Brigitte Borell. "The Early Byzantine Lamp from Pong Tuk." **Journal of the Siam Society**. 96 (2008) : 15.

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

การสัมภาษณ์

บุญสม ฝาเงิน. อาชีพค้าขาย. สัมภาษณ์, 18 ธันวาคม 2552.

ประทีป เพ็งตะโก. ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ 2. สัมภาษณ์, 2 พฤศจิกายน 2552.

ประสิทธิ์ ฝาเงิน. อาชีพค้าขาย. สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2552.

ประสิทธิ์ ฝาเงิน. อาชีพค้าขาย. สัมภาษณ์, 18 ธันวาคม 2552.

ไพโรจน์ นันทพรหมา. นายกองค์การบริหารส่วนตำบลพงตึก. สัมภาษณ์, 16 ธันวาคม 2552.

พระครูจริยาภิรัต. เจ้าอาวาสวัดดงสัก. สัมภาษณ์, 8 กรกฎาคม 2552.

พระครูสังฆรักษ์ อรุณ ปภัสฺสโร. รองเจ้าอาวาสวัดดงสัก. สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2552.

พระครูสังฆรักษ์ อรุณ ปภัสฺสโร. รองเจ้าอาวาสวัดดงสัก. สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2552.

แม่ค้าด้านหน้าทางเข้าโบราณสถานและวัดดงสัก. สัมภาษณ์, 18 ธันวาคม 2552.

วรณัย พงศาชลากร. นักมานุษยวิทยา. สัมภาษณ์, 15 ธันวาคม 2552.

วรวุธ สุวรรณฤทธิ์. อดีตผู้ช่วยศาสตราจารย์ อาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี. สัมภาษณ์, 16 ธันวาคม 2552.

สมหมาย ฮับใบ. อาชีพค้าขาย. สัมภาษณ์, 18 ธันวาคม 2552.

Mr. Wesley Clarke. Southeast Asian Studies, Ohio University. Interview, 4 January 2010.

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ – นามสกุล : นางสาว ชวนันท์ จันทร์ประเสริฐ

ที่อยู่ : 152 ซอยจรัญสนิทวงศ์ 22 ถนนจรัญสนิทวงศ์ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพฯ 10700

เบอร์โทร : 086 – 511 – 3256

ประวัติการศึกษา :

พ.ศ. 2551 สำเร็จการศึกษาปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต
วิชาเอกโบราณคดี วิชาโทพิพิธภัณฑสถานศึกษา
จากมหาวิทยาลัยศิลปากร

พ.ศ. 2551 ศึกษาต่อระดับปริญญามหาบัณฑิต
สาขาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศิลปากร

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์